

UKRAIŃSKIE PISMO
PODLASIA
2 (60)

2002

Cena 3,00 zł

PL ISSN 1230-2759 Nr indeksu 367214

<http://free.ngo.pl/nadbuhom>

НАД БУТОМ І НАРВОЮ

Собор Пресвятої Тройці в Гайнівці

Kalendarium imprez kulturalnych Związku Ukraińców Podlasia w 2002 roku

1. Festyn ludowy „Na Iwana, na Kupala”, Dubicze Cerkiewne, Zalew Bachmaty, 13 lipca (sobota)
2. IV Polsko-Ukraińskie Spotkania Muzyczne, Czeremcha, 3-4 sierpnia (sobota-niedziela)
3. Dożynki, Krzywa, 8 września (niedziela)
4. XI Festiwal Kultury Ukraińskiej „Pidlaśka osiń”, Bielsk Podlaski, Białystok, 18-20 października (piątek-niedziela)
5. Przegląd Pieśni Weselnych i Lirycznych, Kleszczele, 17 listopada (niedziela)

ПЕРЕДПЛАТА * PRENUMERATA

Prenumeratę „Nad Buhom i Narwoju” należy zamawiać wpłacając odpowiednią kwotę na konto wydawcy:
Передплату „Над Бугом і Нарвою” замовляйте перераховувані гроші на банк. рахунок видавця:
Зwiązek Ukraińców Podlasia, BPH PBK S.A., I O/Bielsk Podlaski, nr 11101167-401160001197.

Roczna prenumerata na cały rok 2002 kosztuje: prenumerata krajowa – 25.00 zł
(w przypadku prenumeraty za okres krótszy ilość numerów należy pomnożyć przez 4,50 zł)
Roczna prenumerata zagraniczna na rok 2002 – równowartość 30 USD (poczta zwykła)
lub 40 USD (poczta lotnicza).

Річна передплата за кордон – рівновартість 30 доларів США (звичайною поштою)
або 40 доларів США (летунською поштою).

НАД БУГОМ І НАРВОЮ

Український часопис Підляшшя
Видавець: Союз українців Підляшшя

Редакція: Андрій Артем'юк (ред. „Молодіжної сторінки”), Андрій Давидюк (веб-дизайнер), Юрій Гаврилюк (в.о. гол. ред.), Адам Степанюк, Людмила Филімонюк, Агнешка Фирсович (секретар ред.).
Співпрацівники редакції: Галина Білевець, Іван Ігнатюк, Іван Киризиук, Христина Костевич, Йоланта Олександрук, Микола Рошенко, Славомір Савчук, Леокадія Сасвич, Єлизавета Томчук.
Часопис субсидіований Міністерством культури Республіки Польща. Не всі думки висловлені на сторінках нашого часопису віддзеркалюють погляди редакції. Не замовлених матеріалів не повертаємо. Редакція залишає за собою право редагувати, скорочувати тексти та змінювати заголовки.
За зміст поміщених реклам та оголошень редакція не відповідає.

NAD BUHOM I NARWOJU

Ukraińskie pismo Podlasia
Wydawca: Związek Ukraińców Podlasia

Redakcja: Andrzej Artemiuk (red. „Młodzieżni storinky”), Andrzej Dawidziuk (webmaster), Ludmiła Filimoniuk, Agnieszka Firsowicz (sekretarz redakcji), Jerzy Hawryluk (p.o. red. naczelnego), Adam Stepaniuk.
Współpracownicy redakcji: Halina Bielewiec, Jolanta Aleksandruk, Jan Ignaciuk, Jan Kiryziuk, Krystyna Kościewicz, Mikołaj Roszczenko, Leokadia Sajewicz, Sławomir Sawczuk, Elżbieta Tomczuk.
Pismo jest wydawane przy wsparciu finansowym Ministerstwa Kultury RP. Nie wszystkie opinie wyrażone na łamach naszego czasopisma wyrażają poglądy redakcji. Materiałów nie zamówionych redakcja nie zwraca i zastrzega sobie prawo ich redagowania, skracania oraz zmiany tytułów. Redakcja nie ponosi odpowiedzialności za treść zamieszczonych reklam i ogłoszeń.

„Nad Buhom i Narwoju”, ul. Kazanowskiego 15 B, skr. poczt. 77, 17-100 Bielsk Podlaski
Тел.-факс/Tel.-fax (085) 730-89-29 E-mail: nadbuhom@free.ngo.pl

WWW: <http://free.ngo.pl/nadbuhom>

Друк/Druk: Usługowy Zakład Poligraficzny, Bielsk Podlaski, ul. Okrężna 24, tel./fax (0-85) 730-33-67, tel. 741-31-79.

Копу нажали – нажнемо й другу!

Звикли ми вже до відраховування ювілеїв числами 5, 10, 25, 50, 100... Але з давного часу ведеться традиція іншого рахування, ну бо хто з дідів-прадідів наших розповідав сусідам своїм про тонни жита чи пшениці, зібрані з рідного загона? Завжди говорилося про копи – зжаті й завезені під стріху для пізнішого обмолоту. Так... Час тепер інший, зерно вимолочується прямо на полі то й про копу призабули – здається, ще трохи то й годину станемо на 100 розділяти.

Певно й нам оте 60-те число не здалося б якимось особливим – 50-те з'явилося вже не вчора, до сотки ще далеко. Але не так давно пошта принесла листа від Мирослава Вербоного, недавно призначеного головним редактором тижневика „Наше слово”, а в ньому слова: *Прийміть особисто і передайте всім співпрацівникам Вашого журналу щирі вітання з нагоди небуденного творчого ужинку – 60-го за числом – випуску у світ „Над Бугом і Нарвою”. Колись у народі говорили: „Копу вжнеш, злу долю відженеш”. То ж хай Ваш ужинок на древній українській ниві рідного Вам Підляшшя і надалі зростає-колосьється найдобрішим зерном роду нашого. Нехай невичертними будуть сили Вашого держання, хай завжди супроводить Вас творча наснага, інтелектуальний неспокій та витримка у прискіпливих пошуках українства, а відтак його утвердження серед днесь суціль. Усіх земних благ від душі зичать Вам наше-слів'яни. Многих і Благих Вам літ!*

Думаю, що час і місце не лише щиро подякувати за ці вітання, але й, – завершуючи працю над останнім числом з цієї першої копії редакційного ужинку, – пригадати над черговими „снопами”.

Щоб не казати, історія „Над Бугом і Нарвою” нараховує вже більше десяти років, а ще ж було майже десятиріччя свого роду передісторії, коли то вперше в наших сторонах стали з'являтися українськомовні збірники літературних творів, брошури історичного й публіцистичного характеру, а згодом і перші спроби періодичних видань. Всі ці зусилля об'єднувала одна основна ідея – говорити своїм голосом про те, що замовчують інші.

Така зараз, на мою думку, основна мета й нашого часопису. Із-за двохмісячної періодичності важко йому бути вісником актуальних подій – таку роль набагато краще виконують українськомовні передачі в радіо і телебаченні. Але друковане видання має багато інших переваг. Воно „на завжди” зберігає те, що з ефіру зникає миттєво, дає можливість в будь-який момент повертати до образів, слів і думок. Є також більш відкрите на співавторство „сторонніх” людей, адже кожний з читачів може тут – навіть інкогніто – оприлюднити свої враження й передумання, які визрівають в домашньому затишші.

І справді – якщо глянути навіть на декілька останніх чисел, неважко переконатися, що в кожному з них з'являються нові люди, а з ними й нові думки, проблеми – просто відкриваються нові грані нашого сьогодення. Отже, є в нашому народі інтелектуальний потенціал, а кажучи афористично – жінці, з якими зможемо нажати ще не одну копу на нашому підляському полі!

Ред.

Зміст * Spis treści

АКТУАЛЬНЕ ЗАВЖДИ

J. Hawryluk, „Pisali, jak chcieli” – spisy ludności
w II Rzeczypospolitej 2

ІНТЕР'В'Ю В НОМЕР

„Бо в житті людина мусить шукати свої корені”
Розмова з о. Євгеном Конаховичем 4

НАШЕ СЬОГОДЕННЯ

S. Sawczuk, *Kijowskie impresje wyborcze* 7
A. Firsowicz, *Forum w sercu Puszczy Białowieskiej* 9
M. Stepaniuk, „Puszcza bez granic” 10
K. Kościewicz, *Chrońmy nasze dziedzictwo* 11
C. Савчук, *Чи замінять старших будівників молоді*, 13
M. Roszczenko, *Pomnik żołnierzom ukraińskim* 14
J. Hawryluk, *Spis powszechny – zagrożenie czy szansa?* 15
Oświadczenie w sprawie nieprawidłowości zarejestrowanych podczas Powszechnego Spisu Ludności 16
Ł. Semenik, „Vitaris” – woda życia 17
З останньої хвилини: Україна – Польща 19
C. Савчук, *Молоді підляшани на президентській гостині* 20

ЦЕРКВА І НАРОД

K. Kościewicz, „Śpiewali najpiękniej jak potrafili” 21

ПОГЛЯДИ

Mniejszości i liczby okiem socjologów. Opinie
A. Chodubskiego i A. Sadowskiego 24

БЕРЕСТЕЙЩИНА

B. Горбачук, *Моє відкриття України* 29
A. Martynow, „Rozukrainizowywanie” Polesia 30
W. Kraczk, *Narodowość – nie w paszporcie, a w sercu* 32

З НАРОДНОЇ СКАРБНИЦІ

Л. Филимонюк, *Весняні звичаї поминання предків* 33

ПОГЛЯД З УКРАЇНИ

Я. Гаврилів, „Наш здоровий консерватизм” 34

Трибуна читачів

П. Питель, „Ми є українці й будьмо з цього горді” 35

Панорама України

H. Мельник, *Марка – атрибут державності* 37
J. Hawryluk, *W kosmicznej czołówce* 38

ХРОНІКА

Porozumienie intencyjne Forum Mniejszości Podlasia w sprawie wyborów samorządowych 39
WP.PL, *Rząd o zmianach w projekcie ustawy o mniejszościach narodowych* 39
L. Filimoniuk, *Ukraina na „Dniu Europejskim” w Augustowie* 40
K. Kościewicz, „Ukraiński Kozaki” w hajnowskim amfiteatrze 40

(рес), *Відділи Союзу українців Підляшшя у Більську й Гайнівці* IV

I. Винниченко, *Планується фільм про українців у Польщі ... IV*
„Язык до Києва заведе” IV

На першій сторінці обкладинки: Собор Пресвятої Тройці в Гайнівці (фото Юрія Гаврилюка).

На останній сторінці обкладинки: „Язык до Києва заведе” – фотопрогулянка по столиці України (пояснення до окремих фотографій на IV стор. обкладинки).

„Pisali, jak chcieli” – spisy ludności w II Rzeczypospolitej

W poprzednim numerze „Nad Buhom i Narwoju” omówiony został rosyjski spis powszechny z 1897 r. Teraz więc kolej na omówienie spisów ludności przeprowadzanych przez władze polskie w okresie międzywojennym.

Pierwszy spis tego rodzaju został przeprowadzony w grudniu 1919 r. na obszarze administrowanym przez Zarząd Cywilny Ziem Wschodnich – ogólnie rzecz biorąc na leżących na wschód od tzw. linii Curzona terenach dawnej „Litwy”. Swym zasięgiem spis ten objął więc także pow. brzeski i kobryński, w których, jak pamiętamy, przeważała ludność etnicznie ukraińska i na tej podstawie zostały one włączone na początku 1918 r. do Ukraińskiej Republiki Ludowej (Brześć był wówczas ośrodkiem organizacji ukraińskich władz cywilnych szczebla gubernialnego). Jednak w opublikowanych wynikach spisu z 1919 r., w tabelach poświęconych narodowościom, o Ukraińcach (przez polskich urzędników nadal uparcie zwanych Rusinami) na tym terenie właściwie się nie wspomina, a ich miejsce zajmują „Polacy prawosławni”, „Tutejsi” i Białorusini (nawet połowa ludności żydowskiej została zapisana jako rzekomi Polacy). Jedynie w uwagach zaznaczono, że na całym obszarze okręgu brzeskiego wśród *Innych* naliczono 4.129 Ukraińców (*Rusinów*).

Oczywiście fakt, że ludność niewątpliwie etnicznie ukraińska, chociaż przeważnie bez ugruntowanego jeszcze poczucia przynależności narodowej, stała się ni stąd ni zowąd narodowo polską, białoruską lub „tutejszą”, jednoznacznie świadczy o nierzetelności tego spisu. Potwierdza to zresztą w swoich wspomnieniach komisarz generalny CZZW J. Osmałowski, przyznając, że był to spis przeprowadzony *według założeń, powziętych z góry... mający przede wszystkim cele polityczne*. Tymi celami politycznymi było z jednej strony zawyżenie liczby ludności polskiej na całym terenie niegdysiejszej „Litwy” (do tej narodowości automatycznie zaliczano m.in. ogół białoruskojęzycznych katolików), a w przypadku Polesia także zanegowanie obecności ludności ukraińskiej, co miało wzmocnić słuszność dążeń do przyłączenia do Polski zachodnich obszarów Ukraińskiej Republiki Ludowej (formalnie dokonano tego w kwietniu 1920 r., wymuszając na rzą-

dzie ukraińskim rezygnację nie tylko z Podlasia, Polesia i Chełmszczyzny, ale też Wołynia i Galicji).

Spis z 1919 r. nie objął pow. bielskiego, dlatego też „cud” przemiany statystycznej „Małorusinów” z pow. bielskiego w „Białorusinów” dokonał się dopiero podczas spisu powszechnego, dokonanego 30 września 1921 r. Ankietarzy spisowi w pow. bielskim w rubryce „narodowość” mieli wówczas zarejestrować 87 tys. Polaków (59,2%), 44,8 tys. Białorusinów (30,5%) i tylko 66 Ukraińców (*Rusinów* – 0,1%).

A więc wyniki tego spisu dla pow. bielskiego były jak najbardziej zgodne z założeniami rządowej polityki narodowościowej w stosunku do pogranicza ukraińsko-polskiego i ukraińsko-białoruskiego (szerzej pisałem o tym w cyklu artykułów w „NBiN” w 1997-1998 r.). Spotkały się one jednak z krytyką polskich środowisk naukowych zajmujących się sprawami stosunków narodowościowych. Z krytyką taką wystąpił m.in. Leon Wasilewski, pisząc w 1927 r. na łamach „Spraw Narodowościowych”: *Przy pobieżnym już przeglądzie wyników spisu uderza*

nas dziwnie wysoka cyfra prawosławnych Polaków w Nowogródzkim, Białostockim i na Polesiu oraz w ogóle mętność danych narodowościowych tego ostatniego województwa. Ludność najniewątpliwiej posługująca się gwarami języka ukraińskiego w pow. brzeskim, pińskim, drohiczyńskim, kobryńskim podawała się [Właściwszym sformułowaniem byłoby: była podawana] za białoruską. Tak samo w woj. białostockim Ukraińcy pow. bielskiego znaleźli się w rubryce Białorusinów.

W innej publikacji L. Wasilewski podawał dokładny opis ukraińskiego obszaru etnicznego w granicach państwa polskiego: *Ludność ukraińska mieszka faktycznie we wszystkich powiatach województw – wołyńskiego, tarnopolskiego i stanisławowskiego; w powiatach Bóbrka, Brzozów, Dobromil, Drohobycz, Gródek Jagielloński, Jarosław, Jaworów, Krosno, Lisko, Lubaczów (Cieszanów), Lwów m., Lwów pow., Łańcut, Mościska, Przemyśl, Przeworsk, Rawa Ruska, Rudki, Sambor, Sanok, Sokal, St. Sambor, Strzyżów i Żółkiew – województwa lwowskiego; w pow. Biała, Biłgoraj, Chełm, Hrubieszów, Konstantynów, Krasnystaw, Tomaszów, Włodawa – woj. lubelskiego; pow. Brześć, Drohiczyń, Kamień Koszyrski, Kobryń, Łunińiec, Pińsk, Prużana, Sarny, Stolin – woj. poleskiego; w pow. Gorlice, Grybów, Jasło, Nowy Sącz – woj. krakowskiego. Tu trzeba dodać jeszcze pow. Bielsk z woj. białostockiego, wykazujący 30,5% Białorusinów, będących w rzeczywistości Ukraińcami językowo. Ogólną liczbę Ukraińców na tym terenie szacował on na 4,5 mln.*

Szczegółowo sprawą stosunków narodowościowych na terenie Północnego Podlasia i Polesia zajmował się inny ówczesny badacz z Instytutu Spraw Narodowościowych Alfons Krysiński. Omawiając kwestię przynależności narodowej ludności pow. bielskiego i woj. poleskiego, autor zaznacza: *Badacze ukraińscy głosząc o ukraińskim charakterze Polesia i pow. bielskiego, sugerują przypuszczenie, iż Białorusini, wykazani na tych ziemiach w ilości 415 500 osób (374 615 na Polesiu i 44 885 w pow. bielskim) zostali przez spis zaliczeni do rubryki białoruskiej nieprawidłowo. A. Krysiński, uznając zarzuty ukraińskich polityków i badaczy za słuszne, stwierdza, że na tym tere-*

Włościanie z Widowa koło Bielska i Jelonki pod Kleszczelami (Zdjęcie wykonano w uroczysku Krynoczka k. Hajnówki na św. Trójcy w 1932 r.)

Województwo poleskie i powiat bielski wg podziału administracyjnego z 1938 r.

nie do obszaru białoruskiego może być zaliczona tylko jego część północna, składająca się z powiatów: prużańskiego, kossowskiego i luninieckiego. Co się zaś tyczy części południowej (oczywiście mamy na myśli wciąż tylko ludność prawosławną); tj. powiatów: bielskiego, brzeskiego, kobryńskiego, drohiczyńskiego, pińskiego i stolińskiego, to powinna być ona w imię słuszności uznana za przeważnie, choć dotychczas podświadomie, ukraińską.

Następnie A. Krysiński dokonał korekty liczby prawosławnej ludności ukraińskiej i białoruskiej na tym terenie, opierając się na odsetku ludności białoruskojęzycznej ze spisu 1897 r. Wg jego obliczeń na terenie pow. Brześć, Kobryn, Drohiczyń, Pińsk, Stolin i Bielsk spośród 284,7 tys. „Białorusinów” rzeczywistych Białorusinów miałyby być tylko 44,6 tys. zaś 240,1 tys. to w rzeczywistości byli Ukraińcy. Wg badacza na terenie pow. bielskiego w chwili przeprowadzania spisu miało zamieszkiwać 52.419 Ukraińców (35,6%), 68.110 Polaków (46,3%), 5.939 Białorusinów (4,0%) i 3.530 Rosjan (2,4%).

Oczywiście wyliczenie liczby ludności ukraińskiej i białoruskiej dokonane przez A. Krysińskiego nie mogło być zbyt dokładne, gdyż jak już wspominałem odsetek ludności białoruskojęzycznej w pow. bielskim został podczas spisu 1897 r. zawyżony, nieco inne były też granice pow. bielskiego przed I wojną światową i po niej. Poza tym liczba ludności pow. bielskiego szybko ulegała zwiększeniu, gdyż do 1 stycznia 1923 r. przybyło na jego teren 20,8 tys. repatriantów. W większości była to ludność prawosławna, która w 1915 r. została ewakuowana na wschód. Poza tym w lipcu 1922 r. do pow. bielskiego

włączono niewielki powiat białowiecki z Hajnówką, w zachodniej części którego zamieszkiwała też ludność ukraińska, możemy więc przyjąć, że na początku 1923 r. liczba ludności ukraińskiej wynosiła ok. 65-70 tys.

Spis z 1921 r. ogólną liczbę Ukraińców w Polsce określał na 3,9 mln osób, zaś A. Krysiński szacował ją na 4,3 mln w 1921 r. i 4,8 mln w 1928 r. Większość badaczy polskich zajmujących się problematyką narodowościową szacowała liczbę Ukraińców w latach 20. na ok. 4,5 mln. Gdy zaś chodzi o liczbę ludności białoruskiej to spis z 1921 r. określał ją na 1,0 mln, zaś wspomniani wyżej autorzy, po odjęciu ok. 250 tys. ludności ukraińskiej z pow. bielskiego i woj. poleskiego, określali liczbę Białorusinów na ok. 1,5 mln. Tak więc podczas spisu nie tylko zaniżono liczbę ludności ukraińskiej o ok. 0,5 mln, lecz jeszcze bardziej, bo ok. o połowę zaniżono liczbę ludności faktycznie białoruskiej. Można by więc powiedzieć, że w „polityce spisowej” ówczesnej administracji państwowej widzimy stosowanie swego rodzaju zasady domina – przypisywanie ludności etnicznie białoruskiej narodowości polskiej, przy jednoczesnym uszczuplaniu „ukraińskiego stanu posiadania” poprzez zapisywanie poleskich i północnopodlaskich Ukraińców jako Białorusinów. Nawet jednak wg oficjalnych statystyk co siódmy obywatel II Rzeczypospolitej był narodowości ukraińskiej (ponad 14% ogółu ludności).

Problem przynależności narodowej ludności pogranicza ukraińsko-białoruskiego A. Krysiński poruszył także w artykule poświęconym ilości i rozmieszczeniu Białorusinów, stwierdzając: *całe południowe i środkowe Polesie leży właściwie na terenie językowo*

ukraińskim, nie zaś białoruskim. Fakt ten udowodniony został już przez rosyjski spis ludności z roku 1897. [...] Dokładne oznaczenie południowej granicy obszaru białoruskiego znajdujemy w pracy prof. Karskiego pt. „Bielorusy” (Wilno 1904). Granica ta biegnie górą Narwią do Białowieży, skąd przez Prużany, Kosów do jez. Wygonowskiego, aby wreszcie przez Luniniec dojść do Prypeci na wschód od ujścia Piny i z biegiem Prypeci do obecnych granic Rzeczypospolitej Polskiej. [...] Zgodnie też z linią Karskiego została wytknięta północna granica Ukrainy w traktacie brzeskim 1918 r.; jedyne odchylenie stanowi pow. bielski, który ze względów politycznych pozostawiono poza Ukrainą.

Dopiero od niedawna zauważyć się daje wylanianie się z mgławicy poleskiej zarysów właściwych terytoriów narodowych, których tendencje rozwojowe zgodne są z językowym rozgraniczeniem kraju. Wyraża się to obudzeniem się na Polesiu idei ukraińskiej i znacznymi postępami, osiągniętymi przez nią w latach ostatnich, przy równoczesnym wyraźnym zaniku wpływów białoruskich.

Do wniosku tego dojść można porównując wyniki wyborów do Sejmu z lat 1922 i 1928 na terenie wszystkich trzech wchodzących tu w rachubę okręgów wyborczych, tj. okręgów: Ostrów-Bielsk, Brześć i Pińsk. W r. 1922 istniała tu tylko jedna lista wspólna ukraińsko-białoruska tj. Blok Mniejszości Narodowych. Podział strefy wpływów pomiędzy obiema narodowościami na terenie Bloku uskutecznilo w ten sposób, iż przyznano Białorusinom pierwsze miejsca na listach Bloku w okręgach Ostrów-Bielsk i Pińsk, zachowując dla Ukraińców dwa pierwsze miejsca w okręgu brzeskim. W rezultacie Białorusini uzyskali dwa mandaty, tj. po jednym w Bielsku i Pińsku, Ukraińcy zaś również dwa mandaty: w Brześciu.

W r. 1928 obraz był zupełnie inny: prócz Bloku Mniejszości zostały wysunięte odrębne listy zarówno ukraińskie, jak i białoruskie; poza tym na listach Bloku Mniejszości Ukraińcy zajmowali już pierwsze miejsca nie tylko w Brześciu, ale i w Pińsku. W wyniku odrębnych list ukraińskich uzyskały w r. 1928 trzy mandaty, podczas gdy ani listy białoruskie, ani też lista Bloku żadnego mandatu nie otrzymały. Ogólna ilość głosów, złożonych na listy ukraińskie na Polesiu wynosiła 92 024 głosy, gdy jednocześnie listy białoruskie otrzymały zaledwie 10 347 głosów, to jest 9 razy mniej.

Zakończenie na str. 26

«Бо в житті людина мусить шукати свої корені»

Розмова з о. Євгеном Конаховичем, бувшим головою гуртка Українського суспільно-культурного товариства в Кліщелях

— Отче Євгенію, Ви були одним з найактивніших діячів гуртка Українського суспільно-культурного товариства, який існував у 1950-1960-х роках. Що, на Вашу думку, зумовило виникнення такого, небуденного для тамтих років явища на національно-культурній карті Підляшся?

— Чому у нас дух той був — в наших людей і у мене? Тому, що за санації ми були, так би сказати, кормлені українським театральним гуртком. Це була труп, чоловік до 15-ти виступало, яка їздила по різних місцях, де було кому показувати українські п'єси. Вони час-то були і в Кліщелях, навіть в нашому домі ночували. Народ сходився зі всіх сіл. Посередині ринку, де зараз парк між церквою і школою, був будинок жида Кліщельського. В тому домі була світлиця і там відбувалися вистави. Цілотку неділю перед нами грали, показували гарні українські драми. Я тоді дитятом був, не дуже вже пам'ятаю заголовки, але були такі як *Наталка Полтавка* та інші. Це все нас підготувало.

— Як мені відомо театральний гурток був зорганізований і в Кліщелях.

— За Польщі свого театрального гуртка не було, виник він як у 1939 році прийшли совети. В Кліщелях зорганізували вони районну владу й була така особа від культури, яка хотіла, щоб в містечку щось зробити. Організатором колективу став Олександр Щербань, який походив зі Східної України й одружився з Олександрою Василевською з Кліщель. Василевські це була така кліщелівська інтелігенція — всі були едуковані, всі співали в церковному хорі. А Щербань сюди приїжджав саме з українською театральною групою і деякий час вони разом виступали в об'їзному театрі, але ще до війни стали постійно жити в Кліщелях.

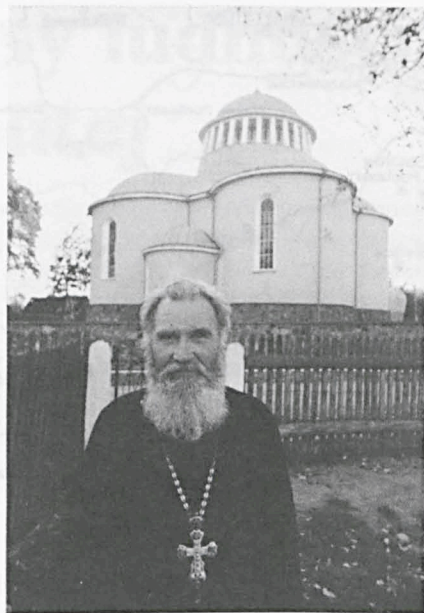
Він то був „душа“ — можна сказати, що він тією бакцилою українського ми-

стецтва заразив всіх, дав всім енергію. То дуже енергійна людина була і така людина, яка могла на всіх вплинути. Навіть як ми грали то згадували саме його, як він виходив, які в нього були жести. Бо він мало коли знав ролі свої, але завжди вмів вийти з цього — так розказували, навіть жінка його говорила. Не мав часу вчитися своєї ролі, але як виходив то й так говорив таке, що пасувало й саме йому було найбільше оплесків.

Коли Щербань організував за советів театральний колектив то він вибрав таку п'єсу, в якій було багато співів — *Ой не ходи Грицю, та й на вечорниці* і виступали в ній переважно члени церковного хору, які вже були розспівані. Їздили вони з цією п'єсою до Берестя, бо Кліщелі належали тоді до Берестейської області, де завоювали перше місце. З цієї групи залишилося вже мало осіб — зокрема Галина Місіюк, яка пізніше нас всіх характеризувала.

— А чи крім театральних вистав ви мали в тамтому часі якийсь контакт з українською літературою?

— Це було коли я вчився в шостому класі повшешної школи в Кліщелях. Вчитель на перерві як почув, що поміж собою говоримо по-своєму то нас брав ззаду за волосся або вухо викручував. Тому ми одного разу сховалися за школу з колегою, Млодзяновським з Добриводської вулиці, який був моїм однолітком, з 1926 року. Лежимо ми так в затінку і говорю я до нього: „От цікаво чи то є наша мова записана десь, чи нашою мовою якісь газети чи книжки пишуть“. А підслухав нас чоловік якийсь, що сидів на лавці. „Пишуть, — каже. — Пишуть і нашою мовою.“ І дав мені українську газету. Запитався як ім'я, прізвище. І виписав мені цю газету на цілоткий рік. Називалася вона „Наша віра“ чи „Віра і народ“ — православна, з Волині, виходила раз в тиждень.

Від грудня 1971 року о. Євген Конахович є настоятелем парафії в Яловці

Я пішов у 6 літ до школи — то був десь 1938 р. І як вже проходив рік то він мені каже: „Вже випиши газету сам і випиши ще для свого колеги.“ Дав мені гроші і я виписав. Як він дав мені ту газету то відразу запитав чи по-російськи вмію. Я кажу, що так, бо я вже в церкві читав по-слов'янськи, по-російськи сам навчився читати з *Молитвослова*. Бо як молитву знав напам'ять то приглядався і навчився. І цей чоловік показав як читати літери, які в українській мові мають іншу вимову і я вже сам читав. То була для мене така наука.

Пізніше я дістав від когось шевченкового *Кобзаря* з обірваною обкладинкою, отже такого, що вже багато читався. *Кобзаря* читали наші хлопці вже старші — кавалірка. Був такий Поплавський, що говорив ці вірші напам'ять. Була ще книжка Руданського, також з обірваним кінцем, в якій дуже багато смішного описувалося. Старша кавалірка це з великим зацікавленням читала. Так що були в Кліщелях люди, які читали українське друковане слово. Але в школі української мови не вчили — ні за Польщі, ні за советів.

— Під час німецької окупації, здається, театральний гурток Щербаня не діяв.

— Так, за німця вже він не діяв, навіть треба було не признаватися, тилько сидіти. Але після війни зорганізувалися знов. Сам народ, ця кліщелівська інтелігенція хотіла, щоб щось такого було, люди просили. Тому ще виступали. То Щербаня велика заслуга

була, що він зібрав людей з хорошими голосами, з цих самих навіть хористів, що співали в церкві, декілька молодих то і я ще підказав дівчат, які мали гарні голоси, бо це ж була музична п'єса. Окрім *Не ходи Грицю...* виставляли ще *Циганку Азу*. Щербань сам виступав і його дружина та син, який у Варшаві став пізніше славним хірургом. Він і гарні декорації робив, був характеризатором. Але як закладали в Кліщелях гурток Українського суспільно-культурного товариства то Щербань вже жив у Більську.

— *Цей гурток також асоціюється передусім з театральною діяльністю й можна хіба сказати, що його виникнення було у великій мірі також наслідком праці Щербаня.*

— Гурток, який організувався в нас сам по собі не міг багато в тамтій ситуації зробити. А культура мала підтримку в народі. Ставили вперше польську штуку *Покуй до винаєця*, а пізніше поставили *Безталанну* Карпенка-Карого. Над *Безталанною* працювали раз для того, щоб уперше виступити, а пізніше працювали над тим, щоб її дошліфувати і вже в Венгожеві зайняли перше місце.

В нас не було можливості, щоб поїхати на фестиваль УСКТ, то журі приїхало до нас — зробило виняток. Нас тоді ніхто не підтримав — гміна нас не підтримувала, тільки зі своїх засобів все це робилося. Коли комісія приїхала на нашу виставу до Кліщель то дала нам перше місце на міжповітовому рівні. Тоді вже поїхали до Венгожева на більший огляд і там також зайняли перше місце й закваліфікувалися на загальний огляд театральних колективів УСКТ в Перемишлі. Треба сказати, що в Перемишлі вже завчасу в церквах оголошували, що буде виступати гурток з Кліщель, який показує дуже гарну п'єсу *Безталанна*. І там також дали нам перше місце. Це було в липні 1966 року.

— *Хто ще працював над п'єсою?*

— Режисером був Ростислав Місіюк, який був керівником гмінної світлиці та вчився в тій спеціальності. А шліфували то ми разом, зокрема мову, тому що *Безталанна* то є класика, мусила бути мова так як є. Виступали Василевські, Місіюки, Леонкевич Зіна. Моя ролі була скромна — грав парубка, який Безталанну виносив як мертву. А саму Безталанну грала Геля Веремчук. Вона не співала в хорі, але приходила на наші репертиції і я подумав, що пасувала б на Безталанну. Вона так вчулася в сво-

ю ролі — в неї матері не було — що як плакала то своїми сльозами. Як в Перемишлі закінчили ми грати то журі також обтирало очі свої і зразу перше місце дали. Навіть пізніше вже тільки трохи прослухували інші колективи.

Співали ми під час вистави багато пісень, але пісні в *Безталанній* то не пісні з книжки, а пісні, які в Кліщелях співали старі люди. Ми від них записали і вчилися. Просив я старіших людей, щоб також приходили на наші проби. В Перемишлі я перепросив оркестр і диригента, бо всі перерви оркестр грав, кажучи, що як ми будемо шикуватися то будуть у нас пісні і як остання пісня закінчиться то почнеться вистава. І так само всі перерви будемо виповняти піснями, щоб вони не грали. Так що це всіх здивувало. То були українські пісні які співає наш народ. Співали ті самі, що грали і трішки ще співаків просили інших, симпатиків своїх з добрими голосами. Хор той виступав від часу коли гурток повстав і я ним керував.

Я з 1951 року працював регентом нашого церковного хопу при Успенській церкві й добре знав всіх наших співаків. А гарні співаки були і по навколишніх селах, що належали до нашої парафії. В Добриводі, де при місцевій церковці також існував хор, були дуже добрі співаки, пісень своїх різних дуже багато знали. Думали ми про те, щоб з-посеред них взяти хористів до нашого колективу, але нам більше удалося з Дашів. Ми прослухали дашівців і дуже подобалося... Як я не міг поїхати до Лі-

сів на Мазурах то поїхали Даші, які свої веснянки заспівали й всім було дуже цікаво їх слухати. Їздили разом з нами — було десь 4 особи, зокрема дівчата.

— *Була в тому якась допомога від Головного правління УСКТ у Варшаві?*

— З Варшави УСКТ присилало нам інструктора, але вже його прізвища не пам'ятаю. На початку він нам був дуже потрібний, пізніше вже ми самі все шліфували. Допомогли нам ще й тим, що дало нові сценічні костюми, які ми, так би сказати, заслужили своїм першим місцем в Перемишлі.

— *Знаю, що виступали ви не лише в Кліщелях та на уєскатівських оглядах.*

— Люди дуже любили *Безталанну* — зала була завжди переповнена. Їздили і до Поличної, до Черемхи, до Дубичів Церковних, їздили до Більська і за Більськ. Трохи побачили нас люди. А треба сказати, що не тільки що по білетах, просили вікна відкрити і під вікнами повно людей було, лавки з залів виносили, щоб всі могли ближче стояти. Навіть в Наровці були, то вже сторуна чисто білоруська, але там також заповнена зала була. Ця п'єса захоплювала всіх людей, бо показує таке життя яке воно є.

Пізніше нам перешкождали, а то убезпечення треба платити, а інше так, що нам то виходило — той заробок на проробок. За автомашину з гміни, яка нас возила, ми також платили, гміна не робила такої „ласки“ великої, як би на-

Група акторів, які брали участь у виставі п'єси «Безталанна». Кліщелі, 8 травня 1966 р.

лежало. То була звичайна вантажівка „стар” і як самі дошки приготували то було на чому сісти, а як ні то качалися на кузові, під руки хватившись, як де в яку сторону колихне. Але їхалося – хай люди почують.

Мали ще проблеми з цензурою, бо щоб десь виступати з цією п'єсою то казали нам знайти перекладача, ще й присяжного, щоб переклав на польську мову. І шойно тоді як цензура затвердить то будемо могли десь поїхати і показати п'єсу. Ну й ми мусили також чекати поки все те зробиться. Тоді ще нам допомагала пані з Дому культури в Білостоці, якій це дуже подобалося. Вона запросила нас виступити до Білостоку. Виступ був вдалий, сама вона говорила, що там ніхто так не виступав. Вона дуже дбала про нас, як до Перемишля їхали то й коці нам дала – навантажили всього, хоч і непотрібне було, бо кожний з нас все потрібне брав, але вона подбала, щоб все було для нас підготовлене. Але її вже зараз змінили і не було вже такого зацікавлення.

Боролися ми з цими всякими перешкодами, бо скрізь де ми були люди нас дуже добре приймали, відчували – щось рідного приїхало. Переважно як ми вже скінчили то нам не давали зі сцени зійти. А і як ми вже виносили свої речі, ховали до самохода, люди ще хотіли з нами поговорити. То ми й надворі співали пісні, а мали їх в запасі біля 30-ти. Хотіли ще поставити мелодраму з піснями *Ой не ходи Грицю та й на вечорниці*. Думали інакше це зробити аніж було ставлене раніше Щербанем. Тут була однак проблема з хлопцями, бо треба було набагато більше чоловіків, а таких які могли б заангажуватися не було.

– Окрім театральної групи гурток УСКТ організував також навчання української мови.

– На українську мову в початковій школі у Кліщелях ходило більш як 20 дітей. Діти з радістю ходили на лекції, але це шкільній владі не подобалося, бо ж всюди кругом вчили білоруської мови. І в Кліщелях вчили її – від прибуття советів, декілька годин в тиждень, а так все викладалося по-російськи. Вчили її і після війни, хоч по наших селах і містечках всі говорили по-українському. Але дітям казали, що білоруська мова то їхня, рідна, що й вони по-білоруському говорять.

Коли я працював в кліщелівському ПОМ-і хімізатором рільництва був якось разу коло школи в Мохнатову, де

від другого класу вчили білоруської мови. Саме була перерва. Діти вийшли й по-своєму говорять.

– Що ж ви так? – кажу. – Учителя білоруської мови, а говорите по-українському.

– Ні, ми по-білоруськи говоримо.

– То хіба вам хтось вговорив – ваша мова є українська. Учителя ж вас учить не такої мови, якою ви тепер говорите.

– Ану так...

Тут, де Михалово, Городок, Сокольщина, де є справді білоруська мова, де й тутешні католики говорять по-білоруськи, то тут нічого не робилося, а все перлося туди – на Більщину, на сім'ятицькі околиці. Навіть вривалися на ті села, де в Сім'ятицькому православні говорять тільки по-польськи, бо забули свою мову під страхом.

– Все ж таки в Кліщелях навчання української мови не втрималося довго...

– Це була „заслуга” тодішніх „власть імущих”. Підходили вони до нашої діяльності неприхильно, починаючи від гмінної влади. Там були навіть наші люди, але несвідомі. Вони як тільки мали трішки кращий пост то вже вважали себе „високо народженими” і де їм признаватися до українців. Вважали, що то щось поганого, тим більш, що багато ж було говорене і писане про Акцію „Вісла”, „Луни в Бещадах” – та ж самі знаєте про що і як. І повітова влада була проти нас, бо так видно їм було сказано.

Так, навчання української мови здушили, бо не можна цього назвати інакше. Забрали вчителя в солдати, заміни йому не було, а коли вже повернув з війська то перенесли його до іншої школи. Та й людей, які виступали в нашому театральному колективі порозсилали працювати в різні сторони – тоді була така можливість. Інших просто залякали. В тій ситуації, яка склалася й мені прийшлося полишити працю з церковним хором і два роки працював хімізатором рільництва при ПОМ-і в Кліщелях, мав навіть пропозицію стати повітовим інструктором, на весь Гайнівський повіт. Але став священником – у березні 1970 року. Спочатку мав парфію в Юровлянах, півтора року, а з грудня 1971 року вже в Яловці. І там і тут живе вже справді білоруський народ.

Коли б я даліше залишався в Кліщелях то може б і утрималося, але таке було Боже повеління, що став священником. І вже бачу, що гасне, чую, що недобре, з газет десь почую про Кліше-

лі – гасне, гасне, гасне... Похоронили... Але колись воно встане і знаю, що встане. Тільки треба чоловіка, який міг би так як я, на ровері від хати до хати і ще з кожним поговорити спокійно. Він мене ругає – а нащо то нам те українське в школі потрібне?! А я йому говорю – тож то так, як ми з тобою говоримо. Нехай наші діти знають, що є мова така в світі, що ми тут не якісь тільки „тутешні”. І не „проста” наша мова, бо немає „простих” і „кривих” мов – кажу. Наша мова українська і добре, що вона збереглася тисячу років, окружена зі всіх сторін різними мовами.

І тому вірю, що й сьогодні мусить відродитися, мусять всі пізнати своє. Бо в житті людина мусить шукати свої корені. Я вірю, що навіть і ті білоруси-католики тут, вони також повернуть до православ'я з часом, як пізнають своє, а пізнають бо шораз є мудріші, учаться. І тут зустрівся з такими, які вчилися історії й довідалися, що вони не хто інший як католики з уніятів, що вони ті самі білоруси, які були раніше православними. І вже в розмові з молодим ксьондзом „дали йому по вухах”, тільки делікатно, що він вже й не мав чого говорити. Наука сама доказує, хто вони є – щоб тільки хотілося шукати своїх коренів. І вірю в те, що одумаются.

– Зараз української мови вчать по-сусідськи з Кліщелями, у школі в Черемусі.

– О, Черемха... Дай Боже здоров'я тому, хто зайнявся тим, це велике діло – відродити, шукати коренів своїх. Господь на певно помагає тим, так як і мені допомагав. Тому, що діти, які в Кліщелях вчилися української мови стали краще вчитися всіх інших предметів, які були. І мало того, що вчилися, вони і пісні співали. І до сьогодні дочка моя знає ці пісні і співає. Але вже навіть тоді часто вдома говорили по-польськи, бо думали, що ліпше буде дітям як научать їх по-польськи говорити, бо школа польська. А тільки калічили, бо як хтось хто сам не вміє добре польської мови може дитя вчити.

До цього, щоб всі шанували свою мову стараюся переконати також людей, білорусів, серед яких зараз живу і завдяки яким їм хліб той. І по-їхньому з ними треба вміти поговорити – то також гарна, співуча мова.

А праця, яка була вложена у 1960-х роках в Кліщелях, ще дасть колись наслідки.

Розмовляв Юрій ГАВРИЛЮК

Kijowskie impresje wyborcze

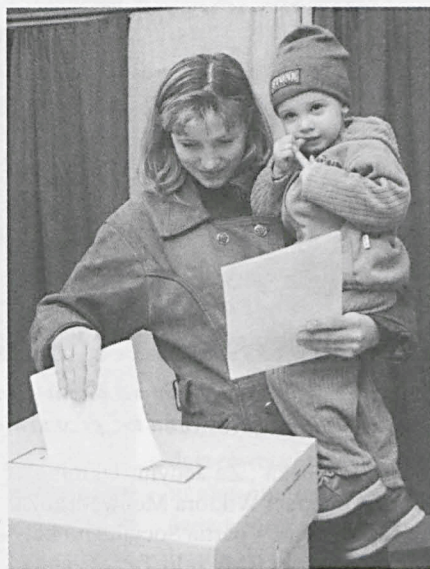
31 marca, Kijów, Chreszczatyk, zwyczajna niedziela. Na zamkniętej dla samochodów, ogromnie szerokiej ulicy, jak zawsze, spacerujące tłumy. Tak jak gdyby cała stolica zwała się do centrum miasta. O odbywających się w tym dniu wyborach do parlamentu, miejscowych rad oraz merów miast przypominają jedynie nieliczne plakaty z wizerunkami kandydatów. Brak wielkich billboardów, do których przyzwyczailiśmy się w Polsce. Te które są, reklamują jedynie w zawołany sposób pro-prezydencki blok „Za Jedynu Ukrainu” oraz „Jednist’”, czyli blok mera Kijowa – Oleksandra Omelczenki. Cisza przedwyborcza dotyczy tu także reklamy zewnętrznej – plakaty zdejmowane są często już przed wyborami. Te, które zachowały się umieszczono na specjalnie przeznaczonych do tego tablicach. Wiszą tam obok siebie piękna Julia Tymoszenko z typowym, zaplecionym na głowie, ukraińskim warkoczem; Wiktor Juszczenko z córeczką; poważny Omelczenko z ikoną w ręku. Dzień wyborów, a ludzie jak to w święto: spacerują, kupują dzieciom zabawki, piją piwo, młode pary całują się. Normalne państwo – polityka jest gdzieś daleko.

Okazuje się jednak, że nie wszystko jest tak normalne i nie wszyscy kandydaci, bloki i partie polityczne startują z tego samego poziomu i mają równe, konstytucyjnie zagwarantowane szanse. W dobie wszechwładzy mediów ci, którzy mają pod swoją kontrolą te najsilniejsze i najbardziej wpływowe, czyli telewizję, wykorzystują je do swych politycznych celów. Oglądanie ukraińskich kanałów telewizyjnych to doskonała zabawa. Po obejrzeniu kilku wydań wiadomości można odgadnąć dla kogo pracuje dany kanał. Nawet jeśli jest to kanał publicznej telewizji. I tak, na pierwszym kanale – same pozytywne wiadomości o osiągnięciach Wołodymyra Łytwyna – szefa administracji prezydenta Kuczmy i jednocześnie szefa bloku wyborczego „Za jedynu Ukrainu”; „Inter” i „1+1” pracują dla Socjaldemokratycznej Partii Ukrainy (zjednoczonej) Wiktora Medwedczuka; kijowska regionalna telewizja mówi o pracy Omelczenki dla rozwoju ukraińskiej stolicy. Tuż przed wyborami jeden z kanałów pokazuje kompromitujący film dotyczący najpopularniejszego polityka na Ukrainie – Wiktora Juszczenki. Na

spotkaniu z polskimi dziennikarzami jeden z liderów socjaldemokratów, były prezydent Leonid Krawczuk, stanowczo odżegnuje się od posądzania jego stronnictwa o ostrą negatywną kampanię medialną.

Ci, którzy nie mają dostępu do telewizyjnych kanałów i są przez nie pokazywani w złym świetle wychodzą do wyborców na ulice. W piątek, tuż przed wyborami, w Kijowie odbywają się dwa wielkie wiece. Pierwszy, bez zezwolenia władz miejskich, przy pomniku Tarasa Szewczenki organizuje „BJuTy” – Blok Julii Tymoszenko. Kilka tysięcy osób, na kopcu przy pomniku ochroniarze byłej wicepremier. Organizatorzy są samowystarczalni – mają swój agregat, rozdają gazetę „Słowo Bat’kiwszczyny”, w której można przeczytać o tym, jak Julia Tymoszenko, będąc w rządzie Wiktora Juszczenki, zreformowała przemysł energetyczny narażając się tym samym potężnym oligarchom. Pojawieniu się lidera bloku towarzyszą entuzjastyczne okrzyki tłumu. Julia Tymoszenko – drobna kobieta, przemawia ochrypniętym lecz stanowczym, pełnym charyzmy głosem. Mówi o tym, co boli większość Ukraińców – o korupcji władzy, rozkradaniu majątku narodowego przez oligarchów, o służeniu przez urząd prezydencki obcym interesom.

Kilka godzin później ostatnie spotkanie przedwyborcze drugiej najbardziej charyzmatycznej postaci tych wyborów – Wiktora Juszczenki – lidera bloku „Nasza Ukraina”. W tym przypadku charyzma jest oparta w mniejszym stopniu na emocjach, ale na spokoju, profesjonalizmie i postulowanej potrzebie „czystych rąk” w polityce. Pod sceną tłumy ludzi, szczególnie młodych, ale to nie może

© IREX Про Media

dziwić – wiec zorganizowano przy Politechnice. Jednak z reakcji zgromadzonych podczas wystąpienia Juszczenki można wywnioskować, że przyszli tu nie tylko z ciekawości i po to, aby posłuchać koncertu, na którym wystąpił między innymi zespół „Mandry”. Juszczenko mówi między innymi o potrzebie moralności w polityce, o tym że ukraińscy politycy powinni być patriotami, bo „janczarzy” nie mogą tworzyć państwa, tylko kolonie. Podkreśla także, że w tych wyborach ostra granica nie przebiega między komunistami a prawicą, lecz między tymi, co chcą żyć uczciwie, a tymi, co kradną, między tymi, którzy chcą czystych zasad gry, a tymi, którzy postępują wbrew demokratycznym regułom.

W przedwyborczych sondażach i badaniach największe szanse na wejście do Verchownej Rady miały bloki „Nasza Ukraina”; Komunistyczna Partia Ukrainy, na czele której stoi Petro Symonen-

Wiece „BJuTy” przed pomnikiem Szewczenki w Kijowie (w tle główny budynek Uniwersytetu im. T. Szewczenki)

*Minikonferencja lidera bloku „Nasza Ukraina” Wiktora Juszczenki
zaimprovizowana tuż przy urnie wyborczej (© IREX Pro Media)*

ko; prezydencka „Za Jedynu Ukrainu”; Socjaldemokrati Wiktor Medwedczuka oraz opozycyjne – partia Socjaldemokratyczna Moroz i Blok Julii Tymoszenko. Pewne szanse dawano także politycznym frakcjom, nieformalnie związanym z prezydentem Kuczmą: ugrupowaniu „Żinky za Majbutnie” oraz Partią Zielonych, za którą stoją magnaci finansowi związani z przemysłem naftowym (sic!).

31 marca, Dom Związków Zawodowych – tu głosuje Wiktor Juszczenko. Po wejściu do sali nieśmiało brawa. Juszczenko mimo trudów kampanii jest zadowolony. Jeśli wybory będą czyste – „Nasza Ukraina” odniesie niekwestionowane zwycięstwo. A jeśli nie... Wtedy będzie jak w reklamie społecznej dotyczącej wyborów – po czystym klarownym

samogonie głowa na drugi dzień nie boli, po mętym męczy cały dzień. A jeśli wybory nie będą czyste i demokratyczne, wtedy będą męczyć całe cztery lata.

Słabe notowania bloków związanych z aparatem prezydenta skłaniają do podejrzeń, że władza zrobi wiele, aby nie przegrać tych wyborów. Lider socjalistów Oleksandr Moroz twierdzi, że dzięki temu, iż 80% członków komisji wyborczych to ludzie aparatu władzy mogą oni dokonać wielu manipulacji. O naruszeniach prawa wyborczego głośno było już na długo przed wyborami. Najbardziej widocznym przejawem tego procesu było rozmnożenie na Ukrainie tzw. „martwych dusz” – wyborców, którzy od dawna nie żyją albo i nigdy nie żyli.

Wiele naruszeń odnotowano także w dniu wyborów. Najczęstszym widokiem w lokalach wyborczych były długie kolejki. Ze względu na złe przygotowanie: brak kabin i skomplikowaną procedurę, gdy trzeba głosować nie tylko na kandydatów do Rady Najwyższej, ale także do lokalnych władz, w wielu miejscowościach wybory zakończyły się nie w przewidzianym czasie, lecz w późnych godzinach nocnych. Wielu wyborców zniechęconych kolejkami nie oddało swych głosów. Oleksandr z Kijowa mówi, że męczy go sumienie, bo dwa razy przychodził do szkoły nr 130 w Kijowie, w której był jego punkt wyborczy, ale długie kolejki spowodowały, że w tak piękną pogodę wybrał spacer. A chciał głosować na Juszczenkę. Lepiej było z elektoratem partii władzy, komunistów i Natalii Witenko – to przeważnie starsi ludzie, a ci chodzą głosować z samego rana.

Motywacje w głosowaniach na konkretne partie były różne. Młoda kobieta z

dzieckiem głosowała na Juszczenkę, bo w okresie, gdy był premierem, po raz pierwszy od lat zaczęła dostawać regularnie wypłatę i zobaczyła „jakieś światelko w tunelu”. Poza tym stwierdziła, że państwem powinni kierować specjaliści, a nie byle kto. Starsza pani, która wychodziła z lokalu wyborczego w pobliżu cerkwi św. Andrzeja, zaraz po tym jak głosował tam prezydent Kuczma, powiedziała, że chciałaby zmian w polityce – aby Ukrainą kierowali ludzie mądrzy. Dlatego swój głos oddała na Julię Tymoszenko. Byli i tacy, którzy głosowali przeciw wszystkim, bo nie widzą uczciwych polityków w żadnym z bloków, bez względu na to, czy jest on za prezydentem, czy w opozycji do niego.

Podliczanie głosów przez Centralną Komisję Wyborczą trwało bardzo długo. 15-go kwietnia, w ostatnim dniu, do którego należało podać oficjalne wyniki, okazało się, że najwięcej głosów (23,57%) zdobyła „Nasza Ukraina”. Drugie miejsce w proporcjonalnej części wyborów zajęła Komunistyczna Partia Ukrainy z 19,98 % poparcia. Trzeci proprezydencki blok „Za Jedynu Ukrainu” zdobył 11,77 %, a czwarty opozycyjny Blok Julii Tymoszenko 7,26 % głosów. Piąte miejsce z 6,87 % poparciem zdobyła Socjalistyczna Partia Ukrainy, a szóste zbliżona do władz Socjaldemokratyczna Partia Ukrainy (zjednoczona). Reszta – czyli 27 startujących w wyborach partii i bloków – nie przekroczyła 4-procentowego progu wyborczego. Wybory odbywały się według mieszanej, większościowo – proporcjonalnej ordynacji: połowa spośród 450-osobowego składu Rady Najwyższej została wybrana w okręgach jednomandatowych, a druga połowa na podstawie głosowania na listy partii i bloków wyborczych.

Na konferencji prasowej w dzień po wyborach Wiktor Juszczenko powiedział, że reformatorski blok „Nasza Ukraina” wygrał te wybory, ale jednocześnie gorzko skonstatował, że przegrała na Ukrainie demokracja. O licznych naruszeniach procedur wyborczych mówiła także Julia Tymoszenko i zapowiedziała zaskarżenie wyników głosowania aż w 15 okręgach. Wyłoniona w wyborach Rada Najwyższa nie ma zdecydowanej siły, która mogłaby przejąć władzę. Bloki i partie wyborcze skazane więc są na współzycie w parlamentarnych koalicjach. Struktura Rady Najwyższej po wyborach skłania do refleksji, że nie będzie to łatwy proces. Pytanie – „quo vadis Ukraino” pozostaje otwarte.

Sławomir SAWCZUK
Radio Białystok S.A.

*„Ne slowom, a dilom!” – to główne
hasło wyborcze „Naszoji Ukrainy”*

Forum w sercu Puszczy Białowieskiej

W ciągu dwóch dni, 12-13 kwietnia 2002 r., w Białowieży w XIX-wiecznej chacie w Zespole Budownictwa Drewnianego Rusinów Podlasia odbyło się spotkanie mające formę warsztatów komunikacyjnych pod hasłem „Forum na Rzecz Ochrony Dziedzictwa Kulturowo-Przyrodniczego Regionu Puszczy Białowieskiej”. Warsztaty zostały zorganizowane w ramach Międzynarodowego Projektu Współpracy Transgranicznej w Regionie Puszczy Białowieskiej „Puszcza bez granic”.

Podczas omawiania poszczególnych problemów, ustalono, iż chcąc ochronić dorobek kulturowy Puszczy Białowieskiej i okolic należy zacząć od uświadamiania miejscowej ludności, a także włączania w to najmłodszych mieszkańców regionu. Często jest bowiem tak, że nie doceniana się wartości tego, co posiada dana społeczność. To od nich zależy teraźniejszość i przyszłość jednego z najpiękniejszych zakątków w Polsce i na Białorusi. Inny problem, to za mała ilość lub całkowity brak informacji o zabytkach, formach detali architektonicznych (krzyże, przydrożne kapliczki, studnie, barcie) czy też obiektach krajobrazu archeologicznego (kopce graniczne, kopce kultowe, kurhany, mielerze, smolarnie). Często nieświadomie niszczy się to, co jest charakterystyczne tylko dla kultury i architektury danego regionu. Ważną sprawą jest próba odrodzenia zapomnianych już zawodów, które giną wraz z rozwojem cywilizacji. Już chyba mało kto pamięta jak wyrabiano garnki, jak tkano czy jak wytwarzano zwykłe podkowy.

Wszystkie te zamierzenia nie będą mogły być zrealizowane bez współpracy pomiędzy lokalnymi organizacjami rządowymi i pozarządowymi, jeżeli nie włączy się szkół, naukowców, inwestorów a przede wszystkim lokalnej społeczności. Zachowanie tradycyjnego krajobrazu kulturowo-przyrodniczego przyczyni się do rozwoju turystyki, agroturystyki, a w koń-

cowym etapie, również do rozwoju terenów Puszczy Białowieskiej i okolic. Powinniśmy więc popatrzeć na swoje otoczenie pod innym kątem. Wokół nas jest jeszcze wiele miejsc i budynków godnych nie tylko zauważenia, ale i odrestaurowania. To od nas zależy, jak będzie wyglądać przyszłość Puszczy Białowieskiej po obu stronach granicy i przyszłość Podlasia. Dobrym przykładem mogą być wsie Puchły, Soce i Trześcianka, gdzie zaangażowanie, mądrość mieszkańców w połączeniu z pięknym krajobrazem i architekturą, rozslawiły je w całej Polsce.

Każdy z uczestników Forum zadeklarował swoją dobrą wolę w dalszych pracach związanych z tym przedsięwzięciem, lecz czy za słowami pójdą czyny pokaże czas.

Jako uczestniczka warsztatów, byłam bardzo z nich zadowolona. Do tej pory nigdy nie spotkałam się w jednym miejscu z tyloma ludźmi, dla których przyroda i kultura są największymi wyznacznikami wartości życia, którym ochrona tych dóbr daje również pracę. Miłym uczuciem jest również świadomość, że nasz mały wkład w zachowanie tradycji może doprowadzić do tego, że architektura i kultura regionu może pozostać nadal nietknięta, jako spadek dla następnych pokoleń, dla naszych dzieci i wnuków.

W warsztatach wzięli udział przedstawiciele różnych organizacji młodzieżowych, rządowych i pozarządowych z Polski i Białorusi, lecz nie istniała żadna językowa bariera. Jako ciekawostkę można dodać, że część uczestników strony białoruskiej przyznała się do ukraińskich korzeni – z Polesia. Rozmawiali oni pięknym językiem ukraińskim, a już każdy z Białorusinów znał

ukraińskie ludowe pieśni i ukraińskie dowcipy o samych Ukraińcach.

Chciałabym, by takich spotkań odbywało się więcej i w nie tak zamkniętym gronie. Wiadomo, że wiele zależy od spraw finansowych, ale warto byłoby zainteresować tymi problemami młodzież, aby wciągnąć ją w dzieło ochrony dziedzictwa kulturowego – także ich dziedzictwa.

Agnieszka FIRSOWICZ

Zdjęcia Mirosława STEPANIUKA

PUSZCZA BEZ GRANIC

Projekt „Puszcza bez granic” rozpoczął się w czerwcu 2001 r. przy finansowym wsparciu Duńskiej Agencji Ochrony Środowiska Biura Współpracy Ochrony Środowiska w Europie Centralnej i Wschodniej (DANCEE). Projekt realizowany jest po obu stronach granicy polsko-białoruskiej na obszarze Regionu Puszczy Białowieskiej. Regionalnym koordynatorem jest COWI Białowieża, zaś wdrażaniem zajmuje się Północnopodlaskie Towarzystwo Ochrony Ptaków (PTOP) oraz Achowa Ptuszek Białarusi (APB) w ścisłej współpracy z Białowieskim Parkiem Narodowym (BPN) i Parkiem Narodowym „Bielowieżskaja Puszcza” (PNBP).

Głównym celem tego projektu jest inicjowanie, wspieranie i wzmacnianie działań społeczności lokalnych zamieszkanych po obu stronach granicy na rzecz zrównoważonego rozwoju Regionu Puszczy Białowieskiej.

Działania projektu realizowane są w czterech płaszczyznach:

- łączenie i wspieranie działań społeczności i organizacji lokalnych,
- zachowanie i ochrona dziedzictwa przyrodniczo-kulturowego regionu,
- edukacja przyrodnicza,
- rozwój turystyki przy wykorzystaniu walorów przyrody i kultury.

Podstawowym wyróżnikiem Projektu jest założenie, że wszystkie inicjatywy łączą ochronę przyrody i poszanowanie dziedzictwa kulturowego z działaniami na rzecz rozwoju społeczno-gospodarczego.

Atutem Regionu Puszczy Białowieskiej są niezaprzeczalne walory przyrodnicze i kulturowe. Ich zachowanie i konsekwentna ochrona to być może jedyna szansa na polepszenie bytu lokalnej społeczności i dalszy jej rozwój.

Działania, prowadzone w chwili obecnej przez różne organizacje, stowarzyszenia czy też samorządy na niwie ochrony środowiska przyrodniczo-kulturowego mają bardzo konkretny wymiar, ale bardzo często kończą się niepowodzeniem. Powodem takiego stanu rzeczy nie jest, wbrew pozorom brak zaangażowania, czy też słabe przygotowanie zespołów realizujących konkretne przedsięwzięcia. Bardzo często jedyną przyczyną jest brak porozumienia i współpracy pomiędzy

poszczególnymi podmiotami, a często brak informacji o tym co robią nawzajem. Skutkuje to tym, że do instytucji i fundacji wspierających finansowo różne przedsięwzięcia trafiają wnioski o podobnej treści. Tam zaś promowane są przede wszystkim działania nowatorskie, integrujące środowisko i z reguły interdyscyplinarne.

Stąd też w ramach projektu dążymy do idei wspólnych, dobrze przygotowanych działań w różnych płaszczyznach tematycznych. Tak zrodził się też pomysł Forum organizacji, związków, stowarzyszeń których nadrzędnym celem jest ochrona dziedzictwa kulturowo-przyrodniczego Regionu Puszczy Białowieskiej i naszej lokalnej tożsamości. Forum ma formułę otwartą i nie ma zamiaru tworzenia kolejnej, odrębnej struktury organizacyjno-administracyjnej. Zasadniczym jego celem jest skonsolidowanie wysiłków organizacji już istniejących, zainicjowanie wspólnych, ale niezależnych projektów i merytoryczne wsparcie bazujące na specjalistach z zakresu ochrony przyrody, dóbr kultury, turystyki i edukacji. Istotne jest również to, aby przynajmniej część z tych działań miała charakter transgraniczny.

Warsztaty w Białowieży, na które zaproszeni zostali przedstawiciele organizacji pozarządowych, samorządów i instytucji, które w swoich statutowych celach mają zapisane działania na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowo-przyrodniczego Regionu Puszczy Białowieskiej zapoczątkowały akcję budowy Forum.

W warsztatach wzięło udział ponad czterdzieści osób, w tym trzynastu przedstawicieli organizacji pozarządowych działających w białoruskiej części Regionu Puszczy Białowieskiej. Wszystkich przybyłych na spotkanie przywitał wicestarosta hajnowski Jerzy Sirak, życząc owocnej i konstruktywnej pracy.

W celu przybliżenia uczestnikom problematyki związanej z ochroną zabytków, krajobrazu kulturowego oraz stanem zachowania dóbr kultury Regionu Puszczy Białowieskiej do udziału w warsztatach zaproszeni zostali przedstawiciele Wojewódzkiej Służby Ochrony Zabytków, Departamentu Edukacji i Kultury Urzędu Marszałkowskiego, architekci i muzealnicy. Jak ważne są to problemy i ile wywołują emocji można się było

przekonać już po pierwszym wystąpieniu Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków – Dariusza Stankiewicza. Sama dyskusja, jaka po nim rozgorzała, prawie że zdominowała część referatową warsztatów. Prodziekan Wydziału Architektury Politechniki Białostockiej – Halina Łapińska wyjaśniła zebranym pojęcie krajobrazu kulturowego oraz potrzebę jego zachowania, zaś Artur Gawel z Muzeum Podlaskiego mówił o walorach i odrębności drewnianej architektury Regionu Puszczy Białowieskiej. Przedstawiciele strony białoruskiej zapoznali uczestników ze stanem ochrony zabytków w ich części Puszczy Białowieskiej.

Dalszy przebieg warsztatów przyjął formułę pracy w grupach tematycznych, które wyodrębniły się na bazie indywidualnych zainteresowań uczestników.

Jak już wspomniałem, spotkanie miało formułę warsztatów komunikacyjnych, stąd też uczestnicy mieli równocześnie okazję zapoznania się z niekonwencjonalnymi technikami pracy w zespołach, jak i rozwinięcia swoich umiejętności komunikacyjnych. Przebieg warsztatów od tej strony koordynował Krzysztof Kacuga, ekspert w dziedzinie komunikacji społecznej, wiceprezes Fundacji „Edukacja dla demokracji”.

Każda grupa rozpatrywała inne zagadnienia związane z szeroko pojętym dziedzictwem kulturowo-przyrodniczym.

Tematami przewodnimi, wygenerowanymi przez uczestników Forum, nad którymi pracowały poszczególne grupy były:

- ochrona tradycyjnego krajobrazu kulturowego regionu;
- zachowanie tradycyjnych form gospodarowania, rzemiosła, sztuki i kultury;
- walory kulturowo-przyrodnicze Regionu Puszczy Białowieskiej podstawą rozwoju turystyki;
- edukacja miejscowej ludności w celu zachowania architektury i kultury regionu.

Analizując powyższe problemy każda z grup za sprawą najpilniejszą uznała kompleksowe rozpoznanie elementów dziedzictwa kulturowo-przyrodniczego Regionu Puszczy Białowieskiej, dlatego też uznano, że pierwszym zadaniem do zrealizowania będzie przeprowadzenie inwentaryzacji elementów dziedzictwa kulturowo-przyrodniczego Regionu Puszczy Białowieskiej ze szczególnym uwzględnieniem obiektów kultury materialnej.

Wszyscy uczestnicy Forum zadeklarowali chęć czynnego uczestnictwa w warsztatach inwentaryzacyjnych oraz pracach przygotowawczych do warsztatów.

Zakończenie na str. 12

Chrońmy nasze dziedzictwo!

Od kilku lat w szkołach są realizowane międzyprzedmiotowe ścieżki dydaktyczne. Realizacji jednej z nich, edukacji dziedzictwa kulturowego w regionie, było poświęcone spotkanie dla nauczycieli, zorganizowane 22 kwietnia br. w Bibliotece Pedagogicznej w Hajnówce.

– Nasza biblioteka od bardzo dawna prowadzi mini-galerię – mówi kierownik biblioteki Irena Kostera. – Ekspozowane są w niej zróżnicowane zainteresowania miejscowych nauczycieli. W galerii były m.in. wiersze, proza, zdjęcia, prace malarskie, intarsje, ukazujące piękną przyrodę i historię okolic Hajnówki. Okazało się, że powstało dużo programów autorских do realizacji ścieżki edukacyjnej „dziedzictwo kulturowe w regionie”, a stworzyli je nauczyciele hajnowskich szkół, m.in. Wanda Wojcieszek, Halina Pustelnik, Grażyna Pawluczuk. Są też scenariusze lekcji na ten temat. Chodzi o to, żeby młodzież zachwycić naszym regionem i uświadomić jego piękno.

W czasie spotkania nauczyciele mieli okazję obejrzeć bogatą kolekcję dawnych monet, guzików oraz paszportów, będących efektem historycznych poszukiwań

wsi z okolic Hajnówki w okresie II wojny światowej, o śladach żydowskich na ulicy Batorego i Wierobieja.

– Historię interesuję się odkąd pamiętam, a od 1994 roku również historię tych terenów. – mówi Jacek Wnuk-Gugnacki.

– Gdy tylko przyjechałem do Hajnówki, zacząłem wszystko zwiedzać, dopytywać się. Ważne, że wspiera mnie rodzina. Żona zgodziła się, aby w domu było np. trzydzieści starych żelazek, które trzeba czyścić. Zajmuję się także heraldyką, pisałem nawet pracę na ten temat. W „Gazecie Hajnowskiej” opisałem herb Hajnówki, jako „potworek heraldyczny”. Jednak wcale nie został zmieniony.

Historię, staram się zainteresować również żołnierzy, bo głównie z nimi mam do czynienia. Obecnie jestem w grupie poszukiwaczy skarbów i razem bądź oddzielnie wybieramy się na pozarastane drogi, przeszukując teren w nadziei znalezienia czegoś cennego. W uroczysku Krynoczka znaleźliśmy około 600 starych monet, głównie z pierwszej połowy XIX wieku, kilka monet Jana Kazimierza i z czasów Księstwa Warszawskiego, co daje konkretny obraz jakie monety funkcjonowały na tym terenie, od kiedy zaczęły się masowe pielgrzymki do cudownego źródła. Mamy niepisaną umowę z dyrektorem Muzeum Wojska w Białymstoku, doktorem Krzysztofem Filipowem, odnośnie opracowania niektórych znalezisk. Kilka takich materiałów już zostało przesłanych i czekamy na ich druk.

Rozmawiając o historii, zwykle mamy na myśli stare zamki i pałace, czyli miejsca, które są nie tylko atrakcjami historycznymi, ale też turystycznymi. Dlatego przeciętny mieszkaniec Hajnówki, zapytany o atrakcyjne miejsca, miałby problem z ich wskazaniem.

– Przyjechałem na te tereny z Mazur i przyznam się, że troszeczkę brakowało mi gotyku – dodaje Jacek Wnuk-Gugnacki.

– Postanowiłem badać ziemię hajnowską pod innym kątem. Na początku zapoznałem się z historią Podlasia i Hajnówki. Jestem w stanie opowiedzieć i pokazać tutejsze atrakcje historyczne – osadę w Szczekotowie, kurhany w Puszczy Białowieskiej, grodzisko w Zbucz, ciekawą architekturę w Hajnówce czy Białowieżę

Studnia nad cudownym źródłem w uroczysku Krynoczka.
Rysunek W. Kabaca

ze wzgórzem pałacowym. Hajnówka jest bardzo wyjątkowym regionem. Urzekła mnie kresowość i bogactwo wielokulturowe. Szczególnie ciekawe są drewniane krzyże na polnych drogach, architektura drewniana, język, cerkwie z płomiennymi kopułami, malowanymi na niebiesko i zielono. Niespotykany gdzie indziej jest tutaj pierwiastek baśniowy, coś z „Dziadów” Mickiewiczowskich, są to szeptuchy, uzdrowicielki, które w niepojęty sposób leczą ludzi. Ich skuteczność znana jest w całej Polsce i za granicą. Są też cudowne źródła oraz opowieści o cerkwiach i kościołach, które się zapadły i raz do roku słuchać dzwony. Baśniowość tych terenów wiąże się też z teraźniejszością, ponieważ odnajdywane są miejsca mocy.

Wiktor Kabac zaprezentował kilkadziesiąt rysunków drewnianej architektury Hajnówki, a wśród nich drewniane domki dróżników i robotnicze „jednodniówki”, tj. domki, które powstawały w ciągu jednego dnia.

– To było bardzo ciekawe budownictwo, gdyż tworzyli je ludzie według własnej „kleпки”, tak jak potrafili, w zależności od tego, jakie mieli narzędzia i materiał – opowiadał Wiktor Kabac. –

Jacek Wnuk-Gugnacki

Jacka Wnuka-Gugnackiego, a także obejrzeć rysunki dawnej hajnowskiej architektury i posłuchać opowieści Wiktora Kabaca, hajnowskiego plastyka.

Jacek Wnuk-Gugnacki jest żołnierzem zawodowym w Nieznanym Borze, koło Hajnówki. Napisał cały cykl artykułów do „Gazety Hajnowskiej”, np. o pacyfikacji

Wiktor Kabac

Najpierw robiono komin, ponieważ był taki przepis, że jeżeli jest piec i komin, to tego domu nie wolno rozebrać. Jeżeli nie ma pieca i komina, wszystko podlegało rozbiórce. Był to fenomen w skali kraju. Nie budowano slumsów, a powstała dosyć ciekawa architektura. Do dnia dzisiejszego, kilka takich domków stoi. W latach 30. XX w. powstały również słynne „czworaki”, smaczek architektoniczny. Zostały one jednak zepsute, ponieważ władze zezwoliły na zmiany i przebudowy. A stacyjka kolejki wąskotorowej? Jak ona dzisiaj wygląda? Jakie miasto mogłoby sobie pozwolić, aby to rozdeptać? Kiedy ktoś coś ruszy? Są kolegia i sądy, ale kogo tu sądzić? Radni nie są zainte-

resowani. Świadomość jest zerowa. Dlatego w Hajnówce drewniana architektura już praktycznie nie istnieje. To jest ogromna strata dla naszych okolic i naszej kultury. Przyczyną tej sytuacji jest głównie nasza mentalność. Najlepiej widać to w Hajnówce i okolicznych wioskach. Rozwalane są stare chatki i na ich miejsce, w miarę bogactwa, wznosi się jakieś obrzydliwe budowle. Chatka nie jest ceniona. Nie z powodu niszczenia drewna, ale dlatego, że uważa się, iż nie warto tak budować. Dlatego sprowadza się architekturę z innych okolic, na naszym terenie pojawiła się góralszczyzna.

O Wiktorze Kabacu hajnowskie dzieci mówią: Znamy, znamy, to ten pan z brodą i dużym, kudłatym, podobnym do „Lessi” psem. Spotykamy go na wycieczkach w mieście i w lesie. Znają go wszyscy hajnowianie. Jest autorem większości, znajdujących się na terenie Hajnówki pomników. Maluje obrazy, rysuje, organizuje wystawy, pomaga młodym. Przez długie lata był nauczycielem plastyki. Znany jest z mocnych wypowiedzi na temat konieczności objęcia parkiem narodowym całej Puszczy Białowieskiej. Stoi na stanowisku radykalnej ochrony zasobów przyrodniczych, ale też odchodzącej, przedwojennej architektury Hajnówki. Obecnie przygotowuje do druku cykl rysunków tejże architektury. Każdy z rysunków, zamieszczonych w książce, będzie stosownie opisany.

Krystyna KOŚCIEWICZ

Domek dróżnika kolejowego. Rysunek W. Kabaca

Puszcza bez granic

Zakończenie ze str. 10

Ustalono następujące założenia i kierunki działań na najbliższe tygodnie:

- przesłać do wszystkich uczestników Forum materiały podsumowujące warsztaty w Białowieży z pełną listą adresową i formularzem deklaracji o chęci uczestniczenia w dalszych działaniach Forum;

- ustalić dokładny termin warsztatów (uczestnicy zasugerowali okres od 15 do 28 lipca);

- powołać międzynarodową grupę ekspercką do opracowania szczegółowej, jednolitej dla całego Regionu Puszczy Białowieskiej metodyki inwentaryzacji (ze strony Polskiej deklaracji uczestnictwa w pracach grupy potwierdzili: Wojewódzki Konserwator Zabytków, Archeolog Wojewódzki, Prodziekan Wydziału Architektury Politechniki Białostockiej, pracownicy Białostockiego Muzeum Wsi oraz Departamentu Edukacji i Kultury Urzędu Marszałkowskiego);

- opracować program warsztatów oraz merytoryczny i terytorialny zakres inwentaryzacji.

W chwili obecnej trwają prace nad przygotowaniem programu warsztatów. Ich zakres jest w dużej mierze uzależniony od zaangażowania poszczególnych organizacji i samorządów, ale także osób i instytucji, które w Forum nie uczestniczyły a chciałyby się włączyć do przedsięwzięcia na tym etapie. Jak wspomniano formuła Forum jest otwarta, stąd też jeszcze raz zachęcamy wszystkich, którym nie jest obojętna przyszłość naszej „Małej Ojczyzny do udziału w powstającym programie. Od tej pory na łamach „Nad Buhom i Narwoju” postaram się Państwa informować o bieżących poczynaniach dotyczących zarówno Forum na Rzecz Ochrony Dziedzictwa Kulturowo-Przyrodniczego Regionu Puszczy Białowieskiej, jak i innych przedsięwzięć realizowanych w ramach projektu „Puszcza bez granic”, między innymi perspektyw rozwoju turystyki i jej roli w rozwoju ekonomicznym Regionu Puszczy Białowieskiej.

Mirosław STEPANIUK

Koordinator Projektu „Puszcza bez granic”

Wszelkie uwagi, zapytania i sugestie można kierować na adres: Biuro Projektu „Puszcza bez granic”, Sekretariat PTO; 15-471 Białystok 21, S.P. 49, ul. Ciepla 17; tel. (85) 66 42 255, fax. (85) 67 54 862.

E-mail: stepaniukm@poczta.onet.pl

Чи замінять старших будівників молоді?

В днях від 27 по 28 квітня, в Перемишлі проходив Злет Української Молоді та Студентів. Взяло в ньому участь понад 150 молодих українців з цілої Польщі. Були представники загальноосвітніх ліцеїв в Гурові Ілавецькому, Білому Борі, Лігниці та Перемишлі; були студенти з різних академічних осередків, були також представники Підляшшя з Союзу українців Підляшшя та білостоцького відділу Союзу української незалежної молоді.

Злет був завершувальним акцентом відзначення 55 роковин акції „Вісла”. На думку його організаторів, був також спробою поштовхнути середовище молодих українців до дій, які спроможуть протидіяти асиміляції і викреують нових лідерів молодіжних організацій.

В програмі злету знайшлися пленарні засідання, на яких молодь дискутувала тему стану та перспектив українських молодіжних середовищ – про стан національної свідомості та ідентичності молодих українців в 55 років від акції „Вісла”. Учасники злету обговорили також деякі питання пов’язані з організацією літньої акції, взяли участь в панакхиді за жертви операції „Вісла” на цвинтарі в Пикуличах, побачили історичні місця Перемишля та телерепортажі про історію українців у Польщі.

Як молоді українці з Польщі оцінюють своє середовище, стан національної та мовної свідомості? Ось думки деяких учасників перемиського злету. Ігор Бревко, який живе в Кентшині, вважає що ситуація не є найкращою: *Всі бачать кризу. Може не всі усвідомлюють собі, яка є мета бути українцем тут, в Польщі. В вісімдесятих роках українська молодь і студентство дуже активно діяло, а в дев’яностих роках нічого не діється. Думаю, що колись молоді і старші люди мали якусь мету – щоб прожити і дочекати вільної України. Тепер, коли вже маємо Україну, не знаємо що зробити з цим, що ми є українцями. Тут мусить бути поставлене це запитання і тут мусить знайтися відповідь – чого ми хочемо, чи мусимо і чи хочемо бути українцями, і чи це є для нас якийсь обов’язок.*

Залишається за питання – чи як українці не вимагаємо від себе забагато, адже живемо в світі якого специфікою є загальна криза ідей, ідеалів і авторитетів: *Криза ідей і авторитетів існує, але ми як українці, можна сказати, вибрані – ми є тут, в Польщі, але маємо на чому зосередитись – на нашому бутті, як українців. Маємо якусь мету – по-перше можемо намагатися переказати далі нашу культуру, нашу мову наступним поколінням, можемо також переказати образ України – цей вислів Ігора Бревко, попри все, звучить дуже оптимістично.*

Певний оптимізм можна було відчувати також в дискусії, яка велась під час злету. Були моменти, коли треба було

які можна було просто надрукувати і роздати учасникам злету, як матеріал до дискусії.

А про те, що дискутувати було про що, можуть свідчити хоча б висказання молодих українців, в яких кажуть про ненайкращу ситуацію в ділянці знання і охоти вживати рідну мову серед їх ровесників. *Молодь якось втрачає свою свідомість – не хоче розмовляти своєю мовою. Виявляється, вони говорять тільки на таких імпрезах як ця, коли вони є змушені до цього. А щоб подолати цю проблему треба вийти від родини, від початку, а на жаль є якась байдужість – батьки перекидають цей обов’язок на школу, школа на батьків і повстає якесь блудне коло – це мовний образ свого покоління, який представив Роман Боднар, студент української філології з Любліна. Не найкраща ситуація є на думку Ігора Бревки з Перемишля: Це, здається, величезна криза. Перш за все існує якийсь розлам на тих що живуть на рідних землях і на тих хто проживає на чужині. А друге, це що немає жодних ініціатив серед молоді – все завершується на Ярмаркові, який вже не є Ярмарком і до Ватри – при пиві. В Перемишлі, так як всюди частіше можна чути польську мову, хоча є особи які не уявляють, як між собою говорити по-польськи. Цей процес не до відвернення, але треба з цим боротися, завжди залишиться якась група, яка буде працювати над збереженням українства.*

Створення такої громади це одно з завдань післязлетових зустрічей робочої групи, яка крім підготовки подальшої програми дій, буде працювати над збільшенням контактів між лідерами окремих молодіжних середовищ.

Злет зорганізувало Об’єднання українців у Польщі, а не Пласт чи Союз української незалежної молоді. Попри те, голова Об’єднання – Мирон Кертчак, запевнив що „дінозаври” – як жартовливо окреслено учасників злету, що до молоді вже не належать, не хочуть черговий раз виручити в діяльності молоді: *Хочемо, щоб після того злету*

Закінчення на 18 стор.

Учні та випускники перемиського ліцею згуртувалися в Українському молодіжному товаристві „Кропива”

„інтервенції” і захопи до висказування своїх думок від старших учасників цих зборів, які про себе як молодь могли говорити в вісімдесятих роках, але були також моменти справді гострої дискусії. А якщо хтось гостро дискутує на якісь теми, може це означати, що підходить до них небайдуже. Найбільш гострі полеміки розв’язались над темою Повернення і над закидом, що українські ліцеї не виповнюють своєї ролі як місця патріотичного, національного виховання. Шкода тільки, що забракувало більш конкретної дискусії над тим, що можемо зробити, щоб сконсолідувати українське середовище в Польщі. Можна ж було зрезигнувати з читання філософсько-соціологічних рефератів,

Pomnik żołnierzom ukraińskim

W okresie międzywojennym w Lublinie mieszkało kilkudziesięciu byłych żołnierzy armii Ukraińskiej Republiki Ludowej. Najczęściej, z powodu braku pracy, żyli oni w biedzie. Tych, którzy zmarli, chowano na cmentarzu prawosławnym w wydzielonej specjalnej kwaterze tuż przy samej cerkwi cmentarnej. Nad ich mogiłami stawiano stylizowane krzyże kozackie, podobne do krzyża maltańskiego. W okresie powojennym kwatery ta była zaniedbana, a same krzyże zostały częściowo zniszczone (powyrywano mosiężne tryzuby). Dopiero w latach 80. młodzież ukraińska Lublina, głównie studenci (także z Podlasia), zaczęła troszczyć się o te mogiły i robiła nawet prowizoryczny remont wrośniętych w ziemię nagrobków. Rokrocznie w Niedzielę Przewodnią modliliśmy się także nad grobami za duszę żołnierzy Symona Petlury.

„Ci, w większości dziś już nieznani bohaterowie, którzy musieli spocząć w cudzej ziemi, zasłużyli na większy szacunek i cześć. Kilka lat temu z inicjatywy dr. Grzegorza Kuprianowicza, wieloletniego przewodniczącego lubelskiego Zarządu Koła Związku Ukraińców w Polsce, a jednocześnie członka Rady Głównej Związku Ukraińców Podlasia, zostało utworzone Towarzystwo Opieki nad Grobami Żołnierzy Ukraińskich w Lublinie. Postawiło ono sobie ambitny cel uporządkowania i upamiętnienia pochówków żołnierzy ukraińskich w Lublinie. Pojawiła się również propozycja postawienia pomnika ku ich czci.

Zwrócono się o wsparcie tej inicjatywy do społeczności ukraińskiej Lublina oraz wszystkich tych, którzy chcieliby przyczynić się do uczczenia pamięci żołnierzy ukraińskich – sojuszników Polski w wojnie 1920 roku. Wzniesienie pomnika było możliwe dzięki po-

parciu władz miasta, a szczególnie ogromnemu zaangażowaniu wiceprezydenta Lublina Zbigniewa Wojciechowskiego. Udało się również pozyskać sponsorów instytucjonalnych (Lubelski Węgiel „Bogdanka” S.A., Lubelskie Przedsiębiorstwo Budownictwa Przemysłowego „Przemysłówka” S.A.).

Pomoc nadeszła również z Ambasady Ukrainy w Polsce i z miasta Czerwonohrad w Ukrainie i co było szczególnie miłą niespodzianką, z I-go Ukraińskiego Federalnego Banku Oszczędnościowego „Pewnist” (Chicago, USA). Projekt pomnika wykonał lubelski architekt Adam Kita. Monument z piaszkowca doskonale harmonizuje z krzyżami nagrobnymi.

Uroczyste otwarcie monumentu nastąpiło 27 maja 2001 roku. Panichidę celebrował arcybiskup Abel. Na owe ukraińskie święto w Lublinie przybyli dyplomaci ukraińscy na czele z ambasadorem Dmytrem Pawlyczką, reprezentanci władzy miasta i województwa, lubelscy parlamentarzyści. Uroczystości odbyły się zgodnie z ceremoniałem wojskowym. Przy pomniku stała warta honorowa złożona z polskich i ukraińskich żołnierzy. Obecna była kompania honorowa Wojska Polskiego i orkiestra wojskowa. Chyba po raz pierwszy w historii Lublina publicznie odegrano hymn narodowy Ukrainy. Były liczne przemówienia, w których oddano cześć pochowanym tu sojusznikom państwa polskiego z 1920 roku i podkreślano znaczenie dobrosąsiedzkich stosunków pomiędzy naszymi narodami i państwami.

Parę miesięcy później (6 października 2001 r.) pod nowo zbudowanym pomnikiem złożyli wieńce prezydenci Leonid Kuczma i Aleksander Kwaśniewski. Był to niewątpli-

wie bardzo wymowny gest obu przywódców, którzy znaleźli czas, aby uszanować pamięć kilkunastu żołnierzy spoczywających na tym cmentarzu.

Pomnik nie stoi zapomniany. Palą się na nim znicze, często składane są kwiaty. 27 stycznia 2002 roku społeczność ukraińska Lublina z licznie przybyłymi zaproszonymi gośćmi uczciła Święto Narodowe Ukrainy, przypadające 22 stycznia. Właśnie 22 stycznia 1918 r. Centralna Rada proklamowała niepodległość Ukraińskiej Republiki Ludowej, a rok później, 22 stycznia 1919 r. doszło do zjednoczenia dwóch państw ukraińskich – Ukraińskiej Republiki Ludowej i Zachodnio-Ukraińskiej Republiki Ludowej. Po *molebniu* za Ukrainę w cmentarnej cerkwi oraz *panichidzie* przy pomniku, celebrowanej przez arcybiskupa Abła, uczestnicy przeszli do Centrum Kultury na drugą część uroczystości – uroczysty koncert, na którym wystąpił chór młodzieży prawosławnej diecezji nowosądecko-przemyskiej „Irmos”, który zaprezentował publiczności ukraińskie koledy. Podczas uroczystości wręczono także honorowe dyplomy (*Poczesna hramota*) dla osób i instytucji, które przyczyniły się do wzniesienia lubelskiego pomnika.

Organizatorem owych uroczystości było prężnie działające Towarzystwo Opieki nad Grobami Żołnierzy Ukraińskich w Lublinie, którego przewodniczącym jest dr G. Kuprianowicz. Najbliższe plany Towarzystwa to kontynuacja renowacji grobów żołnierzy ukraińskich w Lublinie a także uporządkowanie nieznanych dotąd pochówków żołnierzy ukraińskich także poza Lublinem.

Mikołaj ROSZCZENKO
Zdjęcia A. Kity

Na uroczystym otwarciu pomnika panichidę celebrował arcybiskup Abel...

...przemawiał zaś dr G. Kuprianowicz

Spis powszechny – zagrożenie czy szansa?

Od 21 maja do 8 czerwca nasze domy odwiedzali rachmistrze kolejnego spisu powszechnego, my zaś byliśmy zobowiązani zadeklarować czy jesteśmy Polakami, a jeśli nie to kim oraz podać jakimi językami posługujemy się w domowym zaciszu. Wprawdzie konieczność deklarowania narodowości nie jest czymś zupełnie nowym w naszych stosunkach z państwową biurokracją, ale ta innowacja (w spisach powszechnych z lat 1950-1988 o narodowość i język nie pytano) wywołała wiele emocji wśród liderów organizacji mniejszości narodowych. Zaniepokojeni są oni głównie tym, że liczby wykazane przez spis mogą być o wiele niższe od dotychczasowych szacunków liczebności poszczególnych grup narodowych, dokonywanych zarówno przez nich samych, jak też polskich badaczy i publicystów. Drugim podnoszonym przy tej okazji problemem, świadczącym o braku zaufania do organizujących spis urzędników państwowych i rachmistrzów spisowych (ustawowo zobowiązanych do zachowania tajemnicy uzyskanych danych) jest obawa o możliwe szykany wobec osób deklarujących inną narodowość niż polską.

Organizatorzy spisu obaw tych nie podzielają i niejako z urzędowego obowiązku są pełni optymizmu. Twierdzą, że właśnie dzięki spisowi uda się uzyskać rzetelne informacje na temat liczebności i rozmieszczenia mniejszości narodowych. Wg ministra spraw wewnętrznych i administracji Krzysztofa Janika, posługują one za bazę, która umożliwi rządowi wypracowanie odpowiedniego stanowiska w negocjacjach z Unią Europejską w zakresie ochrony mniejszości narodowych. Baza ta będzie też wykorzystywana do rozmów z samorządami, by prowadzić spójną politykę wobec mniejszości.

Wg danych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji Polskę zamieszkuje około miliona osób narodowości innej niż polska, co stanowi nieco ponad 2% obywateli. Największe grupy to Niemcy (300-500 tys.), Ukraińcy (200-300 tys. plus 60-70 tys. Łemków, z których część deklaruje się jako odrębna grupa narodowa) oraz Białorusini (200-300 tys.). Jak widzimy są to także dane szacunkowe, faktycznie więc spis będzie jakimś „sprowadzeniem na ziemię” statystyk narodowościowych, chociaż na pewno nie zakończy dyskusji nad „ciemną

liczbą” osób o ukraińskim, białoruskim czy jakimś innym pochodzeniu, które wprawdzie nie zatraciły ostatecznie swoich korzeni etnicznych, ale z różnych powodów nie deklarują zgodnej z nimi przynależności narodowej.

Problem „jak się zapisać” jest szczególnie aktualny w naszych bielsko-hajnowsko-siemiątycko-białostockich stronach, gdzie wg danych zebranych w 1999 r. od duchowieństwa przez białostockiego socjologa Krzysztofa Gossa mieszka około 165 tys. wyznawców prawosławia, które jest na ogół świadectwem ich niepolskiego pochodzenia etnicznego. Z reguły właśnie liczba prawosławnych mieszkańców w południowo-wschodniej części woj. podlaskiego, którą można „optymistycznie” podwyższyć, ale chyba nie więcej niż do 200 tys., jest podawana jako przypuszczalna liczba Białorusinów na tym terenie. Na takiej bowiem wyznaniowej zasadzie władze Polski Ludowej dokonały w latach 40. XX w. wyodrębnienia społeczności, którą uznały za białoruską, pozostawiając poza jej granicami ogół białoruskojęzycznej ludności wyznania katolickiego.

Zachowanie takiego właśnie sprzężenia wyznania z przynależnością narodową – „prawosławny = Białorusin” – jest w chwili obecnej celem działań organizacji białoruskich, które rozpowszechniły ostatnio ulotkę nawołującą, aby *prawosławni, spadkobiercy wielowiekowej kultury i religii określonej przez stulecia jako „ruska”* powinni określić swoją przynależność kulturową, narodowość i *wą jako białoruską*. Ulotka ta jest masowo kolportowana także na terenach etnicznie ukraińskich.

Oprócz akcji ulotkowej prowadzona jest też intensywna propaganda w białoruskojęzycznych audycjach radiowych i telewizyjnych, a także prasie, gdzie przedstawiane są różne osoby pragnące zadeklarować w czasie spisu powszechnego swoją narodowość jako białoruską. W niektórych wypadkach z wypowiedzi takich wylania się dość dziwna podstawa deklarowania owej białoruskości. Oto w „Niwie” 5 maja br. Alaksiej Maroz pod ogólnym tytułem *Jakoj my nacyjanalności?* przedstawia m.in. wypowiedzi dwóch mieszkańców wsi Grabowiec (*Hrabuweć*) w gminie Dubicze Cerkiewne. I tak emeryt Stefan Krawczuk mówi:

W naszej wsi uważamy siebie za Białorusinów. Jacyż z nas mogą być Polacy, skoro nasi ojcowie i dziadowie nie byli Polakami. Nikt u nas po polsku nie mówi, ale wszyscy po swojemu. W naszej wsi mieszka tylko jeden Polak, a starsi ludzie nawet nie umieją mówić po polsku. Po swojemu umieją mówić i najmłodsze dzieci. Moje wnuki mieszkają w Hajnówce, a i to nie umieją mówić po swojemu. Nasza mowa jest bardziej podobna do białoruskiej, bo jak przyjeżdżają ludzie z okolic Wysokiego na Białorusi, to mówią tak jak my. Będę pisał, że jestem narodowości białoruskiej i rozmawiam po białorusku. Podobnie wypowiada się rolnik Jan Bagrowski.

Oczywiście, każda osoba mająca jakie takie pojęcie o językach słowiańskich, usłyszawszy rzeczywistą mowę mieszkańców Grabowca (w „Niwie” cytowane wypowiedzi podano w białoruskim tłumaczeniu), stwierdzi, że jest to gwara nie białoruska, lecz ukraińska, podobnie jak gwara z okolic Wysokiego w obwodzie brzeskim na Białorusi. Kto zaś nie czuje powołania do zabawy w filologa, może po prostu zajrzeć do *Atlasu gwar wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny*, gdzie Grabowiec (pkt 96 na mapach lingwistycznych) został uwzględniony jako jedna z miejscowości, w której *podstawowym środkiem porozumiewania się mieszkańców między sobą jest gwara ukraińska*.

Jeśli więc publicysta „Niwy” niczego nie przekreślił, a indagowani przez niego mieszkańcy tej wsi nie chcieli się po prostu przypodobać redaktorowi *biłoruskoji hazety*, to mamy w czystej postaci przykład tego, na czym oparta jest „białoruska świadomość narodowa” znacznej części, a może nawet zdecydowanej większości prawosławnych mieszkańców okolic Bielska, Hajnówki czy Siemiatycz. Jej naturalną podstawą, mającą swoje źródło w lokalnej codzienności, jest oczywiście poczucie odrębności wobec Polaków, będące głównie następstwem inności religijnej. Natomiast paradoksalne dla obszaru etnograficznie ukraińskiego „ciążenie ku białoruskości” jest już efektem działania sił zewnętrznych, a więc polityki władz polskich, a w latach 1939-1944 także radzieckich. Zakładały one, że cała „ruska” ludność „Zachodniej Białorusi” to Białorusini i prowadziły wobec niej politykę statystyczną, oświatową i kulturalną wynikającą właśnie z tego założenia.

Ukształtowane w ten sposób pojęcie „białoruskości” daje wprawdzie działaczom białoruskim swego rodzaju „alibi” do występowania w imieniu ogółu prawosławnych mieszkańców tzw. Białostoczczyzny, ale w rzeczywistości pojęcie to jest w znacznej mierze pozbawione narodowej treści. W powszechnym pojęciu samych prawosławnych „Białorusinem” (*Bilorusom*) jest każda osoba wyznania prawosławnego (ci, którzy zmienili wyznanie, np. wskutek związku małżeńskiego, stają się niejako automatycznie *Polakami*) pochodząca z tego terenu. Prowadzi to często do takich – dla osób z zewnątrz zupełnie kuriozalnych – zachowań, jak w przypadku *diad'ka* opisanego swego czasu przez Eugeniusza Mirownicza. *Diad'ko* ów stwierdził, że pochodzący z Kleszczel Mikołaj Roszczenko jest wprawdzie przekonany Ukraińcem, ale to „swoj” – *bilorus*.

Jest rzeczą zupełnie zrozumiałą, że w tej sytuacji deklarowanie narodowości ukraińskiej przez osoby wywodzące się z tak skonstruowanego środowiska *bilorusuw* ma zupełnie inną jakość. Jest to bowiem świadomość budowana na fundamencie języka rodzinnego domu, kultury i historii, które jednoznacznie wskazują na ukraińską przynależność etniczną ogółu spadkobierców wielowiekowej

kultury i religii określanej przez stulecia jako „ruska”, którzy mieszkają nad Bugiem i Narwią, a ostatnio w znacznej ilości także w Białymstoku. Na szerszą skalę proces ten zaczął być widoczny dopiero w ciągu ostatniego dwudziestolecia, a jego postępy, przejawiające się głównie w działalności kulturalnej, nie były dotąd rejestrowane przez statystykę, chociaż zostały już dostrzeżone i częściowo opisane przez socjologów.

Można więc powiedzieć, że tegoroczny spis powszechny stanie się testem gotowości środowiska ukraińskojęzycznych Podlaszan do odejścia od dotychczasowych schematów myślenia o swojej przynależności narodowej i ojczystym języku oraz do zmanifestowania tego przed spisowym rachmistrzem. Trudno w tej chwili przewidzieć liczbę takich deklaracji, lecz ich niewątpliwa obecność z pewnością będzie sprzyjać dalszemu przełamywaniu psychologicznego oporu wobec utożsamiania się z narodowością, która w powojennych dziesięcioleciach była na Podlasiu szczególnie dyskryminowana i spychana poza margines życia społecznego.

Jakie by jednak nie były wyniki spisu, które mamy poznać na początku przyszłego roku, będzie on kolejnym doświadczeniem w naszym życiu społecznym, gdyż chodzi o kwestie narodowościowe i

językowe – swoistym podsumowaniem zarówno ponad półwiekowej polityki polskiego państwa wobec swoich „obywateli, chociaż nie-Polaków”, jak też postawy polskiej większości wobec nich.

Jerzy HAWRYLUK

P.S. Jak wynika z oświadczenia Zarządu Głównego Związku Ukraińców w Polsce i podczas tego spisu przy ustalaniu narodowości nie obyło się bez naruszenia prawa – na razie przez rachmistrzów spisowych. Z zapisów na Forum portalu Gazeta.pl (<http://www.gazeta.pl/alfa/home.jsp?dzial=0511&forum=BIALYSTOK&wid=1932809&aid=1932809&layout=2>) widzimy, że również w Białymstoku przy pytaniu o narodowość miało miejsce usługne sugerowanie przez rachmistrza odpowiedzi „oczywiście polska”. W innym przypadku pytanie o narodowość w ogóle nie zostało przez rachmistrza postawione, a więc należy przypuszczać, że samodzielnie dokonał on ustalenia narodowości osoby spisywanej.

Wszelkie działania tego rodzaju, mogące wpłynąć na wyniki spisu są oczywiście bezprawne. W związku z tym osoby, które spotkały się ze wszelkimi próbami sugerowania przez rachmistrzów narodowości „właściwej” z ich punktu widzenia lub pomijaniem pytania o narodowość przy wypełnianiu kwestionariusza prosimy o kontakt z redakcją „Nad Buhom i Narwoju”.

Oświadczenie w sprawie nieprawidłowości zarejestrowanych podczas Powszechnego Spisu Ludności

Do Zarządu Głównego Związku Ukraińców w Polsce napływają sygnały, że podczas Narodowego Spisu Powszechnego mają miejsce nieprawidłowości, które mogą w rezultacie wpłynąć na ustalenia statystycznej liczby obywateli polskich, którzy zadeklarowali przynależność do mniejszości narodowych i etnicznych. Chodzi głównie o takie fakty, jak:

- automatyczne wpisywanie przez ankietów w rubryce nr 33 narodowości polskiej tylko wyraźny i zdecydowany sprzeciw ankietowanego powoduje zmianę zapisu;

- ankietowani zgłaszają, że wielokrotnie kwestionowane było istnienie w Polsce narodowości ukraińskiej. Tego rodzaju przypadki odnotowano w Warszawie (Gmina-Centrum), na terenie województwa Warmińsko-Mazurskiego, w Koszalinie i Żydowie w Zachodniopomorskim oraz Rzeszowie;

- na terenie województwa Zachodniopomorskiego, Małopolskiego, Warmińsko-Mazurskiego oraz w Przemyśle ankietrzy dokonywali wpisu ołówkiem (wyłącznie rubryki 33 i 34) oraz używali korektora do zmiany zapisów w ankietach spisowych. Tego typu praktyki zanotowano również w

Koszalinie, na terenie powiatu Białą Bór, w Szczecinie oraz Gorlicach;

- w przypadku zgłaszania narodowości ukraińskiej ankietrzy poddawali w wątpliwość oświadczenie członków naszej społeczności, żądali kilkakrotnego potwierdzenia (takie przypadki zanotowano w województwie Warmińsko-Mazurskim, w Warszawie);

- w różnych regionach Polski kwestionowano deklaracje dotyczące używania języka ukraińskiego; w przypadku Łemków sugerowano, że zapis dotyczący używania innego niż polski języka (rubryka 34) w przypadku Łemków powinien brzmieć – *łemkowski*. Tego typu komentarze ankietrzy zgłaszali w powiecie gorlickim.

Biorąc pod uwagę doniosłość Narodowego Spisu Powszechnego dla budowania wizerunku Polski jako praworządnego i demokratycznego kraju domagamy się reakcji organów władzy państwowej na sygnalizowane przypadki nieprawidłowości. Naszym zdaniem ilość zanotowanych i zgłoszonych do ZG ZUwP, zarówno przez osoby indywidualne, jak i struktury terenowe naszej organizacji nieprawidłowości, świadczy o nagminności tych praktyk oraz złym przy-

gotowaniu ankietów przeprowadzających spis. Tego rodzaju działania przez naszą społeczność są oceniane jako próba wpływania na rezultaty Spisu oraz przyczynia się do powstania niewiarygodnych danych, m.in. w odniesieniu do liczby obywateli polskich należących do mniejszości narodowych i etnicznych.

Zasygnalizowane przypadki świadczą naszym zdaniem o tym, iż skutki prowadzonej przed 1989 r. kampanii, w trakcie której akcentowano, że Polska jest krajem jednolitym narodowo, są odczuwalne do dziś. Świadczy o tym chociażby postawa części ankietów. W obliczu ww. faktów pragniemy podkreślić, że za rezultaty i przebieg Spisu pełna odpowiedzialność spoczywa na władzach Rzeczypospolitej.

Mając na względzie zarówno image Polski, jak i dobro naszej społeczności, która obawia się, że niewłaściwy obraz liczebności naszej grupy będzie wykorzystywany w różnorodnych działaniach na szkodę społeczności ukraińskiej w Polsce, apelujemy do władz RP o reakcję na wskazane powyżej nieprawidłowości.

Miron Kertyczak, Prezes Związku
Piotr Tyma, Sekretarz Zarządu Głównego

„Vitarius” – woda życia

Jednocześnie nieszczęściem i szczęściem Podlasia jest brak na jego terenie większych pokładów surowców przemysłowych, przez co kosztem gospodarczej stagnacji zostało tu zachowane naturalne środowisko, a więc czyste powietrze i czysta woda. A że czasy teraz mamy takie, że w sklepie sprzedaje się nawet wodę, ten właśnie produkt, wydobywany na pograniczu gmin Orla i Bielsk Podlaski stał się jednym z regionalnych „produktów eksportowych”.

Wieści o doskonałej wodzie spod Dubiaży na zaczęły w Bielsku rozchodzić się po wybudowaniu przez gminę Orla ujęcia wodnego na terenie byłej żwirowni bielskiego Rejonu Eksploatacji Dróg Publicznych, położonej na gruncie wsi Oleksze. Po jej likwidacji pozostały dwie studnie głębinowe, z których jedna zaczęła zasilać wodociąg zaopatrujący w wodę okoliczne wsie, zarówno na terenie gminy Orla, jak i w części gmin Bielsk i Boćki, w sumie około 30 miejscowości. Jak zapewnia Paweł Taranta, konserwator wodociągu, którego spotkałem przy niepozornym budynku mieszczącym urządzenia pobierające i pompujące wodę, jest ona tak czysta, że nie potrzebuje żadnego oczyszczania i uzdatniania. Ma to pozytywny wpływ nie tylko na zdrowie jej konsumentów, ale i na stan techniczny samego wodociągu. Dlatego też wielu mieszkańców Bielska mających krewnych we wsiach zasilanych przez ujęcie w Olekszach wiozło do swoich domów także większe lub mniejsze kanistry z tą wodą. Nic zatem dziwnego, że wkrótce druga studnia głębinowa na terenie byłej żwirowni stała się zaczątkiem firmy „Białowieskie Wody” produkującej napoje chłodzące.

Jak opowiedział Jerzy Monachowicz, wiceprezes firmy „Białowieskie Wody”, jej powstanie zainicjował Antoni Kostierow, który przejął wytwórnię swego teścia Mikołaja Kaliszewicza, znanego w Bielsku producenta oranżady (wielu pamięta jak przed większymi świętami jeździł on po okolicznych wsiach rozwożąc swoje produkty). Ponieważ woda ze studni głębinowej, która znajdowała się na terenie bielskiej wytwórni była nie najlepszej jakości, przyszło szukać jej poza miastem. Najlepsza okazała się właśnie woda ze studni pod Olekszami. Czysta ekologicznie okolica i grube pokłady żwiru, pełniące rolę doskonałego filtra powodują, że jest ona pozbawiona jakichkolwiek szkodliwych dla zdrowia wtrą-

ceń chemicznych, charakterystycznych dla większych aglomeracji, jak azotany i azotyny czy mangan.

A. Kostierow zlikwidował zakład w Bielsku na ul. Mickiewicza i uzyskałszy kredyty na rozwój produkcji spożywczej na terenach wiejskich, kupił działkę ze studnią i budynkami. Okazało się jednak, że zgromadzone środki są za małe na uruchomienie produkcji, musiał więc szukać współników. I tak w kwietniu 2001 r. powstała spółka z ograniczoną odpowiedzialnością „Białowieskie Wody”. Dzięki środkom finansowym, wniesionym przez nowych współników, można było zakupić brakujące maszyny i w czerwcu 2001 r. uruchomić produkcję.

Podstawą działalności firmy jest rozlewnictwo wody źródlanej „Vitarius”, będącej jednym z najlepszych produktów tego rodzaju dostępnych na rynku krajowym. Dzięki swojemu składowi chemicznemu nadaje się ona do spożycia przez dorosłych i dzieci, także matki karmiące i osoby starsze, zwłaszcza cierpiące na nadciśnienie tętnicze. Woda ta jest też podstawą napojów gazowanych, takich jak „Limoniadka” oraz napoje z serii „Hoola”.

Tym razem wiceprezes Jerzy Monachowicz wystąpił w roli rzecznika prasowego

Gminnym ujęciem wody opiekuje się Paweł Taranta

Samo rozlanie wody czy innych napojów to dopiero pierwszy krok do sukcesu, gdyż gotowy produkt trzeba jeszcze sprzedać. Dlatego też rzeczywista produkcja, wynosząca około 100-150 tys. butelek 1,5-litrowych miesięcznie jest na razie niewielka w porównaniu z możliwościami technicznymi, pozwalającymi na napełnienie w ciągu miesiąca nawet miliona tego rodzaju opakowań. W ubiegłym roku sprzedaż gotowej produkcji rozpoczęła się dopiero w lipcu, a więc w połowie sezonu.

– Na początku sprzedawaliśmy na Bielsk – mówi J. Monachowicz, – trochę na Białystok, Siemiatycze, Hajnówkę. Stopniowo penetrowaliśmy teren na południu – Biała Podlaska, Siedlce, Łosice, Włodawa, w kierunku pod Warszawę – Zambrów, Mińsk Mazowiecki, Maków Mazowiecki, Kwidzyn, Bydgoszcz, oraz na północy – Grajewo, Augustów, Ciechanów. Mamy w planie wejście na War-

szawę i Łódź. Generalnie firma na-stawiona jest na produkcję i sprzedaż wody „Vitarius”, którą produkujemy w butelkach 1,5-litrowych i 5-litrowych. W ostatnim czasie wprowadzamy coraz szerszy asortyment, ale sztandarowym produktem firmy jest „Limoniadka” produkowana według tradycyjnej, jeszcze przedwojennej receptury. Ma ona

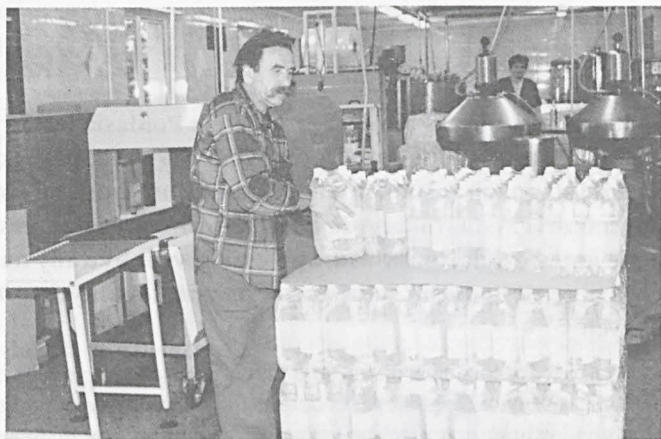
*Rozlewanie wody „Vitarius” nadzoruje
Eugenia Golub*

podobny smak i skład, chociaż z małymi zmianami, które dostosowują się do dzisiejszych czasów i wymogów. Głównie chodzi o nowe środki konserwujące, dzięki czemu trwałość jest o wiele większa niż kiedyś, gdyż handel nie przyjmuje produktu, jeżeli termin trwałości jest zbyt krótki.

Załoga w firmie składa się średnio z 15 osób. Duży nacisk kładziemy na wła-

sną akwizycję. Mamy 3 sprzedawców regionalnych, których pracę koordynuje jeden dyrektor. Są oni cały czas w ruchu, jeżdżą po firmach, promując i oferując nasze produkty, zbierając zamówienia.

Sezon na sprze-
daż napojów chł-
dzących na dobre
zaczyna się w
kwietniu, ale w
chwili obecnej sklepy i hurtownie są za-
sypywane licznymi ofertami z różnych
zakątków Polski. Dlatego też każda fir-
ma o miejsce na rynku musi prowadzić
twardą walkę, dostosowując swoją ofertę
do oczekiwań klientów, którzy spodzie-
wają się nie tylko produktu wysokiej ja-
kości, ale i taniego. Dlatego też w bieżą-
cym roku „Białowieskie Wody” wprowa-
dziły do swojej oferty tańsze napoje bez-
cukrowe w pięciu smakach, które rów-

Mirosław Lubowicki pakuje kolejną partię „Limoniadki”

nież noszą nazwę „Hoola”, oraz wodę „Kresowa” – w tańszych opakowaniach, przeznaczonych głównie na potrzeby zakładów pracy w sezonie letnim. Jak przyznaje prezes Monachowicz, nie jest łatwo zdobywać nowych klientów, ale zainteresowanie produktami jego firmy mimo wszystko rośnie, więc można się spodziewać, że „Vitarius” i inne produkty będą gasić nasze pragnienie przez wiele jeszcze lat.

Ł. SEMENIUK

Чи замінять старших будівників молоді?

Закінчення з 13 стор.

молодь сама вже взяла справи в свої руки, створила і реалізувала якісь намічені проєкти. Щоб молодь відчувала себе суб'єктом в діяльності українських організацій. Треба почати процес формування нових лідерів. Це ж творчі люди, освічені, знаючи мови. Мусимо лише розбудити в них потребу громадської роботи – бо так кожна спільнота діаспорна чи існуюча на статусі національної меншини в світі існує.

На думку студента з Варшави Григорія Сподарка злет в Перемишлі не принесе революційних змін в свідомості молодих людей але був потрібний – *Це не буде жодна революція, але добре, що так сталося. І добре було б, щоб люди, які є тут, зустрічалися якомога частіше. Навіть в цьому місці. Бо при нагоді таких зустрічей познаємося, бачимо один одного, аналізуємо якісь проблеми, може схочеться щось разом зробити. Завдяки саме таким зустрічам. Бо коли ми розкинені по цілій території Польщі, важко нам зібратися і побути з собою.*

Думка така підтверджується також в контексті Підляшшя. Проблеми мовної асиміляції виступають у нас чи не гостріше ніж в інших українських середовищах у Польщі. До цього доходить брак національної свідомості, а також середніх шкіл з українською мовою навчання, як місця виховання свідомих українських еліт. Слухаючи закидів під адресою ліцеїв і їх оборони, заздрів я учасникам цієї диспути. Є на що понарікати і чого боронити. Свідома українська молодь на Підляшші це, можна сказати, група дещо осамітнена. Віддаленість інших осередків українського життя; відмінність нашої історичної, соціологічної та релігійної ситуації та загальна тенденція до життя в своїх за-

чинених „анклавах українства”, обмежена до ліцею, міста, регіону, є шкідливими для розвитку української національної ідеї серед молоді на Підляшші. Варто може з нашого боку, як і з боку інших українських організацій в Польщі, подумати, як включити цей специфічний, в доброму як і поганому значенні цього слова, регіон і його молодь до реалізації культурно-освітніх проєктів скерованих до молодого покоління українців в Польщі. А може тоді старші „будівники” будуть спокійними за це, чи по них прийдуть молоді й здібні продовжувачі їхнього діла.

Славомир САВЧУК
Радіо Білосток

Zespół muzyczny „M3”

zagra na weselach i balach

tel. (0-83) 343-94-22

З останньої хвилини

Україна – Польща

Розмови в справі відкриття „Цвинтаря орлят” продовжуються

Президент України Леонід Кучма сподівається, що спільно з польським президентом Александром Квасневським найближчим часом відкриє „Цвинтар орлят” на Личаківському кладовищі у Львові. Про це глава української держави 1 червня сказав в інтерв'ю журналістам у словенському місті Брдо, де проходив дев'ятий неформальний саміт лідерів держав Центральної Європи. За словами Л.Кучми, який відповідав на запитання польського журналіста, військові поховання – *це пам'ять наша і ваша*. Він нагадав свої слова про те, що *ми ні в якому разі не можемо на могилах загиблих солдат робити політику*, і висловив сподівання, що здоровий глузд переможе.

Заплановане на 21 травня урочисте відкриття на Личаківському цвинтарі у Львові польських військових поховань не відбулося тому, що 16 травня депутати Львівської міської ради підтвердили свою ухвалу від 2000 року про затвердження остаточного варіанту напису на братській могилі поляків на Личаківському цвинтарі: *Невідомим польським солдатам, що полягли за Польщу*. Слова „героїчно” та „незалежність”, на яких наполягала польська сторона, було викреслено.

30 травня Львівська міська рада ухвалила, що визначить форму і дату відкриття польських військових поховань на Личаківському цвинтарі після 31 липня. Згідно з ухвалою, на відкриття меморіалу на „Цвинтарі Орлят” будуть запрошені Президенти України та Польщі.

Наприкінці травня у Львові перебував амбасадор Польщі в Україні Марек Зюлковський. На зустрічі з представниками депутатського корпусу та львівської інтелігенції він наголосив на тому, що Львів – це українська земля й українське місто, а тому віднині польська сторона жодним чином не втручатиметься у процес прийняття рішень, котрі стосуватимуться Личаківського цвинтаря, а лише чекатиме на кінцевий результат. Під час обговорення проблеми польських військових поховань на Личаківському цвинтарі М. Зюлковський спростував заяви деяких українських політиків про те, що через виникнення „личаківського питання” погіршилися стосунки між обома державами. *Ефективність українсько-польських стосунків бу-*

ла і залишається дуже високою, не зважаючи на проблеми з польськими похованнями у Львові, – заявив амбасадор.

Зустріч прем'єрів України і Польщі

3 червня 2002 року відбулася в Ряшеві (Жешові) на 7-му засіданні україно-польської комісії з питань торгівельного та економічного співробітництва зустріч Прем'єр-міністра України Анатолія Кінаха та Голови Ради Міністрів Республіки Польща Лешка Міллера. На засіданні комісії у розширеному складі, де були присутні представники прикордонних регіонів України та Польщі і ділові кола обох країн, відбулося обговорення двостороннього стратегічного співробітництва України та Польщі в контексті інтеграційних процесів в ЄС та НАТО.

А. Кінах зазначив, що Україна зацікавлена у поглибленні торгово-економічного співробітництва з Польщею, зокрема збільшення обсягів взаємного інвестування. За словами українського Прем'єр-міністра, одним з пріоритетів співробітництва України та Польщі є їх спільна участь у реалізації проекту будівництва та експлуатації Євразійського транспортного коридору. А. Кінах нагадав про міжнародну презентацію проекту, яка відбудеться під час запланованої на 20-21 червня зустрічі Президентів Леоніда Кучми та Олександра Квасневського у Ряшеві.

Особливу увагу А. Кінах звернув на те, щоб розширення ЄС до кордонів України не погіршило умови економічної співпраці та не завадило розширенню людських контактів. Йшлося про створення спільних пунктів перепуску та максимально ліберальних візового режиму.

Прем'єр Л. Міллер відзначив позитиви, що спостерігаються в двосторонніх українсько-польських відносинах протягом останніх років, і водночас висловив думку про необхідність подальшого розвитку контактів між країнами. При цьому він підкреслив, що серед зовнішньоторгівельних партнерів Польщі Україна посідає 9. місце. За словами Л. Міллера, в 2001 р. товарообіг між Україною і Польщею становив 1 млрд. 480 млн. дол., з них 1 млрд. дол. становив польський експорт. Відзначивши, що в економіці України присутні польські інвестиції він зазначив, що Польща зацікавлена і надалі інвестувати український ринок. Польський прем'єр висловився за розвиток міжрегіонального і транскордонного співробітництва між

Прем'єр-міністр України Анатолій Кінах

двома державами та підтвердив зацікавленість Польщі в реалізації на комерційній основі проекту Одеса-Броди-Гданськ. Зупинившись на питанні візового режиму, Л. Міллер відзначив, що візи, які повинна ввести Польща для українських громадян, мають бути багаторазового використання і дешевими.

На спільній прес-конференції Л. Міллер висловив думку, що вступ Польщі в Європейський Союз матиме позитивний результат і для України. Зокрема, він сказав, що коли Польща буде в ЄС, то вона має наблизити до кордонів України величезний ринок 25 держав, емність якого – 450 млн. людей. Тобто після вступу в ЄС Польща зможе бути для України більш ефективним партнером, що ще більше допоможе двосторонньому українсько-польському співробітництву.

У свою чергу, А. Кінах зазначив, що з Л. Міллером вони домовились, що розширення ЄС і НАТО не зашкодить двосторонній співпраці України та Польщі, а навпаки, створить для її розвитку ще сприятливіші умови. Зазначивши, що Україна орієнтується на євроінтеграцію, – це зафіксовано у щорічному посланні Президента України до Верховної Ради, а також у останньому рішенні Ради національної безпеки та оборони про намір України вступити в НАТО, – А. Кінах підкреслив, що він абсолютно впевнений, що координація дій України і Польщі піде на користь обом народам і економікам.

За матеріалами Інформаційного агентства УНІАН і газети „Поступ” (Львів)

Молоді підляшани на президентській гостині

Шумно, весело і кольорово було в понеділок 27 травня ц.р. в саді президентського палацу в Варшаві. А це все із-за цього, що президентську пару – Александра та Йоланту Квасневських – відвідали діти різних культур. Було там видно українські вишивані сорочки, дітей вбраних в литовські, словацькі, а то і японські народні одяги; лунали польські, українські та білоруські пісні.

Традиція зустрічей президента з дітьми з нагоди свята 1 червня, сягає початків президентури Александра Квасневського, але цього вперше зустрівся він з дітьми – представниками національних меншин, а також дітьми іноземців часово перебуваючих в Польщі і дітьми-біженцями, які знайшли тут притулок.

За даними Президентської канцелярії, в Польщі існує зараз 400 шкіл, в яких біля 40 тисяч учнів в різних формах навчається рідної мови іншої аніж польська. Це питання врегульоване розпорядженням Міністра Національ-

ної Освіти, в якому зазначено, що до цього щоб створити групу яка буде вчитися рідної мови національної меншини треба зібрати 7 дітей в початковій та 14 в середній школі.

Серед дітей представляючих національні меншини була у президента група, яка навчається української мови в школах Більська та Черемхи. Крім дітей з Підляшшя були також українські школярі з Перемишля, Білого Бору, Гурова Ілавецького та околиць.

З нагоди Дня Дитини, президент та його дружина побажали молодим представникам інших культур проживаючих в Польщі всього що найкраще – міцного здоров'я, батьківської любові, та щоб мали вони приятелів як серед дітей, що говорять їхньою мовою так і з посеред тих які говорять іншою.

Александр Квасневський підкреслив також значення факту, що в Польщі присутніми є різні культури. *Це збагачує нашу країну*, – сказав він для дітей. Оскільки не міг він залишитись зі школярами, обов'язки господаря імпрези

Діти також не прибули з порожніми руками – Варвара Савчук та Корнель Яким'юк вручають Йоланті Квасневській сувенір – фотографію „Ранку” та вишиваний рушник

перейняла Йоланта Квасневська. Присвятила вона хвилину часу всім групам дітей, які прибули на зустріч. Були спільні фотографії, пам'яткові сувеніри, які будуть пригадувати президентській парі про те, що в Польщі проживають діти, які говорять і навчаються різними мовами. Після офіційної частини діти могли розважатися при музиці у виконанні гурту Госе Торреса – кубинця за походженням.

Для дітей з Підляшшя, та й не тільки, була це визначна подія. Хоч про виїзд довідались вони недовго перед його здійсненням, переживань було багато – дзвонили вони до вчительок, запитували як треба одягнутись, що з собою взяти. Варвара Савчук з Кузави та Аліція Петручук з Більська президентську пару перед тим бачили тільки в телебаченні. Співають в українських колективах „Гілочка” та „Ранок” і навчаються української мови. Візит у президента це для них вирізнення і подія про яку будуть довго пам'ятати.

На мою думку запрошення Александром Квасневським дітей національних меншин і дітей інших культур, означає пошану президентської установи для меншин і дає взірць поведінки для урядників нижчого щабля влади.

Славомир САВЧУК, ПР Білосток

Спільна фотографія на довгу пам'ять

Від лівої: Агнешка Фирсович, Корнель Яким'юк, Єлизавета Томчук, Іоанна Білокозович, Емілія Савчук, Маріюш Борона, Варвара Савчук, Йоланта Квасневська, Аліція Петручук, Катерина Дмитрук, Маргарита Бартошевич

Międzynarodowy Festiwal Hajnowskie Dni Muzyki Cerkiewnej

„Śpiewali najpiękniej jak potrafili”

Hajnowskie Dni Muzyki Cerkiewnej nawiązują do długoletniej tradycji spotkań z prawosławnym śpiewem w Soborze Św. Trójcy w Hajnówce. Przypominają jednocześnie, że śpiew jest częścią naszego liturgicznego życia. Teksty cerkiewnych hymnów są wyrazem głębokich prawd teologicznych. Nasi najwięksi hymnografowie byli jednocześnie wspaniałymi teologami, jak choćby Św. Jan z Damaszku. Stawia to o bogactwie prawosławnego śpiewu, jak też o odpowiedzialności spoczywającej na tych, którzy tworzą cerkiewną muzykę.

Tak pokrótce brzmi przewodnia idea Hajnowskich Dni Muzyki Cerkiewnej, które odbyły się 22-26 maja br. z błogosławieństwem metropolity Sawy i pod honorowym patronatem Aleksandra Kwaśniewskiego. Ich organizatorem Społeczny Komitet Organizacyjny pod przewodnictwem ks. Michała Niegierewicza. W skład Komitetu weszli również burmistrz Hajnówki, starosta powiatu hajnowskiego, wójt gminy Hajnówka oraz ks. Mikołaj Kielbaszewski. W roli współorganizatora wystąpiło Stowarzyszenie „Miłośnicy Muzyki Cerkiewnej”, którego przewodniczy Jan Andrejuk, pełnił funkcję kierownika biura organizacyjnego HDMC.

Chóry z Polski i zagranicy, które wzięły udział w przesłuchaniach konkursowych w hajnowskim soborze Św. Trójcy podzielone zostały na 5 kategorii: chóry parafialne miejskie, chóry parafialne wiejskie, chóry świeckie, chóry dziecięco-młodzieżowe oraz chóry inne, tzn. nie mieszczące w żadnej z czterech, wyżej wymienionych kategorii, np. Chór Stu-

dium Psalmistów w Hajnówce i Chór Duchowieństwa Diecezji Warszawsko-Bielskiej.

Najliczniej reprezentowane były chóry działające przy parafiach i monastarach, które do Hajnówki przybyły z Warszawy, Dubin, Jabłecznej, Kleszczel, Boćków, Czeremchy, Białowieży, Św. Góry Grabarki, Hajnówki, Gródka, Bielska Podlaskiego, Siemiatycz i Białegostoku. Było to w pełni zgodne z zamierzeniami organizatorów, które wcześniej wyłożyła Nela Szczuka, sekretarz Stowarzyszenia „Miłośnicy Muzyki Cerkiewnej”, podkreślając: *Będzie kładziony nacisk na zaprezentowanie się chórów parafialnych, ponieważ główne zarzuty pod adresem Międzynarodowego Festiwalu Muzyki Cerkiewnej dotyczyły faktu, iż staje się on imprezą dla profesjonalistów, zarówno w wykonaniu, jak i słuchaniu. Wierni, którzy przychodzą na przesłuchania, mówią, że słuchają tego, czego nigdy w cerkwi nie słyszeli. Niby to muzyka cerkiewna, a jednak bardzo odległa.*

„Śpiew jest nieodłącznym atrybutem Cerkwi, świadectwem jej duchowego zdrowia i siły” – mówił metropolita Sawa podczas inauguracji festiwalu

Obok chórów z Polski obecni byli też wykonawcy muzyki cerkiewnej z Ukrainy (chóry „Wołyński Dzwony” z Lucka i „Błahowist” z Drohobycza), Białorusi (m.in. z Brześcia i Prużan), Rosji, Bułgarii i Grecji.

Wszystkie chóry biorące udział w przesłuchaniach konkursowych oceniało siedmioosobowe jury pod przewodnictwem ks. Leoncjusza Tofiluka z Bielska Podlaskiego, do którego zaproszono ks. Jerzego Mackiewicza z Białegostoku, prof. Ihora Macijewskiego z Petersburga, prof. Irenę Protasewicz z Akademii Muzycznej w Warszawie, Irenę Gryn-Stasiak, dyrektora muzycznego Programu II Polskiego Radia, Jerzego Zawiszę z ministerstwa kultury i dr Włodzimierza Wołoszuka z Lublina.

Inauguracja festiwalu, na którą licznie przybyło duchowieństwo, wierni a także przedstawiciele władz centralnych, wojewódzkich i lokalnych rozpoczęła się modlitwą odśpiewaną przez metropolitę Sawę. Po jego zakończeniu, zwracając się do organizatorów, uczestników i gości władcy Sawa przedstawił znaczenie śpiewu dla Cerkwi prawosławnej i motywy, którymi kierowano się przy or-

Chór Studium Psalmistów w Hajnówce wystąpił podczas inauguracji festiwalu

Chór „Blahowist” z soboru św. Iowa Poczażowskiego w Drohobyczu, zdobywca pierwszego miejsca w kategorii parafialnych chórów miejskich

Chór parafii Zaśnięcia Bogurodzicy w Bielsku Podlaskim

organizowaniu festiwalu: *Śpiew jednoczy człowieka w życiu religijnym z Bogiem, z samym sobą i z drugim człowiekiem. W śpiewie uczestniczy nasze ciało, umysł i dusza, jednocząc nas z bliźnimi. Chór cerkiewny, staje się namiastką rajskiej jedności przyszłego wieku. Jednością opartą nie na pokrewieństwie, narodowości, czy innych uwarunkowaniach, a na pragnieniu wspólnego wychwalania Boga. Śpiew jest więc nie tylko nieodłącznym atrybutem Cerkwi, jest on świadectwem jej duchowego zdrowia i siły. Im bardziej jest on rozwinięty, tym prężniejsza jest cała Cerkiew.*

Takie właśnie powody, przed ponad dwudziestu laty, ukierunkowały duchowieństwo parafii Świętej Trójcy w Hajnówce, do organizowania hajnowskich spotkań ze śpiewem cerkiewnym, popieranych przez władze cerkiewne. Przy wielkim zaangażowaniu i pomocy miłośników prawosławnego śpiewu, rokrocznie wkładali oni wiele wysiłku, by chętni śpiewali modlitwy, mogli się spotkać na swego rodzaju święcie prawosławnego śpiewu. To święto śpiewu cerkiewnego,

Mówiłem o tym, w tym miejscu, przed rokiem, podczas otwarcia ubiegłorocznego festiwalu. Nakreśliłem program dalszego jego funkcjonowania tak, by nie odstępował od swego przeznaczenia i pierwotnego kształtu. Podkreślałem, że nie wolno pozwolić, by tracił on to, co było w nim najpiękniejsze: ducha modlitwy i wiekowej łączności z naszymi, świętymi przodkami.

Niestety, nie udało się powstrzymać trwającego już kilka lat pro-

może więc istnieć w pełni swojej formy, tylko w cerkwi. Bez liturgicznego życia, staje się pustym dźwiękiem. Pięknym, lecz pozbawionym wewnętrznej siły modlitwy, jednoczącej z Bogiem.

Hajnowskie cerkiewne śpiewanie, ma miejsce w świątyni, albowiem śpiew liturgiczny, tak jak ikona z sakramentem, jest częścią Cerkwi, która jest mistycznym ciałem Zbawiciela. Tu jest jego miejsce. Tylko tu może wyrazić pełnię swojego bogactwa.

cesu, swojego rodzaju laicyzacji festiwalu. Nie będziemy dzisiaj szukać winnych. Nie takie jest nasze zadanie. Tylko, co nam da piękny puchar, jeżeli wewnątrz będzie pusty? Hajnowski śpiew musiał powrócić do świątyni, w duchowym tego słowa znaczeniu. Musi być modlitwą, a jednocześnie przeżywaniem festiwalu. Dlatego właśnie w tym roku, w porozumieniu z władzami samorządowymi regionu, postanowiliśmy zorganizować Hajnowskie Dni Muzyki Cerkiewnej w wymiarze międzynarodowym, nawiązując do wspaniałych tradycji pierwszych hajnowskich spotkań z prawosławnym śpiewem.

W liście odczytanym podczas inauguracji prezydent Aleksander Kwaśniewski podkreślił społeczne znaczenie festiwalu, pisząc m.in., że: *W Hajnówce, gdzie znowu rozbrzmiewa muzyka cerkiewna, uczymy się dialogu, wzajemnej życzliwości i otwartości.*

Hajnowskie Dni Muzyki Cerkiewnej cieszyły się dużą frekwencją słuchaczy. Miejsca siedzące były zajmowane nawet już na dwie godziny przed rozpoczęciem

Chór duchowieństwa Diecezji Warszawsko-Bielskiej

Chór soboru Świętej Trójcy w Hajnówce

Młodzieżowe chóry białostockich parafii Świętego Ducha i Zmartwychwstania Pańskiego

występów chórów. Prawdziwe obłędzenie sobór Św. Trójcy przeżył w 26 maja w niedzielę, kiedy gośćmi koncertu galowego kończącego festiwal były ważne osobistości państwowe, z premierem Leszkiem Millerem i marszałkiem Markiem Borowskim, na czele. Drugi koncert ga-

występowali, są laureatami, ponieważ śpiewali najpiękniej jak potrafili. We wnętrzu tej świątyni wychwalali majestat Boski.

Werdykt jury odczytał jego przewodniczący, ks. mitrat Leoncjusz Tofiluk, który podziękował organizatorom za sprawne przeprowadzenie festiwalu i dał też jego ogólną ocenę: *Poziom tegorocznych przesłuchań, pod względem duchowym, estetycznym i artystycznym, należy uznać*

lowy, odbył się tego samego dnia, w sali koncertowej Filharmonii Białostockiej.

Rozpoczynając uroczystość ogłoszenia wyników gospodarz soboru i festiwalu, ks. mitrat Michał Niegierewicz m.in. powiedział: *W ciągu czterech dni wystąpiły 34 chóry i ponad tysiąc wykonawców. Dzisiaj spotkamy się z laureatami. Naszym zdaniem, wszyscy, którzy tu*

za bardzo wysoki. Jury pragnie podkreślić ogromne zaangażowanie młodzieży występującej w poszczególnych chórach, co stanowi cenny element wychowawczy i pozwala żywić nadzieję na dalszy rozwój festiwalu w atmosferze cerkiewnej, duchowej i prawosławnej. Ważne, aby misja prawosławia szerzyła się jak najdalej i przynosiła swoje owoce. Trafiając na dobry grunt ludzi wierzących i nie tylko, misja ta może zakiełkować i przynieść bardzo piękny owoc, dla chwały Bożej i wiary Cerkwi Prawosławnej. Ogromna frekwencja publiczności sprawiła radość nie tylko organizatorom i wykonawcom, ale pozwala sądzić jak wielką potrzebą jest rozwój imprezy i prezentacja muzyki cerkiewnej.

Jak podkreślał w rozmowie z dziennikarzem „Kuriera Porannego” rzecznik prasowy festiwalu ks. Doroteusz Sawicki, podstawowym celem Hajnowskich Dni Muzyki Cerkiewnej jest przede wszystkim o promowanie i szkolenie chórów parafialnych, które są częścią życia liturgicznego w Cerkwi. To one mają występować w kolejnych edycjach, porównywać swe umiejętności i doskonalić z roku na rok. Jak widać z wyników tegorocznego festiwalu chóry z Podlasia czeka jeszcze ciężka praca, aby dorównać chórów z Ukrainy, Białorusi i Rosji, którym przypadła większość nagród. Ale ambicji i wytrwałości chórzystom i dyrygentom z pewnością nie zabraknie.

Krystyna KOŚCIEWICZ

Laureaci Hajnowskich Dni Muzyki Cerkiewnej

Kategoria parafialnych chórów wiejskich

I miejsce: Żeński Chór Monasteru na Św. Górze Grabarce.

II miejsce: Chór Parafii Św. Mikołaja w Białowieży.

Wyróżnienie: Chór Parafii M. B. „Miłującej” w Czeremsze i Żeński Chór Parafii Narodz. NMP w Gródku.

Nagroda J.E. metr. Sawy: Chór Mnichów Monasteru w Jabłecznej.

Kategoria parafialnych chórów miejskich

I miejsce: Katedralny Chór „Błahowist” z Drohobycza (Ukraina).

II miejsce: Chór „Wołyński Dzwony” z Lucka (Ukraina).

III miejsce: Chór Parafii Św. Mikołaja w Brześciu (Białoruś).

Wyróżnienie: Chór Parafii Zmartwychwstania Pańskiego w Bielsku Podlaskim.

Kategoria chórów świeckich

I miejsce: Chór „Dojłidztwa” z Grodna (Białoruś).

II miejsce: Chór „Czysty głos” z Mińska (Białoruś).

III miejsce: Chór Pracowników Politechniki Białostockiej i Chór Kameralny z Prużan (Białoruś).

Kategoria chórów dziecięco-młodzieżowych

I miejsce: Nie przyznano.

II miejsce: Chór Dziecięco-Młodzieżowy Parafii Przyklasztornej w Supraślu i Młodzieżowy Chór Parafii Św. Ducha w Białymstoku.

III miejsce: Dziecięcy Chór „Ramonka” z Łosinki.

Kategoria chórów innych

I miejsce: Nie przyznano.

II miejsce: Chór Męski „Kanon” z Moskwy (Rosja).

III miejsce: Chór Prawosławnego Studium Psalmistów w Hajnówce i Chór Duchowieństwa Diecezji Warszawsko-Bielskiej.

Nagroda specjalna J.E. Sawy: Męski Chór Bizantyjski z Aten (Grecja).

Grand prix Międzynarodowego Festiwalu Hajnowskie Dni Muzyki Cerkiewnej: Chór Młodzieżowy Muzyczno-Chóralnego Studia Pałacu Twórczości Dziecięcej w Nowogrodzie Wlk. (Rosja)

Dyplomy uznania dla dyrygentów: Natalia Samokiszyn („Błahowist”), Jurij Nikiforow (Wonowgród Wlk.), Natalia Bulcewicz („Dojłidztwa”), Andrej Rodionow („Kanon”), ks. Jerzy Kulik (Chór Parafii Św. Mikołaja w Białowieży).

Wyróżnienia otrzymali także soliści wielu chórów. (opr. K. K.)

Mniejszości i liczby okiem socjologów

Prof. dr hab. Andrzej Chodubski
Uniwersytet Gdański

W ostatnich latach obserwuje się w Polsce renesans zainteresowania mniejszościami narodowymi. Niewątpliwie jest to przejawem światowej tendencji odwrótu od społeczeństwa masowego i wzmacniania się roli małych społeczności, w tym mniejszości. Ważną kwestią jest określenie tożsamości poszczególnych społeczności uznawanych za mniejszości narodowe.

Mianem mniejszości określa się najczęściej w Polsce młodzież akademicka, poszukująca swych korzeni narodowych oraz pokolenie ludzi starszych, przywiązujące istotną wagę do tradycji, obrzędowości. Pokolenie ludzi w wieku dużej aktywności zawodowej świadomie nie identyfikuje się z pochodzeniem mniejszościowym.

Współcześnie obserwuje się zjawisko budzenia świadomości pochodzenia mniejszościowego przez licznych działaczy społeczno-politycznych i kulturalnych. Przypominając dzieje swych społeczności, wskazują na potrzebę kontynuacji dzieła swych przodków, a zarazem też budzą poczucie odrębności narodowej jako kategorii dumy, a nie wstydu społecznego.

Złożoną kwestią jest określenie wielkości poszczególnych mniejszości narodowych. Wynika to z małej precyzji określenia „mniejszość narodowa”. O określeniu tym decyduje przede wszystkim świadomość indywidualna poszczególnych jednostek – czy identyfikują się z daną grupą narodowościową, czy też nie. Inne są w tym względzie szacunki oficjalne (pochodzące ze spisów ludności), inne

są struktur organizacyjnych poszczególnych mniejszości, inne też działania zajmujących się cementowaniem tych społeczności.

Mimo obecności na ziemiach polskich mniejszości narodowych, obserwuje się w stosunku do nich duży dystans narodu polskiego – najczęściej traktowani są jako obcy wśród swoich.

Różne przejawy obecności przedstawicieli mniejszości narodowych w życiu społeczno-politycznym i ekonomicznym wskazują na istnienie dychotomii w ich położeniu, działalności i recepcji społecznej. Z jednej strony gwarantowane są prawa mniejszościom na równi z Polakami, zapewniona jest tolerancja; z drugiej zaś – zauważa się różne przejawy nieufności, a nawet nietolerancji. Mniejszości narodowe asymilując się w polskiej rzeczywistości, świadomie rezygnują z przyznawania się do swych korzeni narodowościowych.

Istotny wpływ na obraz życia mniejszości narodowych w Polsce wywiera ogólna polityka państwa polskiego. Wywiera ona przemożny wpływ na kształt ich życia organizacyjnego, jak też przejawy życia społeczno-kulturalnego. Mniejszości narodowe postrzegane są głównie przez pryzmat folkloru. ■

Prof. dr hab. Andrzej Sadowski
Uniwersytet w Białymstoku

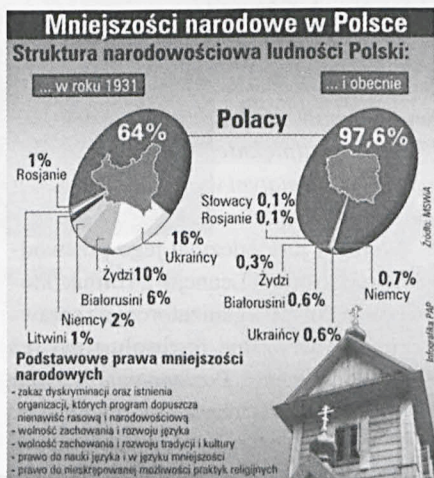
Pytanie o narodowość w spisie brzmi dokładnie „Do jakiej narodowości pan/pani się zalicza”. Wymaga ono namysłu, jakiegoś głębszego zastanowienia. Uważam, że jest tutaj kilka spraw wymagających odrębnego podniesienia. Po pierwsze, jeżeli używamy w pytaniu określenia „narodowość”, to moim zdaniem byłoby dobrze, gdyby ankierzy spisowi komentowali, że „naród”, „narodowość” to pojęcia synonimiczne. Po drugie, w obrębie tego pytania jest przyjętych kilka założeń ukrytych.

Pierwsze założenie ukryte jest takie, że każdy mieszkaniec Polski jest członkiem jakiegoś narodu, ponieważ dalej jest taka kategoria – polskiej i niepolskiej, a to oznacza, że oczekuje się, iż każdy zdefiniuje siebie, że jest Polakiem, albo jest nie-Polakiem. Wyrażam przekonanie, że wielu przedstawicieli mniejszości w Polsce – białoruskiej, także ukraińskiej, myślę, że tak-

że mniejszości kaszubskiej czy śląskiej, szczególnie tych, którzy mają wątpliwości, czy ich przynależność narodowa jest jednocześnie przynależnością do innego narodu, będą miały skrupuły aby powiedzieć, że są narodowości niepolskiej. Uważam, że byłoby lepiej, gdyby tutaj zamiast kafeiterii uporządkowanej dać respondentowi możliwość wypowiedzi swobodnej. Wtedy byłoby może więcej pracy przy analizie wypowiedzi, ale te wypowiedzi byłyby bardziej wiążące praktycznie, można byłoby zobaczyć, jakie znaczenie respondenci przypisują tym wyrazom, które wypowiadają.

Drugie ukryte założenie w tym pytaniu jest takie, że nie zakłada się, iż ktoś może być jednocześnie Polakiem i nie-Polakiem, że może podkreślić dwie odpowiedzi, bo nie sądzę, że takie przyzwolenie w instrukcji jest. Tam jest tylko powiedziane, że przynależność narodowa to nie jest obywatelstwo, a wobec tego pominiemy też fenomen, który oznacza dwukulturowość, poczucie przynależności do dwóch narodów, a powiedziałbym, na pograniczu wschodnim taka przynależność jest w znacznym stopniu typowa. Tych niuansów – całego bukietu tożsamości między byciem Polakiem, a nie-Polakiem – spis nie ujmuje zupełnie.

I jeszcze chciałbym jedną rzecz podnieść w kontekście samej struktury pytania i możliwych odpowiedzi. Otóż w pytaniu jest za mało zaznaczone, że pytamy o autoidentyfikację narodową, bo jest to „Do jakiego narodu się zaliczasz” – to „się” jest podkreślone. Byłbym za tym, żeby zapytać „Do jakiego narodu pan, zdaniem pana, się zalicza”, albo „Jakiego narodu jest pan członkiem w swoim głębokim przekonaniu”. Wtedy oczekiwanie, że respondent sam się zdeklaruje, byłoby bardzo silne i zgodne z regułami demokracji. Natomiast w tej formie, jaka jest, może być to odebrane jako pytanie o to, do jakiej ka-

tegorii ktoś należy, przy czym kategorie te są od niego niezależne. Jest tu sugestia, że świat jest podzielony według jakichś układów, a moim zadaniem jest tylko określić, w jakiej kategorii jestem. Natomiast nie ma tutaj daleko idącego oczekiwania wyboru przynależności, który być powinien.

Nawet na tle tych kilku zastrzeżeń można oczekiwać, że pytanie o narodowość w odniesieniu do mniejszości będzie miało charakter wyraźnie redukcjonistyczny, ponieważ, jak wykazałem, będzie kilka progów, które będą ograniczać uzewnętrznianie tożsamości narodowej. Uważam, że lekkie poprawki w pytaniu stworzyłyby większą szansę uzyskania autentycznej odpowiedzi. Myślę, że ten, kto pytanie konstruował, nie do końca brał pod uwagę, jak się to pytanie załame w różnych częściach kraju. Raczej było ono konstruowane, to już moja interpretacja, bardzo instrumentalnie, żeby zobaczyć po prostu, ile jest przedstawicieli poszczególnych mniejszości.

I jeszcze jedna uwaga – żałuję jako socjolog, że nie ma pytania o wyznanie. Świadom jestem złożoności tego pytania, ale jeżeli stawiamy pytanie o przynależność narodową, o język w rodzinie, to trzecie kryterium, jakim jest wyznanie (można tu jeszcze dodać czwarte kryterium – pochodzenie etniczne), byłoby pytaniem, które dostarczyłoby nam wiele interesujących informacji.

Dyskusja na temat pytania o narodowość, którą prowadzą środki masowego przekazu, jest według mnie zjawiskiem bardzo pozytywnym, ponieważ zmusza czy zaprasza słuchacza do refleksji. Gdy więc pojawiają się przedstawiciele spisu, może nie spotkają się z zaskoczeniem, a z ludźmi, którzy są już przygotowani do udzielenia odpowiedzi na to pytanie.

Myślę, że będzie szczególna sytuacja w odniesieniu do nowo tworzącej się narodowej mniejszości ukraińskiej w województwie podlaskim. Ten proces tworzenia się może być czynnikiem zakłócającym jednak jakąś jasność widzenia. Jak powiedziałem w kilku swoich opracowaniach, mniejszość ukraińska na Podlasiu jest faktem – kulturowym, społecznym, politycznym, ale wymaga ona jeszcze

bardzo wielu nakładów badawczych, żeby przedstawić bardzo precyzyjnie obraz tego fenomenu kulturowego. Uważam, że mamy obecnie do czynienia z procesem kształtowania się mniejszości ukraińskiej na Podlasiu i proces ten jest ewidentny i widoczny. Widzę przynajmniej dwa, a może nawet trzy jego etapy.

Pierwszy etap to wyodrębnianie się z szerszej całości, etap uświadamiania przez przedstawicieli mniejszości, że jesteśmy pod jakimś względem różni od Białorusinów i pod jakimś względem różni od Polaków. Są tutaj widoczne przynajmniej dwa, trzy kryteria. Pierwsze – to język północnoukraiński, czy jakaś odmiana języka określanego przez lingwistów jako północnoukraiński. Po drugie jest to nawiązanie do tradycji osad-

Tutaj dodałbym od siebie, że jest to zjawisko bardzo atrakcyjne poznawczo. To się nazywa proces konstruowania mniejszości i konstruowania jej obszaru, składu kulturowego, a także konstruowania historii. Myślę, że szczególnie dużo ciekawych rozważań pojawia się wówczas, gdy czytamy interesujące rozprawy kilku młodych historyków na temat historii ukraińskości na Białostoczczyźnie czy na Podlasiu. Myślę, że będzie jeszcze bardzo dużo interesujących sporów na temat tego, w jakim stopniu różne fakty i zjawiska z przeszłości są zapleczem teoretycznym tego czy innego narodu. Zwykle jednak w przeszłości było więcej wspólnoty. Narody są zjawiskiem XIX wieku, a na tym obszarze – XX wieku, stąd skądinąd oczywiste, że się odwołujemy do wspólnej kulturowej przeszłości. To tylko przedstawiciele poszczególnych narodów chcą na siłę zawłaszczyć te wartości i przyporządkować swojemu narodowi.

Myślę, że trzeci etap kształtowania się mniejszości ukraińskiej na Podlasiu to będzie etap definiowania swojego interesu – i politycznego, i kulturowego w znaczeniu klas z językiem ukraińskim w szkołach podstawowych czy średnich. To będzie być może definiowanie interesu dotyczącego rozwoju regionu, dotyczącego aktywności kulturowej mieszkańców czy dotyczącego związków tego obszaru z macierzą, tzn. z Ukrainą.

Natomiast bałbym się bardzo definiować zasięg terytorialny, a także mówić o liczbie osób, które czują się Ukraińcami. Obszar jest, tak jak w przypadku każdej grupy etnicznej, kategorią otwartą. Będzie on w ostatniej instancji zapisany tym, w jakim stopniu ludzie będą czuć się Ukraińcami i nie da się tutaj go rysować przez elity, bo substrat może temu nie dać wiary, może nie przyjąć tych argumentów. Może być jednak odwrotnie. Można mówić o zasięgu języka, ale też można mówić o zasięgu poczucia odrębności jako tego czynnika, który w ostatniej instancji jest dobrym zaczynem do budowania zintegrowanej struktury narodowościowej.

Zapisała Ludmiła FILIMONIUK

„Drugi etap to wytworzenie się elit, które definiują istotę ukraińskości...”
– spotkanie ukraińskich aktywistów w Bielsku, 1990 r.

nictwa – historycy wyraźnie udowadniają, że było ono z Wołynia, z południowego wschodu. Jest też coraz szersze nawiązanie do jakiegoś poczucia wspólnego interesu, który zaczyna być widoczny, ale jest to bardziej polityczne. Dało się to szczególnie zauważyć w latach 90. Jest to pierwszy etap, kiedy następuje wzrost poczucia odrębności.

Drugi etap, może równoległy do pierwszego, to wytworzenie się elit, które definiują istotę ukraińskości, bo ktoś musi nazwać, upowszechnić, powiedzieć, jakie wartości kulturowe, jakie wzory zachowań, czy też jaki dorobek z przeszłości ma charakter ukraiński. Tutaj trzeba powiedzieć, że ukształtowała się dość silna, choć prawdą jest, że nieliczna, ukraińska elita intelektualna, która jest bardzo aktywna i czyni dużo, żeby doprowadzić do społecznej świadomości wiedzy na temat kultury ukraińskiej, na temat, w ostatniej instancji, przynależności do mniejszości ukraińskiej.

„Pisali, jak chcieli” – spisy ludności w II Rzeczypospolitej

Zakończenie ze str. 3.

Głosy złożone na listy Bloku nie mogły zamaskować upadku wpływów białoruskich na Polesiu, gdyż padło ich ogółem w dwóch okręgach tylko 27 313, w czym znaczny % głosów ukraińskich i żydowskich. Jeżeli zatem przy wykreślaniu południowych granic narodowości białoruskiej na przeważnie prawosławnym obszarze kresów północno-wschodnich, uwzględnimy jako ukraińskie tylko pow. brzeski, kobryński, drohiczyński, piński oraz prawosławną część pow. bielskiego to linia taka będzie dla narodowości białoruskiej niewątpliwie bardzo korzystną.

Słuszność stwierdzenia A. Krysińskiego o rozwoju ukraińskiej świadomości narodowej na Polesiu jest niewątpliwa. Od początku lat 20. działały tu ukraińskie organizacje oświatowe „Proswita” i „Ridna Chata”, banki i spółdzielnie handlowe, zaś najpopularniejszą partią był ukraiński lewicowy „Sel-Sozuz” (od 1926 r. „Sel-Rob”) – w pow. brzeskim, kobryńskim, drohiczyńskim, pińskim i stolińskim istniało ponad sto kół terenowych z 2 tys. zarejestrowanych członków (to właśnie jego kandydaci zdobyli w 1928 r. 3 mandaty poselskie). Na porządku dziennym były też protesty przeciwko fałszowaniu narodowego oblicza regionu. Widzimy to chociażby w uchwale frakcji „Sel-Robu” w radzie miejskiej Brześcia (marzec 1927 r.): *Frakcja oświadcza, że nadal będzie walczyć ze wszelkimi przejawami systemu wynarodowienia ludności ukraińskiej, zwłaszcza w sprawach wychowania szkolnego i pozaszkolnego. Będzie zwalczać wszelkie próby negowania słusznych potrzeb lub przemilczania faktu ich istnienia czy fałszowania oblicza ludności ukraińskiej, jak to uczyniono w spisie statystycznym 1921 roku, gdy ukraińska ludność Brześcia i okolic była zapisywana jako ludność białoruska lub tujejsza.*” Podobne protesty znajdujemy też w petycjach do władz oświatowych z żądaniem wprowadzenia nauki w języku ukraińskim, np.: *„Statystyczne dane spisu z 1921 r. nie odpowiadają rzeczywistości, bo zapisywano nas nie pytając nawet za kogo się uważamy. Nikt z nas nie czuje się Białorusinem, język białoruski jest dla nas obcy, wszyscy jesteśmy natomiast Ukraińcami (1926 r.).*

Tak więc już w latach 20. Polesie, a przede wszystkim jego część zachodnią, było obszarem ukraińskim już nie tylko pod względem etnicznym, ale i narodowym. Szybki rozwój ukraińskiego ruchu narodowego widzimy tu właściwie we wszystkich dziedzinach życia społecznego – oświacie i kulturze, gospodarce, polityce i życiu religijnym. Fakt ten znalazł swe odbicie także w polskich publikacjach poświęconych regionowi. Opisując stosunki narodowościowe w woj. poleskim, Wiktor Mondalski pisał w 1927 r.: *Drugą z kolei grupą narodowościową Polesia są Małorusini, zwani dawniej po prostu Rusinami, a obecnie przez ruskich przybyszów z b. zaboru austriackiego Ukraińcami. Nazwa ta zresztą przyjmuje się coraz więcej. [...] Element ten, zwłaszcza w południowych częściach, uświadomiony jest narodowościowo bardziej niż Białorusini. Obecnie miasta na południowym Polesiu polskim, wskutek powstawania w nich „Proświt” i różnych innych organizacji kulturalnych, oświatowych, spółdzielczych i ekonomicznych, przy dużej ruchliwości inteligencji ruskiej, stają się ośrodkami, z których promieniuje uświadczenie narodowe ruskie, docierając do wsi podmiejskich i dalszych.*

Inaczej natomiast przedstawiała się sytuacja w pow. bielskim, który nadal pozostawał na marginesie ukraińskiego życia narodowego. Opisując w 1925 r. sytuację naro-

dowościową na „kresach”, L. Wasilewski jeszcze raz podkreślał, że *w Białostockiem wcale nie ma inteligencji ukraińskiej.* Inteligencji tej zresztą w pow. bielskim być właściwie i nie mogło, gdyż po prostu nie było dla niej miejsca, ani w prowincjonalnym Bielsku, ani tym bardziej w pozostałych miasteczkach czy wsiach. Nie znaczy to wcale, że z terenu pow. bielskiego nie wyszły jednostki zasłużone dla ukraińskiej nauki i kultury. Jednak warunki do działania mogli oni znaleźć jedynie daleko od swych stron rodzinnych, głównie w Kijowie. Taką właśnie drogą poszli członkowie Ukraińskiej Akademii Nauk – jej wiceprzewodniczący i dyrektor Instytutu Mechaniki, prof. Konstanty Symiński (1879-1932) z Milejczyce, historyk Cerkwi prof. Konstanty Charłampowicz (1870-1932), urodzony w Rogaczach (ob. gm. Milejczyce), jak też lekarz Piotr Bujko (1895-1943) z Bielska, dyrektor Ukraińskiego Naukowo-Badawczego Instytutu Ochrony Macierzyństwa i Dzieciństwa w Kijowie, który później nazwano jego imieniem.

Z drugiej strony należy podkreślić, iż kwestią obecności na terenie pow. bielskiego świadomej inteligencji ukraińskiej jak też wszelkimi faktami wskazującymi na udział miejscowej ludności w ukraińskim życiu kulturalnym i politycznym przed II wojną światową przez długie lata nikt się nie interesował. Okazuje się jednak, że wystarczy

Uczestnicy kursów organizowanych przez „Proswitę” w Brześciu (1932 r.). W pierwszym rzędzie siedzą (od lewej): M. Kozłara, nauczyciel ukraińskiej szkoły im. T. Szewczenki, O. Bazylewicz, dyrektor „Ukrain-Banku”, 3 i 4 nieznanymi, P. Artemiuk, dyrektor szkoły, W. Solowij, dyrektor ukraińskiej spółdzielni rolniczo-handlowej.

tylko trochę pogrzebać, aby znaleźć przejawy „nacjonalizmu ukraińskiego”. Przykładem może być chociażby list, który swego czasu otrzymałem z Hajnówki od pana Michała Poskrobki, z krótką biografią Mikołaja Hawryluka, który „duszą był Ukraińcem”. Píše on o nim m.in.: *Urodził się we wsi Kowela w 1898 r. Był w „bieżenstwie”. Tam skończył szkołę oficerską w stopniu chorążego. Powróciwszy z „bieżenstwa” ożenił się. Jego żona była to wykształcona kobieta pochodząca ze wsi Krzywiec. Osiedlili się w Łosince, gdzie do 1934 r. była siedziba gminy i tam otworzyli sklep w swym dużym, jak na wieś, domu. Jego żona organizowała wieczory kulturalne z pieśniami ukraińskimi i rosyjskimi. Gdy ich dzieci podrosły (dwóch chłopców), dorosły do gimnazjum to pan Hawryluk wyjechał z Łosinki do Bielska, gdzie także otworzył sklep – w 1937 r. Gdy w 1939 r. przyszli Sowieci to pan Hawryluk jako Ukraińiec i carski oficer wyjechał z Bielska do Hajnówki. Żona została w Hajnówce nauczycielką, a sam pan Hawryluk był magazynierem w tartaku. tam pracował do śmierci w 1960 r.*

Przyjaźnił się z moim ojcem. Często mówił o Ukrainie i za nic nie chciał słuchać, że tu mieszkają Białorusini. Żałował, że nie ma inteligencji, która mogłaby uświadamiać tutejszych ludzi, że są oni nie Białorusinami, lecz Ukraińcami. Duszą był on Ukraińcem. Myślę, że w tym pomogło to, że w „bieżenstwie” był na Ukrainie.

Chociaż wąskim strumykiem, ale docierała w okolice Bielska czy Hajnówki także literatura ukraińska – *Kobzar* Tarasa Szewczenki, dzieła Stepana Rudańskiego, Iwana Franki, poradniki gospodarskie, a nawet podręczniki szkolne. Zaglądały też ukraińskie trupy teatralne. Jak wynika z opowieści Olgi Fiedorowicz, bylej mieszkanki Orli, przedstawienia wędrownego teatru ukraińskiego odbywały się także w jej rodzinnej miejscowości: *Grupa ukraińskich artystów przyjeżdżała do nas kilka razy. Raz nawet ja byłam na przedstawieniu „Cyhanka Aza” – było to w 1933 r. Wszyscy tak chwalili tych artystów, że tak ładnie przedstawiali, a byli oni chyba z tydzień. Przedstawienia odbywały się w dużym budynku, będącym własnością Żyda, który młodzież wynajmowała*

na różnego rodzaju zabawy. Zrobiono tam scenę, przyniesiono ławki i krzesła dla widzów. Wystawiano wtedy takie sztuki jak „Cyhanka Aza”, „Wijut’ wity, wijut’ bujni” i inne, tak, że każdego dnia odbywało się inne przedstawienie. Wtedy żadnych polskich przedstawień nie było, czasem przywożono filmy i to nie dźwiękowe a tylko z napisami. A to już było ukraińskie, wszyst-

Orlańska młodzież – zdjęcie z okolo 1930 r. Pierwsza z prawej stoi Olga Karacz (po mężu Fiedorowicz)

kim znajome, więc ludzie szli na to przedstawienie z ochotą. Już nie pamiętam ile kosztowały bilety, ale były dość drogie, bo gdy w domu byli mąż i żona to na przedstawienie szła przeważnie tylko jedna osoba. Ja bym z ochotą chodziła na wszystkie przedstawienia, ale byłam tylko na jednym, bo trzeba było liczyć się z pieniędzmi, a zarobić je nie było wówczas łatwo. (Na podstawie zapisu z 1997 r.).

Oczywiście w pow. bielskim, jak też w powiatach poleskich polską administrację, zarówno cywilną jak i wojskową obowiązywała zasada uważania miejscowej ludności ukraińskiej za „Białorusinów”. Urzędowe przypisywanie „narodowości białoruskiej” lub „macierzystego języka białoruskiego” czasem odbywało się nawet pomimo zdecydowanego sprzeciwu osób, wobec których stosowano takie praktyki. Taki właśnie incydent opisany został w tygodniku „Nasze Żyt-

tia” z 13 czerwca 1926 r.: Jak straszna i niepożądana dla polskich urzędników jest nasza narodowość niech posłuży następujący przykład: 20 maja br. w m. Żabinka odbywało się przyjmowanie poborowych do wojska. Na pytanie pisarza jakiej jest narodowości, jeden z rekrutów odpowiedział, że ukraińskiej, ale pisarz zapisał białoruskiej. Ile ten rekrut M. D. nie protestował przed władzą wojskową i starostą kobryńskim, nic nie pomogło, bo wszyscy twierdzili, że powiat kobryński to nie Ukraina i dlatego mieszkańcy nie mogą być Ukraińcami. Tak też ten rekrut otrzymał „książeczkę wojskową z językiem macierzystym białoruskim”, chociaż zupełnie nie zna języka białoruskiego.

Jednak mimo tworzonej przez władze atmosfery fakt wzrastającego uświadamienia narodowego ludności ukraińskiej na Polesiu, zwłaszcza w zachodniej jego części był bezsprzeczny. Znalazło to swe odbicie nawet w spisie powszechnym z 1931 r. (tak samo tendencyjnym jak spisy z lat 1919 i 1921), który za jedno z zadań miał zarejestrowanie języka ojczystego ankietowanych. O z góry założonej nierzetelności spisu może świadczyć chociażby fakt, że w pow. Sokółka, w którym naliczono 13,3 tys. prawosławnych, ankietarzy spisowi znaleźli jedynie 1,6 tys. osób posługujących się językiem białoruskim i 0,5 tys. rosyjskim, a przecież

w tych okolicach do dzisiaj znaczna część ludności katolickiej mówi po białorusku, co rejestruje m.in. współczesny *Atlas gwar wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny*.

W opublikowanych wynikach spisu widzimy na terenie pow. brzeskiego, kobryńskiego i drohiczyńskiego obok przeważającej liczby ludności, posługującej się rzekomym językiem „tutejszym” (238,2 tys.) oraz rzekomo białoruskim (22,6 tys.), pojawienie się znacznej grupy ludności, która zdecydowanie obstawała za językiem ukraińskim jako ojczystym – 41,4 tys. Wg tych danych najbardziej „zukrainizowany” był pow. kobryński: 21,9 tys. ludności statystycznie ukraińskojęzycznej przy 5,2 tys. białoruskojęzycznej i 62,9 „tutejszojęzycznej” (odpowiednie dane dla pow. brzeskiego wynoszą – 17,9 tys., 17,0 tys. i 95,2 tys., zaś dla drohiczyńskiego – 1,5 tys., 0,4 tys. i 80,2 tys.).

Także w pow. bielskim pojawiła się grupa ludności, która broniła swego przekonania, że jej językiem ojczystym jest ukraiński, a nie polski czy białoruski. Spis z 1931 r. zarejestrował 1.777 takich osób (35 w miastach i 1.742 na terenach wiejskich). Oprócz tego w pow. bielskim zarejestrowano 302 osoby posługujące się językiem „ruskim”, 57.817 białoruskim, a 12.539 rosyjskim. Jednocześnie teren powiatu miało, przy ogólnej liczbie ludności wynoszącej 202.410 osób, zamieszkiwać 91.421 prawosławnych (5.142 w miastach i 86.279 we wsiach) oraz 328 grekokatolików i neounitów (17 w miastach i 311 we wsiach).

Zsumowawszy liczbę ludności obrządku wschodniego, otrzymamy 91.749 osób. Gdy od tej liczby odejmiemy liczbę ludności zapisanej jako ukraińsko-, rusko-, białorusko- i rosyjskojęzyczna okazuje się, że 19.314 (21,0%) prawosławnych miałoby posługiwać się językiem polskim, co jest oczywiście rzeczą niemożliwą. Podobnie dziwna jest liczba ludności rosyjskojęzycznej, która wg spisu miałyby zamieszkiwać głównie na wsi (11.218), a tylko 1.321 w miastach. Logicznie rzecz biorąc Rosjanie, a więc przede wszystkim uciekinierzy z opanowanej przez bolszewików Rosji, musieli by zamieszkiwać przede wszystkim w miastach. A więc w rzeczywistości większość osób, która znalazła się w rubryce osób rosyjskojęzycznych, na co dzień posługiwała się językiem ukraińskim, zaś deklarowanie języka rosyjskiego jako ojczystego mogło wynikać z przekonań zaszczerpionych w czasach Imperium Rosyjskiego. Również większość ludności określonej w spisie jako białoruskojęzyczna, poza wschodnim skrajem pow. bielskiego (przeważnie był pow. białowiecki) w rzeczywistości posługiwała się gwarami języka ukraińskiego.

Osobliwością tego spisu jest też równoległe występowanie dwóch rubryk językowej – ukraińskiej i ruskiej. Spis z 1921 r. w ogóle nie uznawał narodowości ukraińskiej i wszystkie osoby deklarujące się jako Ukraińcy były zapisywane pod dawną nazwą *Rusinów*. Wynikało to z założeń politycznych endecji, pod której wpływem znajdował się ówczesny aparat administracji państwowej. Po przewrocie majowym narodowej nazwy „Ukraińcy” już nie ignorowano, lecz określenie „Rusin”, „ruski” było nadal używane, tym bardziej, że utrzymywały się one nadal w pewnych, bardziej tradycjonalistycznych środowiskach ludności etnicznie ukraińskiej, głównie w Galicji. W zasadzie więc, analizując wyniki spisu z 1931 r., określenie „język ruski” powinniśmy traktować jako toż-

same z określeniem „język ukraiński”.

Ludność „ruskojęzyczną” (ogółem 1,2 mln) widzimy przede wszystkim w województwach galicyjskich – lwowskim (487,6 tys.), stanisławowskim (325,1 tys.), tarnopolskim (326,2 tys.) i krakowskim (58,3 tys.). Na tym samym terenie ukraiński język ojczysty miało zadeklarować 1,7 mln osób. W świetle tych danych najbardziej „zukrainizowane” miało być woj. stanisławowskie, gdzie język ojczysty ukraiński miało deklarować 693,8 tys. osób, a więc ponad dwukrotnie więcej niż język ruski, natomiast w woj. krakowskim język ukraiński miało deklarować tylko 2,0 tys. osób. Zupełnie inaczej stosunek ludności deklarującej język ruski do ludności deklarującej język ukraiński miał się przedstawiać na Wołyniu, Chełmszczyźnie i Południowym Podlasiu. Jako ojczysty język ukraiński miało tu zadeklarować 1,48 mln (1,42 w woj. wołyńskim i 63,2 tys. w woj. lubelskim), zaś język ruski tylko 19,2 tys. (8,5 tys. w woj. wołyńskim i 10,7 tys. w woj. lubelskim). Jak stwierdza współczesny historyk Jerzy Tomaszewski: *W polemikach politycznych wokół struktury narodowościowej województw południowo-wschodnich oraz ich zagadnień politycznych podział na Rusinów i Ukraińców służył jako argument na rzecz tezy o mozaice etnicznej owego terytorium, w której żywił polski stanowiący względną większość. Porównanie do sytuacji ukraińskojęzycznych terenów pomiędzy Bugiem i Narwią, w których, jak czytamy w wielu publikacjach mieszkają Białorusini i Ukraińcy, nasuwa się samo.*

Ogółem spis 1931 r. zarejestrował 3,2 mln ludności deklarującej język ukraiński i 1,2 mln język „ruski” jako ojczysty, jak też 0,7 mln ludności „tutejszojęzycznej” – wyłącznie w woj. poleskim, jedynym w całym kraju, na którego terenie rubryki „język ruski” w formularzach spisowych nie było. Oczywiście liczba ludności ukraińskojęzycznej była zaniżana także w sposób bardziej prosty, jak bowiem ujawnił Edward Szturm de Strem, który w latach trzydziestych kierował Głównym Urzędem Statystycznym, władze powiatowe często „poprawiały” wypełnione już kwestionariusze spisowe, zastępując zapis „język ukraiński” określeniem „język polski”.

Jakby nie oceniać ogólnej wartości polskich spisów ludności przeprowadzanych w okresie międzywojennych widoczne jest, iż były one jednym z elementów polityki władz państwowych wobec mniejszości narodowych. Polegała ona nie tylko na próbach redukcji ich liczebności na korzyść ludności polskiej, ale też – jak w przypadku

ludności etnicznie ukraińskiej – na korzyść narodowości lub quasi-narodowości, które uważano za mniej niebezpieczne dla procesu „umacniania polskiego stanu posiadania i pracy kulturalnej na Kresach”. Praktyki takie ułatwiał niski stan świadomości na terenach pogranicznych, zwłaszcza poleskich, zapóźnionych zarówno gospodarczo jak i kulturalnie (woj. poleskie odznaczało się największym odsetkiem ludności nie umiejącej czytać i pisać – 71% w 1921 r. i 48,5% w 1931 r.; w woj. białostockim wskaźnik ten wynosił „tylko” 31% w 1921 r. i 23,5% w 1931 r.).

Nic zatem dziwnego, że osiągnięcia władz na tym polu są na ogół oceniane w podobny sposób, jak uczynił to w 1985 r. polski historyk Henryk Zieliński, stwierdzając, że: *zarówno w Polsce, jak i w innych krajach statystyki narodowościowe były najbardziej „manipulowanymi” w interesie narodów panujących, a tym samym najmniej wiarygodnymi. Na przeszkodzie ustaleniu rzeczywistej siły liczebnej mniejszości narodowych w Polsce stawały też inne czynniki, zwłaszcza fakt, że poziom uświadczenia narodowego niektórych grup mniejszościowych był niski, co utrudniało im ich narodowe samookreślenie. [...] Oficjalne dane na temat mniejszości narodowych były kwestionowane przez większość historyków i statystyków polskich przed wojną, a także po wojnie, szczególnie jeśli chodzi o mniejszość białoruską i ukraińską. Dotyczy to zarówno spisu z roku 1921, jak i 1931.*

Cóż tu można jeszcze dodać?

Jerzy HAWRYLUK

Cytowana literatura:

- A. Krysiński, *Liczba i rozmieszczenie Białorusinów w Polsce*, – „Sprawy Narodowościowe”, nr 3-4/1928.
- A. Krysiński, *Liczba i rozmieszczenie Ukraińców w Polsce*, Warszawa 1928. Odbitka ze „Spraw Narodowościowych”.
- W. Mondalski, *Polesie*, cz. I: *Zarys wiadomości ogólnych*, Brześć nad Bugiem 1927.
- J. Osmolowski, *Wspomnienia*, t. III, rękop. Bibliot. Jagiellońskiej w Krakowie, nr 9819.
- J. Tomaszewski, *Stosunki narodowościowe w Drugiej Rzeczypospolitej*, [w:] *Polska Niepodległa 1918-1939*, Wrocław 1984.
- L. Wasilewski, *Istotna liczba Ukraińców w Polsce*, – „Sprawy Narodowościowe”, Warszawa, nr 3/1927.
- L. Wasilewski, *Sprawa kresów i mniejszości narodowych w Polsce*, Warszawa 1925.
- L. Wasilewski, *Sprawy narodowościowe w teorii i w życiu*, Warszawa – Kraków 1929.
- H. Zieliński, *Historia Polski 1914-1939*, Wrocław 1985.

Моє відкриття України

На нашій Берестейщині не вщухає полеміка – хто за національністю поліщуки? У ці суперечки була включилась і преса, причому не лише місцева, республіканська білоруська, а й сусідніх країн. У контексті цієї проблеми, надіюсь заслугоує на увагу й моя розповідь про те, як я, поліщук, що народився і виріс у Березівському районі, в селі Міжлісся, закінчив білоруську середню школу, прийшов до усвідомлення своєї національної приналежності..

До війни у нашому селі діяла польська початкова школа, яку я почав відвідувати. Пригадую, вчитель примушував нас *rozprawiać tylko po polsku* навіть на перервах. Вчили вірш, складений у формі питань – відповідей: *Kto ty jesteś? Polak mały. Jaki znak twój? Orzeł biały*. Вчителька, що прийшла через рік, розповідала багато цікавого про славне минуле Польщі, про героїзм і благородство поляків, виявлені в багаточисельних боях та повстаннях.

Я переймався цим, однак відчувався і якийсь дисонанс: говорили ми вдома не по-польськи та й від оточення (батьків, знайомих, родичів) не відчував захоплення польськістю (скоріше навпаки), різними були свята, звичаї. Ті, до кого звертався з запитанням – хто ми? – відповідали невиразно: *Хто його знає. Ми – тутешні. Віра наша православна, а поляки – католики*.

На цьому застала війна 1939 р. Мені, вихованому на патріотичних віршах і розповідях, було боляче, що *Polska Chrystusowa, wielkie wojsko polskie* зазнали швидкого краху. Але прийшли брати-визволителі зі Сходу, селяни їх радо зустрічали (правда, невдовзі наступило дуже гірке розчарування). Наша сільська школа стала білоруською, всіх якось швидко й без проблем записали білорусами. Місцевий учитель, Миколай (по-батькові ще не привчилися називати), говорив з нами „по-тутешньому”, але пісні розучували російські (*Смело, товарищи, в ногу... та подібне*), з дошки списували на зразок, *адного разу на сходзе...*

Через два роки ураганом налетіла нова влада.

Німецька окупація тяглась досить довго – з червня 1941 р. до середини липня 1944 р. У нашому й найближчих селах школи були закриті, тому батько віддав мене на навчання спочатку у віддалену за 10 км польську школу (полякам дозволили її мати), що знаходилась у місті Березі.. На цю науку пішло загалом трохи більше року, решту неспокійного, дуже тривожного часу довелося сидіти дома. Однак знайшлися у селі люди, в кого можна було позичити книжки. Так вдалося між іншим прочитати й трилогію славетного польського романтика Генрика Сенкевича, яка дуже мене захопила. Читаючи *Вог-*

Професор Василь Горбачук

нем і мечем, я з певним здивуванням звернув увагу на те, що мова козаків – дієвих осіб повісті, де їх цитує автор, – дуже нагадує нашу сільську говірку. З чого б це? Звідки така подібність?

Ще далі в напрямку роздумувань на цю тему підштовхнув мене *Кобзар* Тараса Шевченка. Спочатку читав я українські букви по-російськи: „и” як „і”, „е” як „є”, тому виходило *ходіті, робіті, мене* і подібне. Але на якомусь етапі, внаслідок догадки, як слід читати, Шевченко заговорив нашою мовою! Його рядки стали хвилювати, легко запам'ятовуватись. Так з'явилась думка – чи це не українці ми часом, адже говоримо не так, як пишуть Янка Купала, Якуб Колас. Ходити й запитувати тих „грамотних”, чи правий я, не наслідувалося, однак поволі зміцнювалось це переконання під впливом ще деяких книжок (зокрема *Малої історії України*). Щоб остаточно „докопатись” до істини, після закінчення білоруської десятирічки в Березі я наважився поступити у Львівський університет (на відділ логіки і психології), хоч навчатись у Бересті чи Мінську було куди ближче і зручніше.

Університет дав багато: тут я опанував норми літературної мови, ознайомився з науковими працями, які підтвердили правильність мого інтуїтивного спочатку вибору.

Центр Берези (Картузкої) в перших десятиріччях ХХ ст.

Закінчення на 31 стор.

„Rozukrainizowywanie” Polesia

(Fragment eseju *Polonizacja, rusyfikacja i inne „zacje”*)

Chyba nigdy w znanej przeszłości nasze społeczeństwo nie wykazywało tak szczerego jak obecnie zainteresowania problemami języka i stosunków narodowościowych. Szczególnie zauważalne jest to na styku granic państwowych Białorusi i Ukrainy, które wielu jest skłonnych uznawać za ukształtowaną przez wieki etnograficzną granicę pomiędzy dwoma narodami.

Pojęcia polonizacji, rusyfikacji, a nawet białorusyfikacji w stosunku do Ziemi Kobryńskiej są w pełni jednoznaczne, nie wywołują wątpliwości i mówią o czymś przynoszonym z zewnątrz, narzucanym. Nie można natomiast powiedzieć tego o „ukrainizacji” (oczywiście jeśli nie będziemy świadomie nie-szczerzy), albowiem jest to zjawisko obecne tutaj od niepamiętnych czasów. Paradoxem w tym przypadku jest to, że należy udowodniać rzecz oczywistą. Biorąc pod uwagę miejscowy język, nazywając rzecz po imieniu, należy mówić nawet o deukrainizacji lub rozukrainizowaniu, co będzie o wiele trafniejsze.

Rozpatrując problem języka rdzennej ludności Ziemi Kobryńskiej, chciałoby się wykazać maksymalną bezstronnością, a jest to dla mnie o tyle łatwiejsze, iż z narodowości jestem Rosjaninem związanym z tą ziemią swoim urodzeniem.

W naszych dziejach dostatecznie symboliczny jest fakt pierwszej pisanej wzmianki o Kobryniu w *Latopisie ipati-jewskim*, gdy nasze ziemie wchodziły w skład księstwa halicko-wołyńskiego. Późniejsze wydzielenie księstwa kobryńskiego było skutkiem rozdrobnienia księstwa ratneńskiego. Po likwidacji księstwa kobryńskiego jego włości przeszły pod zwierzchność Wielkiego Księstwa Litewskiego, niebawem połączonych z Koroną Polską.

Dwa kolejne stulecia odznaczały się tym, iż rządzący dokładali wszelkich starań mających na celu jak najszybszą katolicyzację miejscowej ludności prawo-

slawnej. Proces ten przerwały trzy kolejne rozbiory Rzeczypospolitej. Trzeba jeszcze raz przypomnieć, że w ich rezultacie do Imperium Rosyjskiego przyłączono wyłącznie ziemie białoruskie i ukraińskie, podczas gdy ziemie rdzennie polskie podzieliły między siebie Austria i Prusy. Patrząc na ogromne postępy polonizacji osiągnięte w ciągu dwóch stuleci przed rozbiorami w stosunku do szlachty i części mieszczaństwa można przyjąć uzasadnione przypuszczenie, iż gdyby nie te nieszczęsne rozbiory, w ciągu kolejnych dwóch stuleci dalsza intensywna polonizacja Białorusinów i Ukraińców doprowadziłaby do tego, że w chwili obecnej po tych etnosach pozostałyby tylko

z jego językiem, podczas gdy „ubodzy krewni” – Małorusini (Ukraińcy) i Białorusini – traktowani byli jako pasierbowie, zaś ich języki uważano jedynie za narzecza języka państwowego. I mimo wszystko rachmistrze spisowi zarejestrowali w ówczesnym powiecie kobryńskim zaledwie 500 Białorusinów, podczas gdy ponad 80% ludności nazwane zostało ze względu na język Małorusinami.

Trzymając się kolejności chronologicznej sięgniemy do danych polskiego powszechnego spisu ludności z 1931 r., również rejestrującego język ojczysty. Pod tym względem ludność pow. kobryńskiego dzieliła się w następujący sposób: 59% nazwano „tutejszymi”. Tym terminem na-

leżycie poinstruowani komisarze spisowi maskowali mało świadomych w sprawach narodowościowych Poleszuków. 20,9% nazwało siebie Ukraińcami, 7,5% – Polakami, 4,7% – Żydami, 4,6% – Białorusinami, 2,6% – Rosjanami. A więc dane te mimo wszystko mało odbiegają od wyników spisu z 1897 r.

Obecnie liczni nasi „badacze” wolą operować danymi z ostatnich dziesięcioleci, zgodnie z którymi

w obwodzie brzeskim odsetek Ukraińców nie przekracza 2-3% ogółu ludności. Jednak z powodu całego szeregu przyczyn wątpliwe jest, aby te wskaźniki uważać za dostatecznie obiektywne. Nie jest tajemnicą, że większość zapytywanych skłonna jest uważać sam fakt zamieszkiwania w państwowych granicach Białorusi jako równoznaczny z uznaniem siebie za Białorusinów. I to niezależnie od głównego wyznacznika – przynależności językowej, której mało kto nadaje należyte znaczenie, zwłaszcza gdy tak podpowiadają prowadzący spis dążący do „jednolitej jedności”. Dlatego do obecnych statystycznych procentów należy odnosić się z należytym sceptycyzmem.

Teraz przejdźmy do okresu radzieckiego. Podczas jesiennych miesięcy 1939 r. w Zarządzie Tymczasowym powiatu ko-

Wiejska chata w okolicach Kobrynia. Zdjęcie lat 30. XX w.

wspomnienia. Jeśli zaś mówić o mimo wszystko ocalałej miejscowej gwarze w minionym stuleciu to nasza wieś całkowicie i większość mieszczań-rolników, bez wielkiego mędrkowania *rozmawiała poprostu*, nie zwracając uwagi na to, do którego z sąsiednich bardziej uznanych języków uczeni raczą zaliczyć ich „chłopską mowę”.

Aby rzucić chociaż trochę światła na dostatecznie zagmatwany problem, do którego z prestiżowych narodowości należy „przypiąć” większość naszej rdzennej ludności, korzystne będzie zajrzenie do niektórych oficjalnych źródeł, poczynając chociażby od rezultatów miarodajnego Pierwszego Wszechrosyjskiego Spisu Ludności z 1897 r. Ogólnie znana rusyfikatorska tendencja samodzierżawia wynosiła ponad wszystko naród rosyjski

bryńskiego panował długotrwały zamęt a nawet niepewność kierownictwa co do najważniejszego problemu: do jakiej republiki będziemy ostatecznie należeć – Ukrainie czy Białoruskiej SRR. Na ten temat krążyły najróżniejsze przypuszczenia. Potwierdzeniem powiedzianego jest ten fakt, iż w pierwszych tygodniach oficjalna dokumentacja prowadzona była w języku ukraińskim. Można się o tym przekonać zaznajomiwszy się z dokumentami Archiwum Państwowego Obwodu Brzeskiego. Wówczas też zaczęły masowo napływać prośby o otwarcie w dzieciątkach wsi ukraińskojęzycznych szkół. Jednak te gdzieś tam otwarte szkoły były szybko przekształcone na rosyjskojęzyczne pod pretekstem braku wykwalifikowanych wykładowców.

O sporach w kierownictwie partii komunistycznej w 1939 r. wygadał się na jednym ze spotkań z aktywem brzeskiego komitetu obwodowego Nikita Chruszczow, biorący udział w gorących debatach jako pierwszy sekretarz Komitetu Centralnego Komunistycznej Partii Ukrainy. Jeśli przewaga znalazła się na stronie białoruskiej to decydującym argumentem było rozgraniczenie stref działania organizacji partyjnych w okresie polskim. Wynikało ono z przypadkowych okoliczności – miejscowym podziemnym działaczom komunistycznym było o wiele trudniej utrzymywać łączność z centralą Komunistycznej Partii Zachodniej Ukrainy, aniżeli kontaktować się z ośrodkami Komunistycznej Partii Zachodniej Białorusi (obie organizacje były częściami kierowanej z Moskwy Komunistycznej Partii Polski) w Wilnie i Białymstoku. Jak widać od tego momentu na podstawie wskazówki z góry był u nas starannie przemilczany problem istnienia na południu BSRR zwartego obszaru zamieszkanego przez ludność ukraińskojęzyczną.

Jeżeli w danym wypadku sięgniemy do solidnych opracowań to są one zdumiewająco jednoznaczne. Zaczniemy na początku od takiego niepodważalnego autorytetu jak Jefim Karski, który w swoim dwutomowym dziele *Bielorusy* pokazuje, że południe obecnego obwodu brzeskiego nie należy do strefy języka białoruskiego. Potwierdza to monumentalny *Dyjalektalacnyj atlas bielaruskaj mowy*, wydany w Mińsku w 1963 r. Przy okazji nie będzie zbędne zwrócenie uwagi, jako kuriozum, że ze strony niepoahamowanych „patriotów białoruskich” wygłaszana była ostra krytyka zarówno ar-

gumentacji Karskiego jak i wspomnianego atlasu za ich niestosowny obiektywizm. I najświeższy przykład. W 1989 r. był wydany ciężki tom znakomicie opracowanej *Etnahrafii Bielarusi*. Na 189 stronie zamieszczona jest karta *Hrupoki haworak na terytorii Bielarusi*. Na południowym zachodzie republiki rzuca się w oczy wyodrębniony jaskrawym kolorem prostokąt *poleska grupa gwar*, jednoznacznie mówiący o faktycznym stanie danego problemu.

W ogóle problem mniejszości etnicznych na pograniczach to zjawisko powszechne w większości państw i nie wywołuje konfliktów. Wziąć by można sąsiednią Polskę, którą mieszkają zwarte grupy Białorusinów. To samo można powiedzieć o obwodzie grodzieńskim w Białorusi. A białoruskojęzyczne społeczności w obwodach briańskim i smoleńskim w Rosji? Czy konieczne trzeba wynosić takie zjawisko do rangi drażliwego problemu? Przytoczone przykłady kolejny raz potwierdzają banalną prawdę o rzad-

kiej zgodności granic państwowych z etnograficznymi. A w żadnym już razie nie należy obawiać się mitycznych konfliktów na tle narodowościowym według scenariusza jugosłowiańskiego.

I aby dalej nie filozofować, na wszelkie sposoby udowadniając swoją rację, można po prostu odwiedzić różne zakątki Ziemi Kobryńskiej, aby w praktyce przekonać się, na ile żywotna jest wśród ludzi „gwara poleska”, jak określa miejscowy dialekt Nil Hilewicz w radiowym sporze z naszą rodaczką. „Gwara”, jak wiadomo, jest dialektem określonego języka. Rodzi się więc pytanie – jakiego języka skoro dla naszego Poleszuka zupełnie tajemnicze są takie białoruskie słowa jak *wopratka*, *sienażać*, *ryzzie*, *nazapaszwać* i wiele innych? Skoro u nas nigdzie nie usłyszysz melodyjnych białoruskich słówek *chadzi’u*, *rabi’u*, zamiast których brzmią nie tak dźwięczne *cho-dyw*, *robryw*...

Aleksiej MARTYNOW
Kobryń

Моє відкриття України

Закінчення з 29 стор.

Адже і українські, й білоруські, й російські авторитетні вчені відносять наше берестейське Полісся до українського мовно-етнічного ареалу. Наша говірка є складовою частиною північно-українського діалекту, поширеного від Бугу на заході й до Новгороду Сіверського на сході, тобто так говорять на півночі Волинської, Рівненської, Житомирської, Київської, Чернігівської областей України. Візьміть фундаментальну тритомну працю видатного білоруського філолога, етнографа і фольклориста академіка Ю. Ф. Карського *Беларуси*. Він, будучи об’єктивним і сумлінним дослідником, ясно і аргументовано вказує, що межа між українцями і білорусами на території Берестейщини проходить на лінії Турів – Луїнінець – Береза – Селець – Пружани – Шерешово. До таких же висновків після аналізу великого фактичного матеріалу прийшла Московська діалектологічна комісія, яка в 1914 році видала карту східнослов’янських мов. Можна ще багато навести авторитетних імен істориків, етнографів, діалектологів. Лише дехто з політичних мотивів зараз

намагається по-іншому перемальовувати етнографічну карту.

Тепер, у зв’язку з демократизацією нашого суспільства і гласністю, я довідався, що немало моїх земляків пройшло подібний складний і заплутаний шлях національного усвідомлення. Дехто побував навіть у сталінських концтаборах. І це трагічно. Кожна нормальна людина не може почувати себе повноцінною і щасливою, будучи безрідною. Це як діти сирітських притулків, що позбавлені так необхідного й захисного відчуття родини. Ті, що по черзі заволодівали нашою домою, намагалися використовувати несвідомий люд, тримали нас у невіданні хто ми, якого роду-племенні. Будучи працьовитим і талановитим, народ наш уже змалку соромиться своєї говірки, переймається комплексом неповноцінності, пристосовується до чужих. Небагатьом вдається крізь туман невідання чи дезінформації пробитись до світла. Моральний обов’язок їх – поділитись правдою із земляками.

Василь ГОРБАЧУК
м. Слов’янськ
Донецької обл.

Narodowość – nie w paszporcie, a w sercu!

Gdy na początku lat 90. rozpoczęły się bliższe kontakty pomiędzy Podlasiem a Ziemią Brzeską, okazało się, że zdecydowana większość ukraińskich działaczy z Brześcia, Kobrynia czy Kamieńca w swoich paszportach (dowodach osobistych) w rubryce „narodowość” ma wpis „Białorusin”. W większości przypadków był to efekt działań „stalinowskiej” radzieckiej administracji, która po przyłączeniu w 1939 r. Ziemi Brzeskiej do Białoruskiej SRR „dopasowywała” skład narodowościowy tego obszaru do nowych politycznych granic. Jak się okazało, działania tego rodzaju, chociaż już nie na tak masową jak w latach 40. skalę, prowadzone były przez cały okres powojenny, kropla po kropli minimalizując oficjalną liczbę Ukraińców-autochtonów w obwodzie brzeskim (liczbę ludności ukraińskojęzycznej szacuje się tu na ok. milion) niemal do zera – większość z 60,6 tys. Ukraińców w tym obwodzie, zarejestrowanych w spisie z 1989 r. to imigranci z terenu Ukraińskiej SRR.

O takich właśnie działaniach w liście otwartym do delegatów Rad Najwyższych BSRR i ZSRR pisali w marcu 1991 r. członkowie Ukraińskiego Związku Społeczno-Kulturalnego Obwodu Brzeskiego: *Prowadzone są działania mające na celu zmianę u autochtonicznej ludności jej ojczystej mowy, kultury, historii i w ostatecznym rozrachunku narodowości z ukraińskiej na białoruską. Można przytoczyć wiele przykładów, gdy przy wydawaniu paszportów rdzennym mieszkańcom Ziemi Brzeskiej, bez ich zgody przeprowadzana była zamiana narodowości z ukraińskiej na białoruską. Tak uczyniono z obywatelem Mikołajem Jacznikiem, urodzonym w 1927 r., mieszkającym w Brześciu, z obywatelem Włodzimierzem Kraczką, ur. w 1924 r., mieszkającym w Kobryniu, tak zrobiono w 1939 r. z całą ludnością miasteczka Wołeczyn w rejonie kamienieckim i wieloma, wieloma innymi.*

Przez dziesięciolecia opisany proces odbywał się w tajemnicy przed zewnętrznym światem. Niewiele wiedzieliśmy o tym i my, często myśląc, że po drugiej stronie granicy – w Wysokim, Kamieńcu, Brześciu czy Kobryniu rzeczywiście mieszkają rdzenni Białorusini, a ich mowa, tak podobna do naszej, to język białoruski. Z czasem jednak przyszła „pierestrojka” i ostateczny krach radzieckiego państwa. Wprawdzie władze niepodległej Białorusi nie zmieniły polityki w stosunku do etnicznie ukraińskiej ludności brzesko-pińskiego Polesia, ale do schyłku lat 90. była tu możliwość legalnego działania organizacji ukraińskich, ukazywała się ukraińska prasa. Wspomniany tu W. Kraczko zdążył więc opisać swoje narodowe „przemienienie” w jednym z numerów (kwiecień 1997 r.) wydawanego w Brześciu ukraińskiego tygodnika „Berestejskij Kraj” – zanim przestał on wychodzić, gdyż władze białoruskie odmówiły ponownej rejestracji „Proswity Berestejszczyny”, która była jego wydawcą. Publikujemy tu obszernie fragmenty jego opowieści.

Swego czasu zapoznawszy się z kolejnym numerem gazety „Berestejskij Kraj”, trafiłem na fotokopie oficjalnych dokumentów (paszportu i książeczki wojskowej) obywatela z rejonu kamienieckiego – Hryhorija Omelianiuka. Materiał zainteresował mnie i zaskoczył.

Rzecz w tym, że bardzo podobna smutna historia przydarzyła się także mnie. Również i ja, podobnie jak wszyscy moi liczni krewni – ojciec, matka, brat i siostra, nie mówiąc już o pozostałych „Sawczukach” (tak w Dywinie, skąd pochodzę, wołają na moich familiantów), wydawałoby się jeszcze niedawno, jeszcze na początku września 1980 r., czułem się jak stuprocentowy Ukraińiec. Aż oto 12 września 1980 r., otrzymując kolejny, trzeci z rzędu paszport, w rubryce „narodowość” nagle zobaczyłem inny zapis, sprzeczny z innymi oficjalnymi dokumentami – jakby to nie było dziwne, tym razem stałem się Białorusinem.

Może wielkiego nieszczęścia by nie było z tego, że ja sam, a jeszcze wspomniany Omelianiuk, z pomocą pewnych biurokratów zostaliśmy sztucznie „przechrzczeni”. Przerażające jest to, że takich lub podobnych przypadków na Ziemi Brzesko-Pińskiej z biegiem czasu może stać się (jeżeli już się nie stało) nie kilka, nie dziesiątki, a setki tysięcy, jeżeli nie pełny milion.

Początkowo doznałem szoku, później opanowała mnie nieodparta chęć, żeby skarżyć się wyższym instancjom. Jednak przypadkowo spotkałem się ze znajomym, rzeczywistym (wschodnim) Białorusinem i pracownikiem biura paszportowego i dowiedziałem się od niego, że skarżyć się w tym przypadku to daremna strata czasu i nerwów. Lepiej nie słowami a działaniem codziennie pokazywać kim się jest. Nie zapisem w paszporcie, a prawdziwym czynem nieustannie podkreślać swoją prawdziwą przynależność narodową.

Książeczka wojskowa Ukraińca Włodzimierza Kraczko i jego paszport – już „Białorusina”

Tak właśnie postępuję od tamtego czasu. Na początku pisałem do białoruskiego radia i telewizji przekonujące listy o sobie i swoich ziomkach, opisując krzywdy, które wycierpieli Ukraińcy od rozmaitych biurokratów i hurrapatriotów różnej maści. Potem zacząłem szukać zwolenników takich działań. Po jakimś czasie utworzyliśmy Ukraiński Związek Społeczno-Kulturalny Obwodu Brzeskiego.

Z rekomendacji Mikołaja Kozłowskiego zostałem wybrany pierwszym zastępcą przewodniczącego zarządu. Nalegałem, aby stworzyć nasz drukowany organ, ukraińskojęzyczną gazetę „Hołos Berestejszczyny”, w której udało mi się nawet zamieścić swoją korespondencję. Potem przyszło organizować w Kobryniu nowe stowarzyszenie – Towarzystwo „Proswita” im. Tarasa Szewczenki, które istniało jeszcze za polskich czasów.

I tak, od czasu gdy rzekomo stałem się Białorusinem (według paszportu), żadne przedsięwzięcie tej nowej organizacji nie odbyło się bez mojego aktywnego udziału. To samo radzę czynić innym, kto miał nieszczęście przemienić się w oficjalnych dokumentach z Ukraińca na Białorusina.

Włodzimierz KRACZKO
Kobryń

Весняні звичаї поминання предків

Традиційним обрядом пов'язаним з Великим постом є вечеря за вмерлих. Звичай цей своїм корінням сягає ще язичницьких часів. Християнська церква прийняла його та встановила поминання покійників – в суботу Великого посту, а також в суботу перед Зеленими Святами та в суботу перед днем Святого Димитрія.

Люди в передхристиянських часах мали покійних у великій пошані. Професор Степан Клименко у книжці *Український рік у народних звичаях в історичному освітленні* так це пояснював: *Первісні люди, зокрема наші пращури* далекі, вірили, що людина, коли помирає, не відходить від роду-родини, а залишається у тій же роді, чи родині, як опікун-добродій. Наші прадіди вірили, що „діди”, „баби”, відходять по небесному мосту в Ірій, в країну вічного тепла й сонця, що вони там також господарюють, як і на цьому світі; що з весною знов прибувають по небесному мосту – „калиновому” чи „кленовому”, перебувають деякий час з живими, лише вони були невидимі для людей, хоч інколи їх і можна було бачити, а навіть деякі люди й бачили; що вони приходять ночами й „вештаються” в хаті, чи на горіщі... А весною вони, як опікуни, прибувають з вирію для вирощування урожаїв та для їхньої охорони.

Народні звичаї пов'язані з культом покійників живі так само на Подільші. Тут в кожному селі поминання вмерлих мало свою специфіку. Особливо виглядало воно в Великий піст в Рогачах та Микулічах (гміна Мілейчиці).

Тут насамперед люди збиралися в церкві на службі, під час якої священник читав імена покійників записаних на записці. Святив та само рис, який звали в народі *коліво*. Ввечері всі жінки з села збиралися в одній хаті, де молилися.

Чоловіки на обряд поминання покійників не приходили.

– Помню з найменших літ, що в нашої парафії в суботу посту була заупокійна обідня – розповідає Ніна Токаюк, народна співачка. – Всі йшли до церкви молились, а вже приїхавши, приходили до хати і зносили на стіл їдло, що наготували в п'ятницю. Тоді молились. Читали псалтир, він такий, аж двадцять „катафізм”.

– Коли всьо тое одспівали – продовжує опис обряду Анна Кас'янюк – може годин дві перейде, тоді вже сядуть за столи. А столів зо штири, бо ціле село приходило – чи то з Рогач,

чи з Микуліч, бо наші села близькі. Посядают за столи, повечерають і тоді вже декують господині, што вона наготвила всього, жегнаються і йдуть до дому.

Люди вечеряли з думкою, що разом з ними вечеряють їхні предки. Приго-

товляли на цю нагоду проскуру та *коліво*, якими ділились між собою, та найкращу постну їжу.

– Була риба, гриби, пирожки – говорить Ніна Токаюк – була обтачана в маку – мак натерти, булка посна, без молока, без їце, без нічого, бо мусило бути чисто посне, туолько з олівою. Була куте, овсяний кисіль. Тоді сядали за столом і співали по трохи. Так поминали.

Співані під час поминання покійників пісні поміщував виданий в

XVIII столітті в Почаєві *Богогласник*. На підляських селах залишилися вони в усних переказах, а також в численних записках.

– То давні пісні, тие сами всьо йдуть – пояснює Євгенія Вішенко. – Ми одна од другій їх одписуємо, учимся і співаємо. Мало таких тепер є, що свіжи, але всьо давнішні. Говорат, всьо, всі страсті.

Такі звичаї, як поминання усопших, інтегрували сільську спільноту. Сьогодні помінявся спосіб життя на селах, а давні традиції зберігає вже тільки найстарше сільське покоління.

– Помалу це ведеться тая традиція – говорить Ніна Токаюк. – Но найгірій, що колись з одного села було п'ять читачів і співаків, а тепер не осталося по два, по три. Молодих нема, а старійши вже старі і не вельмі дадут раду хороше співати. Але це сходімся і молимся.

Звичай поминання вмерлих в Великий піст зустрічається вже тільки в деяких селах. Більш розповсюджені звичаї пов'язані з Проводною неділею. Ще й досі

в багатьох підляських селах люди приходять того дня на могилки, приносять писанку та паску і моляться за своїх найближчих.

Людмила ФИЛИМОНЮК

«Наш здоровий консерватизм»

З великим зацікавленням я продивився в Інтернеті матеріали з Вашого часопису. Я знав про існування осередків українського культурного життя в Польщі, але не припускав, що воно розвивається також і у Вашому краї. Вже саме існування українського видання на теренах Холмщини і Підляшшя було для мене приємною несподіванкою, але в журналі я знайшов багато цікавих для мене матеріалів, хоча вони здебільшого і обмежуються місцевою тематикою і місцевими проблемами. Зрештою, не такі вже і „місцеві” ці проблеми у випадках, коли йдеться про те, що українцям часом бракує національної самосвідомості. Це стосується цілого українства, і глибину цієї проблеми я збагнув, прочитавши Ваш часопис.

Насправді було прикро читати про те, що в школах краю іде викладання білоруської мови, в той час як мовою місцевого населення є українська. А ще більш боляче було довідатися, що якась частина українського населення на Підляшші вважає себе білорусами. Подібна картина мені відома і на інших теренах колишнього Радянського Союзу. Як часто українцю бракує чисто людської гідності, а часом і елементарних знань для того, щоб триматися свого національного кореня! Я ще можу зрозуміти, коли хтось би хотів бути росіянином, тобто приналежним до великої і відомої нації. Але коли українець вважає себе білорусином, то це є просто невігласія, і вина за це лежить на місцевій і державній владі, яка свідомо проводить національну політику, виходячи не з інтересів населення, а зі свого власного розуміння.

В таких умовах Ваш часопис робить надзвичайно велику справу. Жодна порядна людина не може залишатися байдужою, коли люди не знають свого „роду-племін”, і вона має нести у „народ похилий” правду про його походження. Але показати людям, що вони належать до справді великої нації з великим культурним надбанням, підняти їх свідомість, розвинути самоповагу – це, дійсно, шляхетна справа. І що справу робите Ви – редакція і автура часопису.

Читаючи деякі статті з „Над Бугом і Нарвою”, я часто замислювався над

прочитаним. У мене навіть часом виникали якісь „філософські” думки. Зокрема я надовго замислювався над питанням, чітко поставленим Леокадією Саєвич, але яке в різних формах звучить також і в інших матеріалах: *Po co nam tożsamość?*. І ось я прийшов до такого висновку. Людина – істота суспільна і почуває себе комфортно серед собі подібних. Тому, виборюючи собі право на особистий суспільний комфорт, вона неминуче приходить до необхідності збереження тої спільноти, серед якої їй знаходиться найзручніше – того самого мовного середовища, того самого духовного поля.

Щоправда, є такі люди, які легко переходять на іншу мову, легше переймають чужу культуру. Таких є багато, і їм, напевно, живеться легше. Але чи їхнє життя повнокровне, чи наповнене високими духовними злетами, тими, що приносять людині не тільки насолоду і задоволення, але і надихають на великі діла? А великі справи не робляться самотужки. Для цього потрібна спільнота, об'єднана одною ідеєю і метою. Цілі людської діяльності можуть бути ж різні – можна будувати хату, державу, а можна і розбудовувати національну культуру, реалізуючи свої власні мож-

ливості і одночасно приносячи користь власному народові. В даному разі українському.

Ми, українці, що в силу історичних обставин опинилися в різних країнах світу, несемо на собі глибокий і самобутній відбиток, який зробили на нашій психології, ментальності, духовній культурі наші далекі спільні предки. Ми не можемо позбавитися тих генів, які залишив мільйонам своїх нащадків якийсь там замріяний рибалка з берегів Прип'яті чи Бугу або терпеливий мисливець, що вичікував здобич у хашах Біловезької пущі, або мудрий бортник з Волині, чи працелюбний рільник з Поділля. Хто б він не був – це не є важливо. Важливим є те, що він був. Пізніші культурні нашарування на його численні нащадки – це тільки оздоба прадавнього культурного первня, така, як гілки, листя, квіти і плоди дерева певного виду, що росте в різних географічних та кліматичних умовах. Як яблука можуть мати різний смак, належати до різних сортів, і все одно залишатимуться плодами дерева того самого біологічного виду, так і українська культура може визріти під різним підсонням, але все буде належати до нашого спільного культурного саду.

Я читав у часописі про святкування Івана Купала в описі Юрія Гаврилюка і спіймав себе на тому, що в мене виникали майже ті самі думки, що і в нього, в часі, коли я дивився на подібне святкування в околицях Львова на Розточчю. Тоді там були присутні телевізійники з Москви, які були дуже захоплені побаченням і були сильно вражені тим, що ми, живучи в самому центрі Європи, зберегли давні народні звичаї і традиції. В Росії вони про таке навіть і не чули.

Мені здається, що цей наш здоровий консерватизм є запорукою морального здоров'я нашого народу в часи, коли тут і там можна почути розмови про загальний культурний занепад. Однак, плекаючи давню національну культуру, не можна забувати про загально-людські культурні досягнення. Я пам'ятаю,

Діти з більського ансамблю „Ранок” слухають співу кобзаря біля Софійського собору в Києві – жовтень 1999 р.

Закінчення на 36 стор.

«Ми є українці й будьмо з цього горді!»

Село Городники лежить над Бугом поміж двома славними, відомими в українській історії містами – Дорогичином і Мельником. Перша згадка про моє село, яка дійшла до нашого часу була у XV столітті. Звалося воно тоді Слохи, від XVII ст. вже є назва Слохи-Городники. Населення у 100% православне, українського походження.

Є в нас над Бугом таке місце, якби городище, яке люди з давен давна називали Церквиськом. Воно лежить на широкому узгір'ї, на південь від якого пливе Буг, а на північ є озерце (старе русло Буга), а довкола є ще сім курганів. Кожний знав, що там щось є. Була легенда, що там стояла колись церква, яка за шведського „потопу” провалилася під землю. Церква мала бути св. Трійці – може тому, що Городники у минулому належали до монастирської парафії св. Трійці в Дорогичині. Як відомо, цей монастир був православний навіть коли запанувала Берестейська унія. Це засвідчує, що наше село було весь час православне. Є на це доказ – ікона Зішестя Святого Духа з XVII ст., яка зараз в церкві св. Миколи в Дорогичині, фундована для церкви св. Трійці *kosztot Тимофея Збальчика з жонкою его з села Городник року 1668*.

Але вернуся до „городища”. На весну 2000 року осунулася скарпа над Бугом і показалися залишки будівлі. На місце приїхали археологи з Окружного музею в Білостоці, керівником яких був Єжи Мацейчук. Показалося, що ця будівля то була прямокутна хата знищена пожегою, про що свідчить чорна, перепалена земля. У цій землі знайдено багато залишків кераміки, кісток, залізне вістря, оброблене каміння. На моє запитання, з якого це все періоду та якої культури, пан Мацейчук сказав, що ця хата належить до руської волинської культури і походить з XI-XII століть, отже з часу коли наша земля належала до Київської Русі і входила в склад Київського удільного князівства. Орнаменти на кераміці подібні як на кераміці з городища в Дорогичині. Пан Мацейчук сказав, що на цьому місці може бути більше будинків, але на більшій розкопки треба багато грошей. Предмети з розкопок після дослідження археологами будуть експоновані у Регіональному музеї в Білостоці, а частина має бути також передана до музею в Дорогичині.

Для цікавості додам, що на згаданих мною курганах, коли у 1982-1984 роках орали землю під ліс, виорано скелети

людей, черепи, якісь прикраси та інше. Але це все засипано. Ці кургани віддалені від „городища” на 200 метрів. На думку археологів і мою це могли бути могили людей, які в давні часи жили на „городищі”. Це все свідчить, що ми тут, на Підляшші є у себе з віків. Українське населення над Бугом сягає в мільйони років, а навіть більше. Деякі польські кола кажуть, що православні тут прибули „за царя”, а і то більшість це зрусифіковані поляки, силою загнані до Православної церкви. Ні! Як бачимо – земля відкриває правду й історії не підмалюєш. Українці на Підляшші були вже тоді, коли ніхто ще тут не чув про поляків та Польщу.

* * *

Хочу ще написати щось про нашу підляську говірку української мови.

Городники лежать на межі суцільної української етнографічної території. На захід є вже села наполовину з польським населенням, а навіть і польською більшістю. Як на цілому Північному Підляшші, так і в селах над Бугом іде насильна асиміляція і полонізація. Які цього причини? Хто тому винен? Як це призупинити?

Однією з причин є те, що ми живемо в чужій державі, яка дбає передовсім про інтереси поляків. Друга причина є така, що досі не прийнято польським сеймом законопроект про національні меншини. А це, як відомо, дуже допомогло б в розвитку національних меншин, в тому числі й української. Радіо, преса, телебачення є польські. Є і наші передачі по радіо й телебаченні в Білостоці, але сигнал дуже слабкий і в околиці Сім'ятичів не доходить. У церквах

також все частіше можна почути, крім російської, польську мову. Хоч де-не-де є і проповіді нашою українською говіркою, як ця славна проповідь до народу отця Амвросія з Яблочинського монастиря на свято Петра і Павла у Сім'ятичах в 1997 році. Після ранкової служби говорив він: *Звертаюся до пудляського православного народу в рідній мові, якою од століть говорат наші люди знад Буга. Наша віра православна є святою й ми повинні бити з її думи, бутьми ходити в церкву, ревню молитися до Бога. Маю це слово до батькув. Не встидайтесь говорити по-своєму, наша мова є старая і хороша. То є вельмі смутне, коли чую як молодіс люде, дітї вже не говорат своєю мовою – тулькі пудльською. То є якою мовою говорат наші дітї залежит передусім од нас – батькув. Народ без своєї мови хутко гине!*

Хто тому винуватий? Ми самі, бо ідемо „на латвізну”. Тепер по селах, бо про міста немає навіть що говорити, молоді не хоче говорити рідною мовою. Люди, яким більше 30-ти років ще говорять, а з-посеред молодших це трапляється дуже рідко.

Хоч наша мова є однією з найкращих і найстаріших в Європі то якось немає поважання в народі. Буває навіть так, що коли діти, які чувають як їх батьки говорять поміж собою по-своєму, хочуть також говорити, то їх самі батьки строжують, щоб „не калечили” або „не ламали ензика”, бо вважають, що їхня мова є гірша – „проста”, упростіжена по відношенні до польської. Таким способом роблять кривду собі і дітям. Просто продукують темну масу, якій можна вговорити все, що тільки можна. Ска-

Бужанський берег в Городниках скривав пам'ятки нашого минулого

жуть, що вони поляки – будуть називати себе поляками, сказали б, що китайці – були б і китайцями.

Є ще одна дуже сприяюча колонізації річ. Це дуже популярна музика „діско-польо” – хлам, який пускають по дискотеках. Дуже часто „зірки” цієї музики досить невдало по-польськи виконують наші народні українські пісні, що тільки робить заколот та купу сміху у більш національно свідомих людей.

А ще мутить воду й Білоруське громадсько-культурне товариство. Воно вельми активне коли йдеться про організування літніх фестинів, але більшість цих імпрез роблять вони не на терені, де живуть білоруси, а там де народ українськомовний, звиклий до української пісні. Такій фестин був у 1997 р. у Слохах Аннопольських, що по-сусідськи з Городниками. Організатори на той фестин привезли хор БГКТ з Білостоку, діскопольови колектив „Примакі” (по-польськи співають як „Сопет”) і колективи співаючі по-українськи – „Черемшину” з Черемухи і „Красуні” з Красного Села, що в гміні Ботьки. Фестин той мав передусім характер виборчої імпрези СЛД, з яким БГКТ тоді тісно співпрацювало. Після офіційної частини була забава „до білого ранку”, на якій грали „Примакі”. На початку заспівували вони по-білоруськи. Але тоді підійшов до них один з місцевих хлопців і сказав, що люди з того їхнього білоруського співання небагато розуміють і запитав, чи не знають часом українських пісень. Вони одказали, що знають і до кінця забави співали вже переважно по-нашому, а люди добре при цьому бавилися. Показалося зрештою, що обадва „примакі” з наших сторін – один з-під Більська, а другий з-під Нарви.

Як це все можна припинити? Перш за все треба не встидатися своєї мови, свого народу, своєї Батьківщини України, з цілою повагою до Польщі. Коли людина говорить по-своєму, а не має пошани для рідної мови то так, як би встидалася свого минулого, своїх Батьків, своєї країни. А встидатися не маємо чого. Чи залізе нас колонізація? Це залежить від нас! Ми є українці – коли не будемо говорити своєю мовою станемо поляками. Після мови заберуть нам віру і нас вже не буде. Не даймо зробити з нас „потульних Русінув”, бо станемося людьми без назви. Зліємося з поляками як наші, колись брати, а зараз лише сусіди з-за Буга й остануться нам тільки українські прізвища – як і в них. Ми є українці й будемо з цього горді, бо без своєї мови народ згине!

Павло ПИТЕЛЬ, Городники

«Postanowiłam przesać swoje wiersze»

Uważam się za Ukrainkę i rozmawiam ukraińską gwara, ale pisać po ukraińsku nie potrafię, a czytam także niezbyt biegle. Nie jest to z mojej winy, ponieważ nie mam możliwości nauki tego języka. To tłumaczy fakt, że list piszę w języku polskim.

Pierwszy numer „Над Бугом і Нарвою” przeczytałam po namowach mojego brata i od tego czasu czytam czasopismo regularnie.

Krótko mówiąc jest „w porządku”, tzn. mogę przeczytać w nim o historii moich przodków, poznać ludowe piosenki, a także dowiadywać się o różnych imprezach ukraińskich. Atutem jest także fakt, iż dużo uwagi poświęca się duchowości.

Mam nadzieję, że tak dobre pismo jest otwarte na nowe pomysły. Dlatego też postanowiłam przesać swoje wiersze, których zebrało się „kilka” przez ostatnie lata. Z wspomnianych na początku przyczyn nie są one pewnie zbyt poprawne (pracowałam nad nimi ze słownikiem), a więc jeżeli wkradł się jakiś błąd proszę o poprawę.

„ЕЈ”

Величина

Де маю шукати входу
до печери народу?
Як маю відкрити губи, щоб
не сказати блюзнірства проти земляків
не забути своєї мови
Я хочу сказати „Я ваша”
тільки не знаю якої
величини мають бути ці слова

Чужа

Традиція моїх предків
залишилась сама на чужині
серед незнайомих
Чи говорити мовою віків?
чи дати понестися хвилі нового світу
збудованого з поранених народів
минулого?

* * *

Побачила жадливий образ
уявлення кінця
Була на полі битви –
тисячі поляглих ідей
вбив один промінь смерті
Ми є задалеко від Бога щоб
воскреснути й знищити пекло

«Наш здоровий консерватизм»

Закінчення з 34 стор.

як слухав українські народні пісні у виконанні оркестри Святого Миколая з Люблина. Мені їхнє виконання подобалося більше, ніж виконання багатьох українських ансамблів. Секрет їх успіху був у тому, що вони завжди намагалися вникнути (*to teach in*) в дух, слова і музику пісні, перевтілювалися в учасників подій, які в ній оспівувалися. А це є вже ознакою високої загальної культури виконавців, яка передбачає правдиву повагу і любов не тільки до народа-побратима, але і до людини, як такої взагалі, незалежно від її національності. Ви, українці Польщі маєте добру можливість, плекаючи національне, переймати культурні здобутки своїх сусідів-поляків вищого рівня, не заторкуючи наших національних основ. І це

тільки збагатить нашу спільну українську культуру.

Я не є літературознавцем і не можу фахово оцінити Вашу творчість, я можу лише поділитися з Вами тими думками, які в мене виникли після і під час читання трьох номерів часопису „Над Бугом і Нарвою”. Можливо, я в чомусь помиляюся, і я буду дуже радий, якщо хтось на сторінках Вашого часопису подасть інше трактування і бачення перспектив розвитку української культури у Ваших краях. В спільній розмові ми можемо наблизитися до розуміння Ваших проблем і можливих шляхів їх розв’язання. Бажаю цілому творчому колективові великих успіхів, натхнення і оптимізму, а часописові зростання читачького загалу.

Ярослав ГАВРИЛІВ, Львів

Марка – атрибут державності

Кажуть, що кожний, хоч раз в житті пише вірші. Так і з поштовими марками – в житті майже кожного з нас був період більшого чи меншого зацікавлення ними. Крім цього завжди приємно отримати листа з наклеєною гарною мініатюрою. А зараз поштова марка повітряної України відзначила свою першу круглу дату – 10 років тому 1 березня 2002 року побачила світ мініатюра художника Олександра Івахненка «500 років українського козацтва». Як свідчить статистика «Укрпошти», на даний момент уже нараховується їх понад 400 видів – це всілякі тематичні серії й окремі марки з української історії (скіфське золото, картини, герби міст, національні костюми, світочі української літератури, портрети гетьманів), вітчизняна флора і фауна, мультфільми, досягнення космічної, судно- і літакобудівної галузей, офіційні символи глави держави.

Понад 160 років тому скромному сільському вчителю Роуленду Гіллові, що став згодом британським королівським генеральним пошмейстером, спала на думку ідея про використання нового виду оплати поштових послуг – марки. До 1850 року цей зручний спосіб поширився практично в усьому світі. Більше того, згодом марки, що спочатку лише полегшували виконання суто технічних функцій, викликали новий феномен – їхнє колекціонування. Поштові працівники згодом помітили, що марки не завжди використовувалися за прямим призначенням, а зберігалися колекціонерами. З роками філателія стала настільки популярним заняттям, що на поштах стали готувати і випускати марки спеціально для філателістів. І зараз багато невеликих країн одержують значний прибуток від продажу марок іноземним колекціонерам.

Здавалося б, що може бути примітивніше за маленький клаптик паперу, нехай навіть з яскравою картинкою.

Блок „Данило Романович (Галицький). 1201–1264”. Художник – Олексій Штанко

Блок присвячений 10-й річниці Незалежності України. На марці зображено записання у зал Верховної Ради державного прапора. Художник – Олександр Калмиков

котра, в принципі, є лише підтвердженням того, що за пересилання «листа до друга» держава взяла з відправника належну плату. Тим часом, багато фахівців розглядають наявність випуску в державі «власних» марок як один з потрібних атрибутів державності. Адже марка – це свого роду засіб популяризації знань про досягнення країни в різних сферах діяльності. А уміння створювати поштову мініатюру на належному рівні – ємно, якісно, художньо, на високому поліграфічному рівні – в усьому світі вважається справою честі і належним чином оцінюється на усіляких філателістичних конкурсах.

Виробництво поштових мініатюр – справа клопітна і примхлива. Їх народження починається з визначення «Укрпоштою» тематики майбутніх серій. У поточний план заносять усі світові і «місцевого значення» пам'ятні дати, також розглядають тематичні заявки різних музеїв, інститутів, театрів тощо – заявники повинні обґрунтувати, чому так важливо, щоб запропонована ними тема була відображена

Блок „Києво-Печерська лавра. 1051–2001”. На марці Успенський собор. XI–XX ст. Художник – Оксана Тернавська

на поштових знаках. Спеціальна Художня рада, яку складають дизайнери, художники, історики, вирішує, у якій стилістиці має бути виконана марка, і передає свої побажання художнику. Протягом тривалого часу підбирають відповідний ілюстративний матеріал, під який художник створює ескіз чорним олівцем, потім – акварельний ори-

Блок „Музей мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків”. Київ. На марках зображені ікони: „Богоматір з немовлям Христом. VI ст.”, „Іоанн Хреститель. VI ст.”, „Святі Сергій і Вах. VII ст.” Художник – Оксана Тернавська.

гінал, на його основі – кольоровий макет і, нарешті, роблять пробний кольоровий відбиток на поліграфічній машині.

Власне виробництво марок в Україні налагодилося в середині 1994 р. До цього ескізи розроблялися українськими художниками, проте друкувалися марки в Росії, Австрії, Канаді й Угорщині. Тепер Україна цілком забезпечує як власну потребу в марках і маркованій продукції, так і виконує замовлення Грузії, Азербайджану і Казахстану.

Наталя МЕЛЬНИК
© «День», Київ

W kosmicznej czołówce

12 kwietnia kolejny raz obchodzono Dzień Kosmonautyki. Właśnie w tej dziedzinie Ukraina należy do ścisłej światowej czołówki – obok USA, Rosji i Francji. Przemysł kosmiczny, którego główny ośrodek znajduje się w Dniepropietrowsku (powstawały tu niegdyś także międzykontynentalne rakiety balistyczne), jest jedną z kluczowych gałęzi gospodarki ukraińskiej. W ciągu 10-lecia niepodległej Ukrainy przy użyciu ukraińskich rakiet „Cyklon”, „Zenit” i „Dniepr” dokonano 65 startów i wyniesiono na orbitę kosmiczną 123 aparaty kosmiczne (w tym 9 produkcji ukraińskiej).

W ubiegłym roku podpisany został kontrakt ukraińsko-brazylijski zakładający wykorzystanie ukraińskich rakiet „Cyklon-4” na brazylijskim kosmodromie równikowym Alcântara. Innym sukcesem ukraińskich konstruktorów było wygranie przetargu na budowę satelity geologicznego dla Egiptu, który ma zostać wystrzelony w 2004 r. przy użyciu rakiety „Dniepr”, będącej cywilnym wariantem pocisku międzykontynentalnego SS-18. Oprócz tego przedsiębiorstwa ukraińskie uczestniczą w kilkudziesięciu międzynarodowych kosmicznych projektach komercyjnych, z których szczególne znaczenie dla utrzymania międzynarodowej pozycji Ukrainy w dziedzinie lotów kosmicznych ma międzynarodowy projekt „Morski start”. Zakłada on wynoszenie satelitów na najwyższe orbity geostacjonarne przez rakiety odpalane z platformy pływającej umieszczonej na równiku, przez co maksymalnie wykorzystuje się przyspieszenie powodowane obrotem Ziemi.

W celu realizacji tego projektu zostało w 1995 r. utworzone konsorcjum „Sea Launch”, w którego skład weszły dwa

główne przedsiębiorstwa ukraińskiego przemysłu kosmicznego – Państwowe Biuro Konstrukcyjne „Południowe” i Zjednoczenie Produkcyjne „Piwdenmasz” (oba w Dniepropietrowsku) oraz amerykański koncern „Boeing”, norweski „Kvaerner Maritime” i rosyjska korporacja raketowo-kosmiczna „Energia”. W ramach konsorcjum strona ukraińska dostarcza dwuczłonowe rakiety „Zenit-2S”, na których montowany jest trzeci człon napędowy produkcji rosyjskiej „Energii” oraz blok transportowy „Boeinga”, w którym umieszczane są satelity. Powstała w ten sposób wg projektu PBK „Południowe” rakietka nośna „Zenit-3SL” waży w chwili startu 470 ton i pozwala na wyniesienie 4,5-tonowego ładunku. Jako wyrzutni używa się odpowiednio przystosowanej platformy wiertniczej, której portem macierzystym jest Long Beach w USA. Pierwszy start demonstracyjny w ramach projektu „Morski start” dokonany został w marcu 1999 r., zaś komercyjny – w październiku 1999 r. (na zdjęciu). Zdaniem ekspertów w ciągu kilku lat w ramach programu „Moski start” będzie realizowanych około 17% ogółu wszystkich startów komercyjnych.

Konsorcjum „Sea Launch” opracowuje również program umieszczania satelitów na średnich orbitach za pomocą rakiet „Zenit-2” startujących z kosmodromu Bajkonur. Z kolei program „Dniepr”, realizowany przez ukraińsko-rosyjską spółkę „Kosmotras” zakłada wykorzystanie rakiet nośnych „Dniepr”, powstających na bazie wycofywanych ze służby wojskowej międzykontynentalnych pocisków balistycznych SS-18. Umożliwia to wynoszenie satelitów na niskie orbity przy minimalnych kosztach.

Pomimo dysponowania doskonałymi raketami nośnymi Ukraina nie może w pełni samodzielnie realizować swojego programu kosmicznego. Powodem tej sytuacji jest brak na jej terytorium miejsca potrzebnego do bezpiecznego upadku zużytych członów rakiet nośnych. Z tego właśnie powodu naziemne starty ukraińskich rakiet wynoszących satelity odbywane są z rosyjskich kosmodromów w Bajkonurze i Plisiecku, co oczywiście obniża ich rentowność. W związku z tym w dniepropietrowskim PBK „Południowe”, w którym m.in. opracowano niezrealizowane w czasach radzieckich projekty lądownika księżycowego i promu kosmicznego, prowadzone są prace nad startem rakiety z samolotu. W projekcie tym ma być wykorzystany ukraiński samolot transportowy AN-124 „Ruslan”, umożliwiający wyniesienie na wysokość 12 tys. km 60-70-tonowej rakiety na paliwo stałe. Dniepropietrowscy konstruktorzy nie porzucają też idei promu kosmicznego – niedawno otwarto w Brukseli przedstawicielstwo mające utrzymywać w tym celu kontakt z europejskimi i francuskimi agencjami kosmicznymi.

Oprócz szeroko zakrojonej działalności usługowej przedsiębiorstwa ukraińskie uczestniczą w realizacji Narodowego Programu Kosmicznego Ukrainy, prowadzonego również we współpracy z innymi państwami oraz organizacjami międzynarodowymi. Spektakularnym wydarzeniem był oczywiście lot pierwszego po 1991 r. ukraińskiego kosmonauty Leonida Kadeniuka, odbyty na amerykańskim promie „Columbia” w listopadzie-grudniu 1997 r. W 1995 r. umieszczony został na orbicie pierwszy pod wyłączną jurysdykcją ukraińską satelita „Sicz-1”, zaś w 1999 r. „Ocean-O”. Satelity te, wyprodukowane przez dniepropietrowski „Piwdenmasz” i kierowane z ośrodka w Eupatorii na Krymie, są elementami Kosmicznego Systemu Obserwacji Ziemi „Sicz”. W 2003 r. powinien zostać umieszczony na orbicie także ukraiński geostacjonarny satelita telekomunikacyjny, który oprócz przekazywania programów telewizyjnych, ma służyć także potrzebom Internetu. W ramach przyjętego w 1997 r. kolejnego 5-letniego programu kosmicznego w Dniepropietrowsku trwają w chwili obecnej prace na stworzenie rakiety nośnej „Majak” oraz modułu badawczego, który w 2003 r. ma być umieszczony na międzynarodowej stacji kosmicznej „Alfa”.

J. HAWRYLUK

Porozumienie intencyjne Forum Mniejszości Podlasia w sprawie wyborów samorządowych

Forum Mniejszości Podlasia, zwane dalej Forum, jako forma dobrowolnego, nieformalnego zrzeszenia organizacji społecznych, połączonych nadrzędnymi wartościami wiary prawosławnej i reprezentujących środowiska mniejszości narodowych, ma na celu przygotowanie wyborców, organizacji społecznych, jako sygnatariuszy i kandydatów do samorządów różnych szczebli do wyborów samorządowych, które odbędą się w naszym kraju w 2002r.

Biorąc pod uwagę dobro wspólne wszystkich reprezentowanych środowisk sygnatariusze Forum przyjmują na siebie następujące zobowiązania:

1. Połączenia sił i wspólnego startu w wyborach samorządowych 2002 na szczeblu województwa, powiatów i gmin.

2. Wypracowanie wspólnej płaszczyzny programowej.

3. Wspieranie działalnością Forum wszystkich istotnych dla wyników wyborów spraw i przedsięwzięć, głównie tych, które dotyczą udziału w komitetach wyborczych i koalicjach oraz typowania i form promocji kandydatów do samorządów.

4. Na szczeblu województwa, gmin i powiatów poszczególni sygnatariusze deklarują wolę wzajemnego wspierania swoich kandydatów i zobowiązują się do unikania sytuacji zmierzających do konfliktów między sygnatariuszami.

5. W celu uzyskania optymalnych wyników w wyborach samorządowych. Forum nie naruszając podmiotowości sygnatariuszy promować będzie kandydatów, którzy w mniejszościowych środowiskach lokalnych posiadają największy autorytet i szansę wygranej, a ponadto charakteryzują się cechami gwarantującymi godne reprezentowanie naszej społeczności w strukturach władzy samorządowej.

6. Działania sygnatariuszy niezgodne z porozumieniem w ramach Forum, a w szczególności prowadzące do obniżenia szans wyborczych całego środowiska, do partykularyzmów wewnętrznych i tendencji odśrodkowych są podstawą do eliminowania ich ze struktury Forum.

7. Ustalenia podejmowane przez Forum zapadają w formie konsensusu i są wiążące dla każdej strony.

8. Forum Mniejszości Podlasia reprezentuje na zewnątrz Prezydium.

Marek Masalski – Prawosławny Ośrodek Miłosierdzia

Aleksander Nikitorowicz – Bractwo św. Mikołaja

Andrzej Wildowicz – Bractwo Trzech Świętych Hierarchów

dr. Jan Zieniuk – Bractwo św.św. Cyryla i Metodego

Grzegorz Szwed – Bractwo Młodzieży Prawosławnej w Polsce

dr. Jarosław Werdoni – Rada Społeczno-Ekonomiczna

Jan Syczewski – BTSK

Eugeniusz Saczko – Białoruskie Forum Samorządowe

Sławomir Iwaniuk – Związek Białoruski w RP

Mikołaj Chrol – Związek Ukraińców Podlasia

Białystok, 24.04.2002 r.

Rząd o zmianach w projekcie ustawy o mniejszościach narodowych

Na odbytym 30 kwietnia br. posiedzeniu rząd zajął się m.in. projektem ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych, która określi podstawowe prawa i obowiązki osób należących do mniejszości narodowych.

W myśl projektu ustawy świadectwa szkolne, dokumenty tożsamości, korespondencja urzędowa, a nawet nazwy ulic mogą być pisane w języku mniejszości narodowej w gminach, w których do mniejszości należy znaczna część mieszkańców. Za mniejszość narodową może być uznana – zgodnie z projektem – grupa obywateli Polski o *odrębnym pochodzeniu, tradycyjnie zamieszkała na terytorium RP, pozostająca w mniejszości w stosunku do reszty obywateli, charakteryzująca się dążeniem do zachowania swojego języka, obyczajów, tradycji, kultury, religii lub świadomości narodowej*. Język mniejszości będzie mógł być używany jako *język pomocniczy* w stosunkach państwo-obywatel. Mniejszości mają mieć też prawo do nauczania we własnym języku. Nauka ma być organizowana, gdy w jednej klasie zgłosi się co najmniej siedmiu (w szkole podstawowej) lub 14 (w gimnazjum) uczniów. Projekt ustawy nakłada też na publiczne radio i telewizję obowiązek *promowania wiedzy o życiu i kulturze mniejszości, jak również produkcję i emisję programów w językach ojczystych mniejszości*.

Rząd uznał, że projekt ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych zasługuje na poparcie, jednak wymaga

też wprowadzenia szeregu zmian merytorycznych i legislacyjnych – poinformował rzecznik rządu Michał Tober. Tober poinformował, że według rządu w projekcie rozróżnione powinny zostać pojęcia mniejszości narodowej i mniejszości etnicznej. Ponadto ministrowie uznali, że doprecyzowania wymagają zapisane w projekcie warunki, po spełnieniu których w danej gminie mógł być wprowadzony język mniejszości jako język pomocniczy. Według projektu, język mniejszości mógłby być używany w gminie, gdzie przedstawiciele mniejszości są w „znacznej ilości”, jako „język pomocniczy” w stosunkach państwo-obywatel. Listę tych gmin ma określić rząd. W takich miejscach urzędy stosowałyby język pomocniczy w mowie i piśmie na wniosek obywatela. Również nazwy ulic miałyby być w języku mniejszości. Koszty tłumaczeń ma ponosić budżet państwa.

Rzecznik rządu wyjaśnił także, że w opinii ministrów niecelowe jest *tworzenie instytucji kultury, bowiem działalność kulturalna regulowana jest w ustawie o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej*. Według rządu, poza tym niepotrzebne jest powołanie Urzędu ds. Mniejszości Narodowych, co przewiduje projekt, ponieważ – jak uzasadniał Tober – wystarczającym byłoby ustawowe wzmocnienie pozycji zespołu ds. mniejszości narodowych oraz ministra spraw wewnętrznych i administracji.

WP.PL

Ukraina na „Dniu Europejskim” w Augustowie

23 maja br. po raz trzeci w w Augustowie koło Bielska Podlaskiego odbył się „Dzień Europejski” – turniej wiedzy o Unii Europejskiej. Wzięli w nim udział uczniowie podlaskich gimnazjów, którzy prócz udziału w konkursie, przygotowali prezentacje wybranych państw.

Po raz pierwszy „Dzień Europejski” zorganizowano 2 lata temu. Początkowo był turniej szkolny, w którym brali udział uczniowie pierwszych klas gimnazjum w Augustowie. Dzisiaj jest to już cykliczna impreza, która promuje szkołę oraz gminę, a przede wszystkim przyczynia się do poszerzenia wśród młodych ludzi wiedzy o Unii Europejskiej.

– *Myślę, że jest to ważne w dzisiejszych czasach, zwłaszcza że Polska jest krajem kandydackim* – powiedział nauczyciel Gimnazjum w Augustowie, Mirosław Chomaniuk. – *Po drugie jest to okazja do spotkania młodzieży z różnych*

Kleszczelowscy gimnazjaliści zaprezentowali Ukrainę w sposób klasyczny – a więc głównie poprzez ludowe stroje, tańce, pieśni, a także wręczanie „chliba-soli” organizatorom imprezy. Wypadli bardzo dobrze, chociaż niektórzy obserwatorzy ich przygotowani byli zdziwieni, bo przecież miało być po ukraińsku, a oni mówią i śpiewają „po-naszemu”.

gimnazjów. Co prawda młodzież spotyka się na różnych imprezach sportowych, ale myślę, że to za mało. Prócz tego ta impreza wyzwala bardzo dużo inwencji wśród uczniów.

W tym roku „Dzień Europejski” rozpoczął się od prezentacji najbliższych sąsiadów Polski: Ukrainy, Słowacji, Czech i Litwy, które przygo-

towali gimnazjaliści z Kleszczel, Czyż, Augustowa i Orli. Przedstawili oni ogólne informacje o prezentowanych krajach oraz przygotowali krótkie inscenizacje, przybliżające kulturę tych państw.

Wiedzę na temat Ukrainy przybliżyli gimnazjaliści z Kleszczel. Największy aplauz wywołała wykonana przez nich *Smereka*.

– *Ukrainę wylosowaliśmy, ale bardzo nam się spodobała – mówiła jedna z uczennic Gimnazjum w Kleszczelach. – Spodobały nam się stroje, muzyka ukraińska, taniec. Cieszyliśmy się z tego, że wylosowaliśmy właśnie ją. Ciężko się było przygotować, bo mieliśmy tylko tydzień. W tym czasie nie sposób się było przygotować wszystkiego perfekcyjnie.*

W tym roku po raz pierwszy prezentacje państw odbyły się poza konkursem. Oceniana była z kolei wiedza o Unii Europejskiej. Zmagania odbyły się według zasad popularnego teleturnieju „Jeden z dziesięciu” i uwieńczyły trzeci „Dzień Europejski”. Pierwsze miejsce zajęła Milena Jakoniuk, uczennica Gimnazjum w Augustowie. Wszyscy uczniowie wykazali się jednak dużą wiedzą, a tak liczne ich uczestnictwo w konkursie udowodniło, że temat Unii Europejskiej nie jest jej obcy.

L. FILIMONIUK

„Ukraiński Kozaki” w hajnowskim amfiteatrze

W sobotni wieczór 1 czerwca na scenie amfiteatru Parku Miejskiego w Hajnówce odbył się koncert „Na narodową nutę”, w którym wzięło udział kilka chórów zaproszonych na festiwal muzyki cerkiewnej organizowany przez Hajnowski Dom Kultury. Koncert prowadziła pochodząca z Bielska prezenterka TVP Małgorzata Prokopiuk.

Wystąpiły chóry z Macedonii, Bośni i Hercegowiny oraz Rosji. Jednak najbliżsi sercom hajnowian byli „Ukraiński Kozaki” – Męski Chór Sił Zbrojnych Ukrainy. Chór ze Lwowa dał przepiękny koncert. Musiał wielokrotnie bisować, bo pieśni, które śpiewali ukraińscy żołnierze są

przecież doskonale znane i u nas, na Podlasiu.

Chór „Ukraiński Kozaki” powstał w w1995 r. i jest częścią osiemdziesięciosobowego Artystycznego Zespołu Wojskowego, w skład którego wchodzi również balet i orkiestra. Członkowie zespołu mają przygotowanie muzyczne, ale w kierunku muzyki wojskowej, patriotycznej, narodowej, zaś muzyka cerkiewna, którą prezentowali nie tylko na hajnowskim na festiwalu ale i w wielu krajach Europy jest ich hobby.

Uczestnikiem festiwalu był także chór „Chreszczatyk” z Kijowa, który zdobył II nagrodę w kategorii zawodowych chórów kameralnych. Członkami „Chreszczatyka” są stu-

denci z przygotowaniem muzycznym, zdobywanym zarówno na uniwersytetach, jak i w konserwatorium. Wśród chórów amatorskich świeżych II miejsce zajął legnicki chór im. Maksyma Berezowskiego. W jego skład wchodzi ukraińscy studenci, mieszkający w różnych częściach Polski. Raz w miesiącu przyjeżdżają na próby do Legnicy.

Latem wyjeżdżają na obozy szkoleniowe, podczas których uczą się repertuaru. Dyrygentem chóru jest Jarosław Lewków, absolwent Konserwatorium Muzycznego w Kijowie, który prowadzi także chór „Żurawli”, również znany w Hajnówce z kilkakrotnych koncertów w minionych latach.

K. KOŚCIEWICZ

Відділи Союзу українців Підляшшя у Більську й Гайнівці

В квітні та червні 2002 р. в Більську та Гайнівці відбувалися загальні збори членів Союзу українців Підляшшя з Більського та Гайнівського повітів, на яких покликано повітові відділи та обрано їх управи.

Покликання Більського повітового відділу Союзу українців Підляшшя відбулося на зборах проведених 21 квітня в приміщенні Більського будинку культури. Головою відділу обраний був Мирослав Бужинський, заступником голови Олександр Орда, секретарем Агнешка Парфінюк, а скарбником Агнешка Фирсович.

2 червня в Гайнівці відбулися установчі збори Гайнівського відділу Союзу українців Підляшшя. Можна сказати, що в порівнянні з

Більськом, який є основним осередком української організованої діяльності на Підляшші, Гайнівка останнім часом не була особливо експонована на ниві національно-культурної діяльності. Не можна все ж таки забувати, що і в цьому місті наприкінці 1980-х років виник гурток Українського суспільно-культурного товариства, який нараховував біля 50-ти членів, а в будинку культури „Лісник” організовані були численні українські культурні імпрези.

Період стагнації почався коли „Лісник” був ліквідований, а директор Гайнівського будинку культури „Гурнік” відмовлявся від будь-якої співпраці, не дававши навіть згоди на арендування залу для проведення концертів.

Внаслідок цього виник такий парадокс, що в Гайнівці від декількох років не було українських культурних імпрез, хоч на території Гайнівського повіту – в Дубичах Церковних, Кліщелях, Черемусі та Нарві – відбуваються вони постійно, з великим успіхом та масовим зацікавленням глядачів.

Змінити цю курйозну ситуацію буде одним з основних завдань новообраної управи Гайнівського відділу, в якій склад увійшли саме молоді гайнів'яни – Роман Сидорук (голова), Юрій Данилюк (заступник голови), Андрій Шиманський (секретар) та Андрій Яким'юк, а також всіх гайнівських членів і симпатиків Союзу українців Підляшшя.

(рес)

«Язик до Києва заведе!»

Цю приказку знає в нас хіба кожний. На жаль, не всі змогли в Києві побувати, щоб звеселити душу його красою. А місто над Дніпром особливо гарне у травні, коли цвітуть каштани, коли проводяться традиційні дні міста. Щоб приблизити цю красу Читачам, представляємо на нашій обкладинці хоч декілька видів з найгарніших місць Києва. І так, в горі зліва бачимо Андріївський узвіз, над яким височіє церква св. Андрія Первозванного, посередині можемо полюбуватися красою недавно відбудованого Успенського собору в Печерській лаврі, а за ним бачимо пам'ятник Хрестителеві Київської Русі – св. Володимирові Великому.

Нижче через буйну весняну зелень і квіти проглядають куполи церкви св. Михайла Архистратига на Видубичах. Поруч – пам'ятник гетьманові Богданові Хмельницькому, за яким видно Михайлівський собор, який також нещодавно піднесено з руїн.

А знизу маємо вид на Михайлівську площу, трохи лівише – знов повертаємо до Печерської лаври, щоб глянути на Фундовану гетьманом Мазепою церкву Всіх Святих, що на монастирських воротах. А закінчимо цю нашу коротеньку прогулянку Києвом на Майдані Незалежності, де від минулого року заспіває свої пісні і думи Козак Мамай (на задньому плані будинок Київської консерваторії).

Фото: ©IREX Про Медіа

Планується фільм про українців у Польщі

Одним із заходів міжнародного щорічного фестивалю „Нашого цвіту – по всьому світу”, що його від 1999 р. проводить Інститут досліджень діаспори, є конкурс літературних сценаріїв для документального телесеріалу „Українці в світах”. На конкурс, оргкомітет якого очолював академік Іван Дзюба, свої сценарії надіслали не лише вітчизняні кінопрофесіоналісти та аматори, а й закордонні українці. Серед них і Петро Коваль, Юрій Кертчак та проф. Степан Заброварний (консультант наукової частини) з Польщі, автори 58-сторінкового доробку під назвою „Українці в Польщі”.

Саме цей сценарій зацікавив київського кінорежисера, члена Національної спілки кінематографістів України Олексія Науменка, фільм якого про наших родаків в Австралії став, завважимо принагідно, позаминулого року лавреатом кіноконкурсу фестивалю „Нашого цвіту – по всьому світу”.

Сотні тисяч українців розкидані долею по всій Польщі. Політика асиміляції створює

несприятливі умови для збереження ними власної мови та культури. Молодь намагається пристосуватися до стрімкого й жорсткого сьогодення, старше покоління живе спогадами про важкі, часом страшні, події минулого та надією на подальшу хитку рівновагу в суспільстві.

Історична частина серіалу (10 серій по 25-30 хв.) складатиметься з двох серій і охоплюватиме період між 1944 та 1989 роками, впродовж яких антиукраїнський терор змінювався роками відлиги, а українське відродження – роками ворожості.

Сучасне життя українців у Польщі відображатиметься в 8 серіях й охоплюватиме майже всі населені українцями регіони: від карпатської Криніці до приморського Гданська й від Зеленої Гури на заході до заснованого Данилом Галицьким Холма на сході. Маршрут знімальної групи пролягатиме майже через 60 міст, містечок і сіл, зокрема через Варшаву, Ольштин, Гданськ, Щецин, Вроцлав, Краків, Перемішль, Люблін, Більськ-Підляський, Білосток.

Серіал має на меті розповісти й про видатних українців, які уклали Україну та Польщу. Це, передовсім, Василь Стефаник, який навчався в Ягеллонському університеті, провінційний священик й творець мелодії Гімну України Михайло Вербицький та інші. Серед сучасників – десятки імен українських професорів та академіків, музикантів, співаків, художників, лікарів, політичних, громадських та державних діячів.

Один із авторів сценарію П. Коваль, згадуючи повоєнні роки, зазначив у своєму листі: *Створенню цієї картини (фільму – І.В.) треба прислужити чим скоріше, поки живуть ще люди – свідки тодішніх трагічних для нашого народу подій.*

Самоочевидно, що пам'ять про ті буремні події потрібна не лише їхнім свідкам. Українська юнь, і не лише в Польщі, має знати про те, що було, аби не повторити помилок минулого.

Ігор ВИШНИЧЕНКО

Директор Інституту дослідів діаспори
Київ

«Язык до Киева заведе!»

